

IOM International Organization for Migration
IOM Mezinárodní organizace pro migraci

Výzkumný projekt RB 11/17/03 Ministerstva zahraničních věcí ČR

„Finská iniciativa“ – návrh na ustavení Evropského romského fóra (ERF)

Studie provedená na základě materiálů a informací dostupných k 31.1. 2004
(Roman Křištof)

Obsah:

1. Úvod	2
2. Proces finské iniciativy (R.Křištof a E.Sobotka)	3
3. Evropská pro-romská platforma a EFRT (E.Sobotka)	11
4. Romové jako cílová skupina	15
5. Proměny konceptu nadnárodní romské reprezentace v devadesátých letech (E.Sobotka)	20
6. Objednávka národního hnutí	22
7. Mezinárodní instituce a romská tematika	25
8. Analýza proveditelnosti navrhovaného EFRT (E.Sobotka)	34
9. Závěry a doporučení (R.Křištof a E.Sobotka)	36

Samostatné přílohy:

10. Poznámky k právním aspektům úvah o zřízení EFRT (A. Baršová)	39
11. Evropské romské fórum a očekávání Romů v ČR (J.Krčík)	66
12. Seznam rozhovorů a korespondence, dokumenty a použitá literatura	75

1. Úvod

„Vážně bychom se měli zabývat potřebou vytvořit pro Romy nějakou formu konzultativního tělesa k jejich reprezentaci na panevropské úrovni“,¹ prohlásila prezidentka Finska Tarja Halonen v projevu k Parlamentnímu shromáždění Rady Evropy 24. ledna 2001. V květnu předcházejícího roku Mezinárodní romská unie (IRU) prohlašuje na svém V.kongresu v Praze Romy za národ požadující uznání, ne však stát, a české Ministerstvo zahraničí s ní následovně uzavírá memorandum o porozumění a spolupráci. Spisovatel světového jména Günter Grass emotivně apeluje na Evropské konferenci proti rasismu v říjnu 2000: „Na dvacet milionů reprezentantů tohoto lidu tvoří největší menšinu v Evropě a přesto má sporé uznání. Je to, jako by neměli žádný hlas, čímž míním že jsou tu, ale nevnímání ve sférách, ve kterých jsou činěna rozhodnutí o sociální politice.“² V rozmezí let 1997-2003 podávají tisíce Romů ze zemí středovýchodní Evropy žádosti o azyl v západních zemích. Situace žadatelů se stává předmětem vrcholových mezinárodních jednání.³ Zdá se, že jediný hlas, který Romové mají, je jejich migrační mobilita, že Romové hlasují nohama...

Konec bipolárního světa, rozpad soustavy socialistických států a jejich následná gravitace k integraci do existujících severoatlantických a evropských (reálně však západoevropských) struktur vytváří proces, v jehož rámci dochází k potřebě znovudefinování konceptů státnosti, občanství a obecně identity jeho aktérů, celků i jednotlivců. Etnické násilí doprovázející rozpad Sovětského svazu, Jugoslávie a obecně přeměnu společenských vztahů při návratu k tržní ekonomice, a rovněž migrační vlna z východu na západ posilily tradiční předsudečné postoje západní veřejnosti (a to i odborné) vůči „novým východním demokraciím“ a jejich věrohodnosti. Kliše o zakořeněné etnické nesnášenlivosti „kleinestaaterei“ východu Evropy plnily (nejen) bulvární tisk.⁴ Zvláště viditelnou se stala ihned začátkem devadesátých let migrace romská; přítomnost markantně „jiného“ etnika v ulicích západoevropských měst, ať již šlo o tisíce rumunských Romů v Berlíně v r.1991-2, žebrající a pouliční kriminalitou se (a nejen sebe) živící romské děti ze zemí bývalé Jugoslávie v Itálii a Francii, od druhé poloviny devadesátých let „azylová“ migrace Romů z „kandidátských zemí“ převážně do Británie, Francie, zemí Beneluxu, Skandinávie a Kanady a politické implikace této nevíтанé migrační vlny učinily ze situace Romů politikum, jehož projednávání na mezinárodních fórech vedlo k pokusům nově formulovat přístupy k řešení situace Romů na panevropské úrovni.

---

¹ „ (...) serious consideration be given to a need to create for the Roma some kind of consultative assembly to represent them on the pan-European level. ” Překlad výňatku v textu R.K.

² „The twenty million or so representatives of this people form the largest single minority in Europe, and yet they have scant recognition. It is as though they had no voice, by which I mean that they are there but are not perceived in the spheres where social policy decisions are taken“, Günter Grass, No Voice, projev na Evropské konferenci proti rasismu; překlad výňatku v textu R.K.
http://www.refugeenet.org/newscorner/racism_gg.html

³ Symptomatickou pro „Finskou iniciativu“ byla žádost o azyl tisícovky slovenských Romů ve Finsku v r.1999/2000; romská azylová i neazylová migrace byla předmětem vrcholových jednání mezi britskou a českou stranou v letech 1997-2003, mezi francouzskými a rumunskými delegacemi (2001/2), mezi Belgií a Slovenskem, apod.

⁴ Viz John Laughland, Znečištěný pramen – Nedemokratické počátky evropské ideje, Prostor, Praha 2001, str. 269-270.

Snaha o „europeizaci“⁵ romské problematiky, snaha o její vytěsnění z bilaterálních jednání a o postupné delegování romských témat na celoevropská multilaterální fóra byla uvítána mnoha aktéry. Samozřejmě zprvu samotnými hlasateli „europeizace“, tedy ministerstvy zahraničí kandidátských států, chopily se jí však také aktivisté mezinárodního (pro)romského hnutí a mezivládní instituce. Nynější proces, zdaleka ne již jen „Finské iniciativy“, směřující k ustavení Evropského romského fóra (ERF) se tak stává logickým vyvrcholením synergie tří výše zmíněných aktérských okruhů:

1. Mezinárodní (pro)romské hnutí, tj. podpora většiny oslovených (tzn. pečlivě selektovaných) romských aktivistů; (kap.3, 6)
2. Aparáty mezivládních institucí, zejména Rady Evropy a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE); (kap. 7)
3. Ministerstvo zahraničí Finska podporované (většinou mlčící) většinou zastoupení kandidátských států Evropské unie (EU) na zahraničních fórech; (kap. 2)

Ušlechtilá snaha zlepšit situaci Romů v Evropě, která je udávaným cílem navrhovaného panevropského řešení tzv. finské iniciativy, tj. vytvoření romského quasi-expertního/reprezentativního tělesa ve Štrasburku, je aktem natolik závažným, že nelze pominout rozbor motivací, cílů a předpokladů jednotlivých aktérů, jež jsou popsány v následujících kapitolách studie.

2. Proces finské iniciativy⁶

„Finskou iniciativou“ je nazývána aktivita Ministerstva zahraničních věcí Finska, cílící k vytvoření reprezentativního zastoupení Romů na evropské úrovni. Její **první fázi (I.)** bylo ustavení tzv. Badatelské skupiny v prosinci 2001, která zpracovala výstup předložený 111. zasedání Výboru ministrů Rady Evropy v listopadu 2002. Návrhy Badatelské skupiny nebyly Radou ministrů přijaty, avšak byly zaznamenány se zájmem („noted with interest“). **Druhou fázi (II.)** je zřízení otevřené „Pracovní skupiny pro zkoumání otázek možného ustavení fóra pro Romy a Travellers“ („GT-ROMS“), navržené Zpravodajskou skupinou Výboru ministrů pro sociální otázky a zdravotnictví („Rapporteur Group of the Committee of Ministers on Social Issues and Health“ („GR-SOC“).

I. V říjnu 2001 byla v Helsinkách na semináři o participaci Romů v Evropě, který uspořádalo finské ministerstvo zahraničních věcí ve spolupráci se sekretariátem MG-S-ROM,⁷ ustavena Badatelská skupina ERF, složená z velké části z delegátů partnerských organizací Romského národního kongresu (RNC).⁸ Semináři předcházelo zasedání MG-S-ROM, které s výhradou podpořilo činnost Badatelské

---

⁵ Viz Jiří Malenovský, Hlavní aspekty evropského rozměru evropské problematiky, In: Romové a Evropa, Ústav pro mezinárodní vztahy, Editor: Mesfin Gedlu, 1998.

⁶ Kapitola byla zpracována s použitím textu kontrahované expertky Andrey Baršové „Poznámky k právním aspektům dosavadních úvah o zřízení ERF“, který je samostatnou přílohou č. 7 studie.

⁷ MG-S-ROM: skupina expertů pro Romy/Cikány migračního výboru (CDMG) Rady Evropy.

⁸ RNC: Romský národní kongres – nevládní mezinárodní aktivistická organizace se sídlem v německém Hamburku.

skupiny.⁹ Z dostupných dokumentů není zřejmé, kdo a jak rozhodl o složení této skupiny. Podle informace uvedené na webových stránkách Rady Evropy¹⁰ byla tato skupina zřízena Parlamentním shromážděním. Jisté je, že byla zřízena velmi neformálním způsobem a netransparentně.

Badatelská skupina EFR se sešla celkem šestkrát(?)¹¹ mezi prosincem 2001 a říjnem 2002 pod předsednictvím finského poslance Parlamentního shromáždění Rady Evropy a předsedy jeho Výboru pro právní a lidskoprávní otázky Gunnara Janssona. O činnosti Badatelské skupiny nebyla MG-S-ROM průběžně informována, ačkoliv se jejích zasedání účastnili členové jejího sekretariátu. Na 13. zasedání MG-S-ROM ve Štrasburku 25-6. března 2002 vedla nevyjasněnost postavení a složení Badatelské skupiny a obsahu tzv. Tabajdiho zprávy ke sporům mezi členy a sekretariátem a k avízu rezignace předsedkyně Josephine Verspaget. Při 14. zasedání v Dublinu 15.-16. října 2002 vedlo uvedení závěrů Badatelské skupiny pod jednacím číslem (doc.MG-S-ROM (2002)19) ke kritice sekretariátu, k požadavku výmazu jednacímho čísla ze závěrečného dokumentu formulovanému předsedajícím Andrzejem Mirgou a k žádosti o svolání mimořádného a uzavřeného zasedání MG-S-ROM, zasláné 27. listopadu 2002 Gabrielle Battaini-Dragoni, generální ředitelce direktorátu sociální koheze (DG III).¹²

V úvodu zpráva Badatelské skupiny uvádí, že Romové jsou početnější nežli obyvatelstvo některých evropských zemí, a zdůrazňuje, že „Romové se navzájem identifikují a mají silné vazby přesahující hranice států, v nichž žijí“. Důvody této identifikace jsou jak historické, etnické a kulturní, tak jsou i důsledkem stejných zkušeností s diskriminací. Zpráva hodnotí pozitivně činnost existujících fór zabývajících se problémy Romů, uvádí však také, že „nicméně, jejich činnost nastoluje otázku vlastnictví“. Současně zdůrazňuje, že „nejúčinnější řešení problémů, kterým čelí Romové, může být nalezeno skrze participaci Romů v plánování a implementaci rozhodnutí a programů, které se jich týkají“. Tyto dva důvody, tj. požadavky „účinnosti“ a „legitimity“, ukazují na potřebu vytvoření nového tělesa, které by dalo Romům hlas. Takovéto těleso přinese dvojí „přidanou hodnotu“: na národní úrovni přispěje k integraci Romů, protože možnost zastoupení v novém tělese bude stimulovat zájem o zapojení do národních rozhodovacích procesů, na mezinárodní úrovni dá hlas romské komunitě a zajistí, aby romské otázky zůstaly součástí evropské politické agendy.

Návrh na zřízení „Evropského romské fóra“ (dále: „ERF“) je obsažen ve 2. kapitole dokumentu. Návrh se nevyznačuje propracovaností ani koherencí, a proto ani postižení jeho hlavního smyslu není snadné. V návrhu je Evropské romské fórum charakterizováno jako „nezávislé těleso Rady Evropy úzce spolupracující

⁹ Jednalo se o výhradu českého člena MG-S-ROM: „(Czech Republic) voiced disagreement with the vague definition of the “task force” aims and set-up. It was in his view quite unclear who will be members of the “task force”, what kind of criteria will be used for upcoming selection of the members and what role the Council of Europe – secretariat of MG-S-ROM will play during the task force proceedings. Unless the above mentioned problems are clarified, his reservations remain”. In: MG-S-ROM(2001)25 Rev., výhrada začleněna až po urgenci do revidované verze zápisu.

¹⁰ <http://www.coe.int/T/E/Com/Files/Themes/Roma/forum-europee.asp>

¹¹ Zápisy existují pouze z pěti setkání, nicméně zpracovatelé studie mají rovněž informace o šestém setkání v Berouně; In: e-mail od úředníka sekretariátu Michaela Gueta českému členu MG-S-ROM z 27. září 2002: „We indeed accepted to make a small grant for a meeting organised by Mr. Gina on 11-13 October. Members of RNC, IRU, Travellers, etc. will be invited to discuss inter alia a preliminary discussion on the composition and rules of procedures“.

¹² V e-mailu z 25. října 2002 zaslal Andrzej Mirga členům MG-S-ROM návrh dopisu, ve kterém informuje CDMG o znepokojení nad přístupem sekretariátu.

prostřednictvím institucionálních a jiných vazeb s tělesy a sektory RE a s jinými mezinárodními institucemi“. Jako formy spolupráce uvnitř Rady Evropy jsou navrhovány účast zástupců ERF na jednáních různých orgánů, včetně Výboru ministrů a jeho odborných výborů, organizování společných zasedání nebo pracovních skupin (např. výbory Parlamentního shromáždění, ECRI), podávání stanovisek a informací jednotlivým orgánům a pravidelné poskytování informací, případně poskytování informací na vyžádání. Vedle těchto konkrétních způsobů kooperace zahrnuje návrh i obecněji formulované „funkce a pracovní metody“ spočívající v (1) předkládání iniciativ a vytvoření přímých kontaktů, mezi jinými s orgány RE, (2) předkládání stanovisek a vyjádření na základě požadavků a (3) předkládání výročních zpráv a „kdy to bude ERF považovat za vhodné“. Těmito metodami činnosti má ERF uskutečňovat stanovené cíle. Patří mezi ně mj. ovlivňování rozhodovacích procesů v Evropě na všech úrovních, upozorňování na situaci hrozícího porušení práv Romů a vydávání doporučení a směrnic. Základní činnost ERF (fungování sekretariátu, účast na jednáních) by měla být pokryta z rozpočtu RE a další činnosti z dobrovolných příspěvků (podrobněji v příloze č.7 studie).

Na dublinském zasedání MG-S-ROM (říjen 2002) byla rovněž projednávána tzv. Tabajdiho zpráva, kterou lze obsahově přiřadit k první fázi „Finské iniciativy“. Maďarský poslanec Csaba Tabajdi vypracoval pro Výbor pro právní záležitosti a lidská práva Parlamentního shromáždění Rady Evropy v březnu 2002¹³ zprávu o právním postavení Romů v Evropě. V úvodním sumáři Tabajdi tvrdí, že jeho zpráva nabízí nový přístup k Romům, který reflektuje změny nastalé v Evropě a v rámci Rady Evropy od posledního doporučení (vypracovaného tehdejší poslankyní Parlamentního shromáždění Josephine Verspaget v roce 1993). Nový přístup má dle Tabajdiho zřejmě spočívat ve vytvoření Evropského romského konzultativního fóra, Charty základních práv Romů, Evropského ombudsmana pro Romy a Evropského romského studijního a školícího centra. Nic jiného nového totiž ve zprávě, kromě obvyklých romantizujících klišé (viz kapitolu 5.), nenalezneme. V odstavci 16. v článku i. má Parlamentní shromáždění doporučit Radě ministrů ustavení demokraticky vytvořeného Panevropského romského konzultativního fóra, aniž by byl jen rámcově zpráva pojednávala o tom, jak se takovéto fórum má demokraticky vytvořit. Má to snad být celoevropsky adoptovaný systém maďarské menšinové samosprávy? Zpráva prostě mlčí o jakýchkoliv mechanismech vytváření těles, které doporučuje. Zpráva vlastně není zprávou, nýbrž pouze dokola se opakujícím souborem doporučení. Tabajdiho zpráva byla dne 26. března 2002 dvacetí hlasy poslanců Výboru pro právní záležitosti a lidská práva Parlamentního shromáždění Rady Evropy přijata¹⁴ a stala se 25. dubna Doporučením P.A. Reco 1557 (2002).

---

¹³ Legal situation of the Roma in Europe (Doc.9397), Committee on Legal Affairs and Human Rights, Rapporteur: Mr. Csaba Tabajdi, Hungary, Socialist Group.

¹⁴ Jediný hlas proti byl hlasem českého poslance Cyrila Svobody, pro kterého byla nepřijatelná reference o zhoubnosti neoliberální verze tržní ekonomie.

Agitace pro Evropské romské fórum v sítích romského nevládního sektoru.¹⁵

K první fázi „Finské iniciativy“ je nutno rovněž obsahově přiřadit II. Romský světový kongres konaný v květnu 2002 v polské Lodži, finančně podpořený Radou Evropy, finskou vládou a městem Lodž, kde se romští agitátoři setkali, aby prodiskutovali (1) zřízení Evropského romského fóra (2) vyrovnání obětí romského holocaustu.¹⁶ První pracovní skupina se zabývala několika návrhy podoby konzultativního romského tělesa na Evropské úrovni. Delegátům byly předloženy celkem tři návrhy. První návrh předložila Miranda Vuolasranta z Rady pro romské záležitosti finského Ministerstva sociálních věcí. Její návrh se nejvíce podobal původní vizi finské prezidentky Tarji Halonen. Druhý návrh předložili signatáři tzv. Helsinské dohody, uzavřené mezi IRU, RNC, GATIEF (Gypsies and Travellers International Evangelical Fellowship), (v té době) starostou městské části Skopje, Šuto Orizari Neždetem Mustafou, o složení, velikosti a volebním procesu navrhovaného Evropského romského fóra.¹⁷ Třetí návrh, předložený Rudkem Kawczynskim, obsahoval možnou reprezentativní strukturu pod pracovním názvem „Romská evropská Rada“ (viz. Příloha). Návrh Rudka Kawczynského byl přijat třetího dne kongresu. Účastníci kongresu se usnesli:

- (1) Návrh Rudka Kawczynského byl schválen jako platforma pro další vyjednávání a přípravě Evropského romského fóra. (viz Přílohu)
- (2) Složení ERF musí respektovat rovnost pohlaví.
- (3) Jednoroční mandát pro sedmičlennou radu reprezentantů pověřených vyjednáváním s Radou Evropy a dalšími aktéry.
- (4) Rada Evropy a finská vláda má být požádána o financování výdajů sedmičlenné rady.
- (5) Pět křesel Romské evropské rady má být rezervováno Romům z neevropských zemí.
- (6) Mladí romští představitelé by rovněž měli mít možnost uplatnění v Romské evropské radě.
- (7) Romská evropská rada bude postavena na principu sebeurčení.
- (8) Konečnému reprezentativnímu orgánu předchází Romský konvent.
- (9) Provizorní výkonný orgán Rada reprezentantů rezervuje jedno místo pro IRU, dále je složena z dalších šesti členů (členů sesterských organizací RNK).¹⁸

---

¹⁵ Podkapitola „Agitace pro Evropské romské fórum v sítích romského nevládního sektoru“ je příspěvkem spoluřešitelky projektu Evy Sobotka.

¹⁶ Organizátoři nazvali setkání II. Romský světový kongres s myšlenkou navázat na I. Romský světový kongres z roku 1937. Jedná se tak o účelové použití názvu, protože I. Romský světový kongres, konaný ve Varšavě v roce 1937, byl vlastně korunovací romského krále Janusze Kwieka a podílela se na něm jedna romská skupina s omezenou účastí příslušníků této romské skupiny ze zahraničí. Z použití názvu lze vycítit snahu o vymezení se vůči kongresům IRU. Celkem se konalo pět kongresů IRU a její předchůdkyně Mezinárodní romské rady, a to v Londýně (1971), Ženevě (1978), Goettingenu (1981), Varšavě (1989) a Praze (2000).

¹⁷ Helsinská dohoda vzešla ze semináře Projektu pro etnické vztahy nazvaného „Setkání skupiny expertů Rady Evropy na Romy/ Cikány“ v Helsinkách ve dnech 22.10.- 24. 10. 2001 mezi výše jmenovanými organizacemi. Jednání se zúčastnil také Andrej Mirga, ne však jako zástupce PER. Obsahem dohody byla společná spolupráce při formulování struktury a účelu ERF.

¹⁸ Šest členů je víceméně ze sítě sesterských organizací Romského národního kongresu: Ágnes Daroczi (Maďarsko), Lars Demetri (Švédsko), Ondřej Giňa st. (Česká republika), Rudko Kawczynski (Německo), Neždet Mustafa (bývalá republika Jugoslávie Makedonie) a Kati Sztojka (Maďarsko). Později byl ještě upřesněn delegát IRU, stal se jím Nordmund Rudievics (Lotyšsko).

II. Direktorát GR-SOC zasílá 5. října 2002 stálým misím členských států Rady Evropy údajný dokument MG-S-ROM(2002)19 obsahující Závěrečnou zprávu Badatelské skupiny.¹⁹ Výbor delegátů ministrů (VDM) na svém 811. zasedání akceptoval 10. října 2002 návrh Finska, aby Evropské romské fórum bylo zařazeno na program 111. zasedání Výboru ministrů Rady Evropy, tj. 6. -7. listopadu 2002,²⁰ přesto, že zástupci Rumunska, tedy země s nejpočetnějším zastoupením, zdůraznili, že prvotním místem křešení romských problémů je úroveň státní, a Nizozemí označilo iniciativu za významnou, ale riskantní: romantické myšlenky by neměly mít přednost před řešením problému na nejnižší úrovni.

Zpravodajská skupina pro sociální a zdravotní otázky (GR-SOC) se „Finskou iniciativou“ zabývá již na své schůzi 14. října 2002. Vystupuje na ní ředitelka direktorátu pro sociální soudržnost G. Battani-Dragoni, která jménem direktorátu myšlenku Fóra nadšeně vítá, protože tak budou, podle jejích slov, konečně lépe vidět aktivity Rady Evropy ve prospěch Romů.²¹ Ačkoliv většina delegací myšlenku Fóra uvítala (Velká Británie, Irsko, Rusko, Bulharsko, Kypr, Slovensko²²), kritická reakce některých delegací (Španělsko, Švýcarsko, Francie, Itálie, Portugalsko, Francie).²³ Finsko přiměla neprosazovat zařazení otázky vytvoření fóra na program Výboru ministrů v listopadu 2002.

21. října 2002 je uspořádán Radou Evropy, respektive finskou delegací, seminář o romské participaci v Evropě jakožto vyvrcholení práce Badatelské skupiny ustavené v říjnu 2001 v Helsinkách.²⁴ Krom laudatorních projevů úřednictva Rady Evropy a zástupců stálých misí zazněly rovněž příspěvky představitelů IRU a RNC, které zjevně demonstrovaly rozpor v přístupu dvou mezinárodních romských organizací k procesu ustanovování ERFT. Emil Ščuka (IRU) zdůraznil potřebu výraznější role pro další členské státy při dotváření evropské romské reprezentace. Naopak Rudko Kawczynski (RNC) podtrhnul nezadatelnost práv Romů na utvoření své reprezentace v rámci mezinárodních struktur. Finská velvyslankyně Nyroos v závěru oznámila začátek druhé fáze budování ERFT.²⁵

Předsedkyně GR-SOC navrhuje 24. října 2002 komuniké pro Výbor ministrů Rady Evropy, které vítá úsilí o ustavení Evropského romského fóra podle doporučení Badatelské skupiny a příslib jeho ustanovení na plánovaném 112. zasedání v květnu 2003.²⁶ Velvyslanec Stálé mise ČR žádá ústředí o zaslání instrukce k návrhu

---

¹⁹ Brigitte Thomas, e-mail stálé mise ČR, In: fax z 8.10.02 s žádostí o zaslání stanoviska z ústředí k 9.10.02.

²⁰ Stálá mise ČR při Radě Evropy, Č.j. 2013/2002, Štrasburk 21. října 2002.

²¹ Stálá mise ČR při Radě Evropy, Č.j. 1984/2002, Štrasburk 16. října 2002.

²² Tamtéž: zajímavá byla reakce Slovenska: velvyslankyně s odvoláním na kladné vyjádření prezidenta Schustera myšlenku fóra na 811. zasedání VDM dne 10.10.02 podpořila, na schůzi GR-SOC 14.10.02 však zdůraznila potřebu opravdové podpory fóra ze strany romské populace, neboť vládní i nevládní programy pro Romy selhávají často proto, že jsou naordinovány zvenčí.

²³ Tamtéž: např. španělský velvyslanec uvedl na VDM, že jejich Romové by zuřili, kdyby je někdo nazval menšinou, na GR-SOC pak poukázal na to, že řada jejich Romů jsou nyní poslanci Evropského parlamentu a to jen ukazuje, že kdo chce něčeho dosáhnout, může uspět, aniž by kvůli tomu muselo být zřizováno nějaké fórum. Jasně se vyprofilovala skupina (převážně mediteránních) zemí, jež by měly s ERF vážné ústavní problémy.

²⁴ Je signifikantní, že na „finské“ semináře byli zváni i čeští Romové – žadatelé o azyl. V Helsinkách to byla Margita Reisnerová, známá romská spisovatelka (žadatelka v Belgii), v Štrasburku to měl být Josef Baláž z tzv. Evropské romské federace (nedorazil).

²⁵ Zápis českého člena MG-S-ROM; Final Report- Seminar-Roma participation in Europe – the way forward, Strasbourg, 8 January 2002; mimo jiné, Nyroos zdůraznila, že 30% finské dobrovolné kontribuce pro Radu Evropy je určeno pro romský program.

²⁶ GR-SOC (2002)5 restricted, 24. října 2002.

Badatelské skupiny a k plánovanému komuniké Výboru ministrů²⁷ (odpověď na žádost není zpracovatelům studie známa).

Henri Scicluna informuje e-mailem z 25. října 2002 členy MG-S-ROM o (údajně) žádosti Výboru ministrů, nejvyššího exekutivní orgánu Rady Evropy, o stanovisko MG-S-ROM k Doporučení 1557 k 31. prosinci 2002 a návrh stanoviska, jež plně akceptuje Tabajdiho zprávu, členům podsouvá, a to bez indikace jasného mechanismu zpracování připomínek členů.²⁸ Stejného data je i ovšem již výše citovaný e-mail předsedajícího Andrzej Mirgy s požadavkem na mimořádné zasedání expertní skupiny.

GR-SOC projednala dne 12. prosince 2002 návrh své předsedkyně (velvyslankyně Slovinska) na zřízení otevřené pracovní skupiny k „Finské iniciativě“. Kriticky se k návrhu (a iniciativě jako takové) vyslovila delegace Švýcarska. Proti se vyslovily delegace Francie a Velké Británie. Většina delegací však neprotestovala. Výslovně bylo zmíněno, že nová pracovní skupina bude diskutovat ERF s jinými specializovanými tělesy, jako je expertní skupina MG-S-ROM. Finská delegace pak vyjádřila „ochotu“ se vedení pracovní skupiny ujmout.²⁹

V lednu 2003 byl schválen jak mandát pracovní skupiny GT-ROMS, tak soupis otázek, kterými se zabývá. Předsedající pracovní skupiny se stala velvyslankyně Finska při Radě Evropy Ann-Marie Nyroos. Pracovní skupina se sešla šestkrát. V současnosti (tj. k 31. lednu 2004) GT-ROMS projednává **společný francouzsko-finský příspěvek** („Joint French and Finnish contribution on the European Forum of Roma and Travellers – GT-ROMS (2003)6, restricted 3 July 2003“). Tento návrh řeší problém vazby mezi Radou Evropy a autonomním tělesem reprezentujícím Romy, který byl nejslabším místem dokumentu „badatelské skupiny“. Navržené řešení spočívá v tom, že „Evropské Fórum pro Romy a Travellers“ bude ustaveno jako mezinárodní asociace. Rada Evropy bude s tímto tělesem spolupracovat (a poskytovat mu financování a další pomoc) na základě formalizované „partnerské dohody“, podepsané mezi Radou Evropy a touto asociací. Podmínkou podepsání dohody bude ovšem to, že těleso, které Romové ustaví, bude odpovídat kritériím stanoveným Radou Evropy. Ze dvou možných řešení transformace původního návrhu badatelské skupiny, tj. modifikace složení ERF nebo jeho postavení (viz výše), tak francouzsko-finský návrh rozhodl pro řešení druhé. Tím byly ukončeny diskuse a úvahy o zřízení ERF jako orgánu RE.

Hlavní část společného francouzsko-finského návrhu se zabývá „základy, na nichž by měla být asociace založena“. Jde *de facto* o nárys statutu fóra. Podle tohoto plánu má být Evropské fórum pro Romy a Travellers (EFRT) mezinárodní asociací se sídlem ve Štrasburku. Cílem asociace má být zajištění účinné realizace práv a základních svobod Romy a Travellers, předcházení rasismu a diskriminaci a podpora jejich integrace v zemích, kde žijí. Za tímto účelem má asociace podporovat implementaci místních iniciativ, primárně ve vztahu k bydlení, zdraví, vzdělávání a zaměstnání. Asociace může (?) předkládat stanoviska a návrhy tělesům, která rozhodují v Evropě na mezinárodní, národní, regionální a místní úrovni, s cílem ovlivnění rozhodovacích procesů, které mohou mít přímý nebo nepřímý dopad na Romy.

Co se týče složení, přebírá francouzsko-finský návrh představy badatelské skupiny. Členy asociace by měl být určitý počet delegátů jmenovaných Romským

²⁷ Stálá mise ČR při Radě Evropy, Č.j. 2038/2002, Štrasburk 22. října 2002.

²⁸ Viz dopis Henryho Scicluny, koordinátora pro Romy/Cikány Rady Evropy členům MG-S-ROM z 25. října 2002.

²⁹ Stálá mise ČR ve Štrasburku, Č.j.2263/2002, 13. prosince 2002.

národním kongresem, Mezinárodní romskou unií, evropskými náboženskými skupinami nebo kmeny a jinými organizacemi Romů a Travellers. Orgány jsou plénium a výkonný výbor. Financování asociace by měla zajistit Rada Evropy. Přesněji: roční příspěvek Rady Evropy by měl pokrýt zásadní část běžných výdajů. Dále by financování mělo být zajištěno jinými mezinárodními organizacemi a dobrovolnými příspěvky. Vztahy mezi Radou Evropy a EFRT mají být formalizovány partnerskou dohodou. V ní se Rada Evropy se zaváže, že bude používat fórum jako konzultativní těleso a poskytovat mu praktické prostředky k výkonu této funkce. Schválení partnerské dohody Radou bude závislé na tom, zda fórum bude respektovat uvedené zásady. Vlastní ustavení fóra by mělo předcházet udělení svolení generálnímu sekretáři RE k podpisu dohody Výborem ministrů. Partnerská dohoda má být na straně EFRT schválena plénem. Dohoda by měla určit: výši ročního finančního příspěvku RE, ujednání ohledně poskytnutí prostor a personálu a podmínky účasti představitel EFRT na aktivitách Rady Evropy. Stav diskusí lze k lednu 2004 shrnout takto:

Složení Tato otázka byla diskutována především na jednáních GT-ROMS ve dnech 24. listopadu a 16. prosince. EFRT by mělo mít asi 75 členů, s tím, že počet je dán finančními možnostmi RE. Zatímco určit přesné složení tělesa bude úkolem jeho zakladatelů, tito musí respektovat určitá kritéria, diktovaná Výborem ministrů RE jako podmínky pro uzavření partnerské dohody. Kritéria daná Výborem ministrů budou zahrnovat respekt k principům RE, přičemž konkrétně „členové Fóra mají být zvoleni z (členů) mezinárodních, transnacionálních/subregionálních a národních nevládních organizací nebo existujících národních struktur pro participaci Romů a Travellers), kde je to vhodné. Ve fóru mají být zastoupeny reprezentativní mezinárodní organizace Romů a Travellers (budou určena pravděpodobně určena určitá kvalifikační kritéria). Většina míst by ale měla být obsazena zástupci národních nevládních organizací nebo existujících národních struktur. Zastoupeny mají být nevládní organizace z každé země, kde Romové a Travellers žijí; složení EFRT má přitom také reflektovat principy geografické zvláštnosti a rovnosti pohlaví. Co se týče výběru na národní úrovni, musí zde existovat určitá flexibilita řešení, přitom však zástupci musí být vybráni Romy a Travellers. Princip flexibility musí být uplatněn především při prvotním složení fóra. Pak bude úkolem fóra samotného, aby našlo koherentní procedury ustavení.

Funkce Ve shrnutí předsedající jednání GT-ROMS dne 16. prosince 2003 je funkce fóra vyjádřena následovně: „Asociace může předkládat stanoviska a návrhy výkonným („decision making“) tělesům v Evropě na mezinárodní, národní, regionální a lokální úrovni, aby ovlivnila rozhodovací procesy, které mohou mít účinky na Romy a Travellers, ať přímo nebo nepřímo. Jejím cílem je podněcovat implementaci národních politik, týkajících se romských záležitostí („in the field of Roma“) v evropském rámci.“

Dohoda Na jednání dne 24. listopadu 2003 byl předložen členům pracovní skupiny pro informaci možný návrh dohody (označen jako nonpaper – viz GT-ROMS (2003) 13). V diskusi byl jako precedent tohoto postupu uveden odkaz na dohodu mezi FEMP („La Fondation Européenne pour les Métiers du Patrimoine“) a Radou Evropy.³⁰ Z návrhu plynou tyto další dosud neuvedené předpoklady:

- asociace bude neziskovou právní osobou založenou podle občanského zákoníku Alsaska-Moselska

---

³⁰ Text této dohody není k dispozici. Uvedený subjekt je kulturní nadací pečující o uchování tradičních řemesel.

- v úvodním článku dohody bude odkaz na funkci fóra podle jeho statutu
- asociace má udržovat s Radou Evropy „zvláštní vztahy“
- příspěvek Rady Evropy k činnosti se poskytuje ve formě lidských zdrojů, technických zařízení a finančních prostředků
- výše finančních prostředků bude spočívat v ročním grantu, jehož výše bude závislá na dostupných zdrojích a schválena Výborem ministrů
- dohoda bude uzavřena na počáteční období tří let, s možností automatického prodloužení o jeden rok
- vztahy k jednotlivým orgánům RE budou specifikovány v příloze smlouvy (návrh popisuje možnosti účasti zástupců asociace v rámci platných předpisů Rady Evropy).

S druhou fází „Finské iniciativy“ souvisí iniciativa romského agitátora Kawczynského, z jehož popudu členové Badatelské skupiny pro ERF, respektive Rada ERF, vydali „Memorandum prvního ustavujícího zasedání Evropského romského fóra“ datované 31. května a 1. června 2003, aby tak upozornili na fakt, že zatímco Projekt pro etnické vztahy (PER) se již účastní „vyjednávání o budoucí podobě ERF, žádnému členovi ERF se nedostalo možnosti účastnit se jednání.“ Proto rada jmenovala Neždeta Mustafu, aby reprezentoval zájmy ERF na schůzkách GT-ROMS. Rada dále prohlásila, že pokračuje v práci na znění základního dokumentu ERF a chystá se finalizovat znění do konce roku 2003. V neposlední řadě Rada vyzvala GT-ROMS, aby jí předložilo výsledky své práce ke konci roku 2003 (Memorandum 2003: 2).

Prohlášení o účasti PER na „vyjednávání“ o budoucí podobě ERF způsobilo zděšení v kruzích PER do té míry, že pracovník PER Dr. Andrzej Mirga (současně předseda MG-S-ROM) poslal kolektivní e-mail všem zúčastněným, ve kterém označil tvrzení, že PER se účastní vyjednávání o budoucí podobě ERF, za chybné, a zdůraznil, že PER k žádnému oficiálnímu vyjednávání přizváno nebylo, on sám se účastní jednání GT-ROMS v roli pozorovatele, jakožto předseda³¹ MG-S-ROM, a dále vyzval Radu ERF, aby komunikovala výhradně s GT-ROMS, a tím předešla nedorozuměním a zmatkům.

Druhá (probíhající) fáze „Finské iniciativy“ měla vrcholit seminářem pořádaným ve Štrasburku Radou Evropy 15.-16. září o kulturní identitě Romů a příbuzných skupin a navazujícím mimořádným zasedáním MG-S-ROM, kterému byly předloženy k posouzení závěry k doporučení francouzsko-finský návrh vzešlý z jednání GT-ROMS. Generální ředitelka direktorátu sociální koheze Gabriella Battiani-Dragoni ve shrnutí cílů semináře demonstrovala potřebu kulturní definice Romů a konsensu mezi rozličnými romskými a příbuznými skupinami (related groups) k dosažení společné denominace použitelné na mezinárodní úrovni.³² Dosažení konsensu popisuje zmocněnec české vlády pro lidská práva: „Ivan Veselý (IRU) velmi ostře obvinil zástupce zmíněných malých skupin (tj. cikánských subetnik nehlásících k endoetnonymu Roma, pozn. R.K.), že se hlásí k Romům vždy jen tehdy, když je to pro ně politicky výhodné (příčemž dal jasně najevo, že je považuje za Romy, kteří si

³¹ Andrzej Mirga byl zvolen na návrh českého delegáta předsedou MG-S-ROM na zasedání 25. března 2003, ve Štrasburku.

³² In Seminar Agenda: „Seminar could also aim at achieving some kind of consensus among variety of Romani and related groups about a common denomination to be used at international level“.

na své *malé* identity jenom hrají). Současně obvinil Radu Evropy i malé etnické skupiny, že se pokoušejí rozdělit a narušit jednotu romského národa v této historické chvíli, a *to já nedovolím!* křičel. Při dalším vystoupení dodal, že dříve se snažil vystříhat jakéhokoli rasismu a nacionalismu, ale teď už to nepovažuje za správné (jinými slovy, že romský rasismus a nacionalismus již nyní považuje za legitimní). Jeho projev vyzněl tak, že malé etnické skupiny mají na vybranou – buď se přihlásí jednoznačně kromství a přestanou si hrát na nějaké vlastní etnické identity, anebo mohou jít, velký romský národ se bez nich obejde.³³

Rudko Kawczynski (RNC) se ostře obořil na organizátory z Rady Evropy, které však – na rozdíl od I. Veselého – obvinil naopak z toho, že tyto malé etnické skupiny, jež podle něho nemají s Romy nic společného, dávají vůbec dohromady. Podle něho je to výrazem pokračujícího vlivu rasistických stereotypů: všechny tyto skupiny mají společné jen to, že mají jinou barvu pleti, jsou marginalizovány a diskriminovány, a všechny byly historicky označovány jako *Cikáni*. Podle Kawczynského mají plné právo hledat svou vlastní identitu, ale s Romy mohou být směřovány jedinečně v očích bílých rasistů posedlých snahou strčit všechny *Cikány, marginály, problematické osoby* do jednoho pytle. Které skupiny jsou Romové, na to jsou tři základní kritéria: (1) indický původ, (2) romský jazyk, (3) vůle být za Romy považováni. Z toho plyne, že Sintí by případně mohli být uznáni jako Romové, irští travelleři ne, a u španělských Kale – kteří jsou nepochybně indického původu, ale romštinu ztratili – by patrně záleželo na Kawczynského velkorysosti.“ Je zřejmé, že snaha aktérů „Finské iniciativy“ opřít se o kulturní definici „evropského romského národa, postrádajícího reprezentační platformu“, naráží na těžko překonatelná úskalí.

Na následujícím mimořádném zasedání MG-S-ROM byl představen zástupci Finska a Francie nový model zamýšleného ERFT (viz výše). Finská velvyslankyně Nyroos po věcných námitkách členů (český, německý a nizozemský zástupce) týkajících se struktury a způsobu ustavení ERFT zúžila debatu na simplistní „chceme ERFT vytvořit, nebo ne?“. Přestože kritici ERFT trvali na protokolaci svého stanoviska, v závěru ustoupili emotivním argumentům zastánců francouzsko-finské iniciativy. Návrh ERFT byl s výhradou doporučen. Neschopnost MG-S-ROM přijmout nedvojznačné rozhodnutí zpochybnila roli tohoto expertního orgánu.

3. Evropská pro-romská platforma a Evropské Fórum Romů a Travellerů (E. Sobotka)

Ospravedlnění potřeby vzniku EFRT vychází z určité ideové platformy, na které úředníci Rady Evropy staví pochopení situace Romů v Evropě. Martin Kovats, britský akademik, který se zabývá již desetiletí analýzou budování pro-romské evropské politiky, se o ní několikrát kriticky vyjádřil jako o nepochopení celého problému Romů, protože staví na kombinaci speciálního postavení Romů a volání po nutnosti evropského přístupu, čímž neřeší předsudky a rasismus vůči Romům na lokálních úrovních, tedy v místech, kde by bylo posílení pro-romské platformy nejvíce na místě (Kovats 2001, Kovats 2003). O evropské dimenzi a otevřenosti

---

³³ Projev I. Veselého byl i svou formou do té míry agresivní, že vyvolal největší počet negativních reakcí ze strany malých etnik. Jeden ze zástupců francouzských „gens du voyage“ na závěr semináře uvedl, že byl šokován, neboť s tak výraznými projevy rasismu a diskriminace, jak zazněly ze stran „většinových Romů“, se dosud neseťkal ani ze strany bílých Francouzů.

mezinárodních evropských struktur Rady Evropy vůči podpoře vzniku romského reprezentačního orgánu EFRT se Kovats vyjádřil jako o „cestě do pekel vydlážděné dobrými předsevzetími“ (Kovats 2003: 6). Zvláště ostře se postavil proti tvrzení Josephine Verspaget (bývalé předsedkyně MG-S-ROM), které se objevilo v Doporučení RE 1203 z roku 1993, že Romové jsou „skutečnou Evropskou menšinou“, a označil její definici Romů jako model, který dobře ilustruje selhání národních států, a tím slouží k ospravedlnění „vlády“ (governance) panevropských struktur na řešení romských záležitostí (Kovats 2003: 5).

Podobně se vyjádřili také pracovníci MG-S-ROM, když popisovali vybudování a existenci antirasistického, pro-romského diskursu devadesátých let, který po roce 2001 (roce význačném symbolickou státní podporou Romským agitátorům tj. Finsko, Česká republika) sjíždí z původně nastartovaného procesu ovlivňování pro-romské politiky (*policy*) skrze mechanismy mezivládních organizací – *treaty based mechanism* a *political mechanism* (tak jak jej známe z iniciativy Nicolae Gheorgha, Andrzeje Mirgy, Evropského centra pro práva Romů ap.) do symbolické roviny participace a reprezentace romských nacionalistů.³⁴ Jedná se tak o hybrid, který na jedné straně staví na symbolice reprezentativní účasti, avšak řídí se stejnou logikou jako volání nevládních organizací po dodržování mezinárodních závazků států v oblasti lidských práv, resp. využívá možnosti mezinárodních organizací k ustavení reprezentativního fóra.³⁵

Symbolická a hezky znějící tvrzení, že Romové jsou „skutečnou Evropskou menšinou“ samozřejmě mají jen tu hodnotu, která se jí přikládá. A zde je třeba poznamenat, že soustavným opakováním těchto tvrzení se jim v podstatě dává význam, na kterém úředníci mezivládních organizací staví své pochopení situace Romů v Evropě. Podíváme-li se na dokumenty a zprávy EU a Vysokého komisaře pro národnostní menšiny OBSE z devadesátých let, najdeme podobný diskurs (EP DOC 1994 A3-0124/94, EC REP 1996). A je to právě tento diskurs, který nyní diktuje potřebu ustavení EFRT, tedy romské reprezentace, která bude vysvětlovat situaci Romů v Evropě nejrozličnějším organizacím na mezistátní, státní či lokální úrovni a usilovat o naplňování státních závazků. Směr diskursu je velmi těžké otočit, protože ten stát, který se o to pokusí, bude automaticky zařazen do skupiny států nepřejících emancipaci Romů, zvláště když celková definice Romů jako „skutečné evropské menšiny“ spadá do diskursu politické korektnosti a kromě Martina Kovatse, analytiků zdůrazňující národní platformy a implementaci politik integrace či politické reprezentace „zdola nahoru“ a hrstky romských intelektuálů nebyl nikým zpochybněn.³⁶ Symbolická podpora Romům se tak v devadesátých letech stala otázkou státní identity, definované v polarizované podobě „bud’, anebo.“

Význam pojmu „skutečná evropská menšina“ je velmi proměnlivý a je utvářen jeho největšími protagonisty v Radě Evropy, kteří pochopitelně ani jinou terminologii než tu vzniklou na panevropské úrovni devadesátých let neznají. Bylo by však nespravedlivé tvrdit, že na budování diskursu evropské dimenze romské otázky se podílejí jen úředníci panevropských struktur. Zde jsou to především členské státy

³⁴ Důvěrný zdroj, rozhovor říjen 2003.

³⁵ Důvěrný zdroj, rozhovor říjen 2003.

³⁶ Důvěrný zdroj, rozhovor říjen 2003. Viz také Sobotka, Eva, *Political Representation of Roma in the Czech Republic, Slovakia and Poland*, *Roma Rights* 4, 2003, a dále viz Sobotka, Eva, *Roma, public policy and ethnic mobilisation in national and trans-national context*, Přednáška přednesená na konferenci Společnosti pro politickou vědu ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku, 15-17. dubna 2003, Leicester, publikováno na www.psa.uk, Holomek, Karel, rozhovor leden 2004, Ivan Veselý, rozhovor, říjen 2003.

těchto mezinárodních organizací, které ve snaze reagovat na kritiku nedodržování lidských práv Romů v devadesátých letech volali po evropské dimenzi romské otázky. Mezi tyto státy se řadí také Česká republika, která na fórech OBSE a RE, tedy dvou hlavních regionálních mezinárodních organizací, prosazovala myšlenku europeizace např. v kontextu romské migrace a zákona o občanství z roku 1993, ve snaze mlžit zaměření kritiky lidskoprávních organizací (Evropského centra pro práva Romů) či kritiky států (Komise pro bezpečnost a spolupráci v Evropě Kongresu USA) dodržování lidských práv v České republice v letech 1993-1998.³⁷ Volá ní po europeizaci romské otázky nebylo úplně zastaveno ani po přijetí české pro-romské státní politiky v podobě (1) Bratinkovy zprávy (1997) a (2) Koncepce romské integrace (2000) (3) Zahraničněpolitické koncepce integrace Romů Ministerstva zahraničních věcí České republiky (2001). V neposlední řadě zdůrazňovaná *sanskrtizace*³⁸ romské otázky, tedy europeizace, nahrávala vystavění symbolické dimenze politiky identity romských nacionalistů.

Europeizace romské otázky a přiřčení „speciálnosti“ romské otázce je společné pro (1) státy uhýbající svým mezinárodním závazkům, (2) eurokratům zmateným soustavnou agitací romských nacionalistů, (3) romským agitátorům a (4) ultra-pravicovým a pravicovým populistickým stranám. Jedná se o nesourodou a stěží uchopitelnou alianci, nicméně ve vztahu k romskému tématu existuje, a to v řadě zemí (např. Česká republika, Slovensko, Maďarsko, Polsko, Řecko apod.). K manévřům některých států vyhnout se cílené implementaci integračních opatření a svých mezinárodních závazků je třeba přidat např. program Romských misionářů, který navrhovala strana ANO v rámci minulých voleb do Slovenského parlamentu.³⁹ Jedná se v podstatě o plán, který pod záminkou řešení problémů, se kterými se potýkají romské osady, upevňuje *status quo* segregace romských osad od „světa bílých“, pod dohledem romských misionářů. Organizaci života či přeorganizování života v osadách si autoři projektu představují jako model izraelských *kibbutzim*.⁴⁰ Plán tak používá agitace pro romskou reprezentaci a samosprávu, po které volají někteří romští agitátoři, k upevnění politiky segregace. Tento přístup nejenže nevede k posílení integrace Romů, ale přispívá k ospravedlňování implicitně rasistického diskursu současných populistických stran

Jak již je zmíněno výše, vybudování evropské pro-romské platformy bylo obsaženo vždy v touhách romských agitátorů blízkých RNC, pro které tento cíl splýval s jejich snahou utvrdit svou přítomnost v blízkosti mezinárodních organizací a vybudovat reprezentativní orgán Romů v Evropě. Mezinárodní romská unie formulovala podobné cíle v „Deklaraci národa“ z roku 2001, kde se mimo jiné uvádí, že Romové tvoří politicky jednotnou a uvědomělou komunitu, která potřebuje svou

---

³⁷ Např. prohlášení Martina Palouše, českého náměstka zahraničních věcí na závěr Plenárního zasedání OBSE, 6. listopadu 1998, že Romové jsou jediní „skuteční Evropané“, či prohlášení Jiřího Malenovského z Ministerstva zahraničních věcí České republiky, že Romové jsou spíše „evropskou menšinou“ než „národnostní menšinou“ ve svém standardním významu. Citováno v Gheorghe, Nicolae, Towards a European Working Group on Roma, in The Roma in Europe, Praha: Institute of International Affairs, 1998, s. 91.

³⁸ Označuje se tak typicky obrozenecký proces oproštění romštiny od kontaminujících jinojazyčných prvků a potažmo návrat k indickým kořenům a očištný proces romského národa (R.K.).

³⁹ Kontúry návrhov riešení reálnych problémov rómskych komunit v reálnom svete na Slovensku, príloha Rómski misionári-zmysel ich existencie 6.12. 2002. <http://www.ano-aliancia.sk/?view=article&id=686>.

⁴⁰ Kontúry návrhov riešení reálnych problémov rómskych komunit v reálnom svete na Slovensku, príloha Rómski misionári-zmysel ich existencie 6.12. 2002 <http://www.ano-aliancia.sk/?view=article&id=686>.

vlastní, separátní politickou reprezentaci. Všechny zmínky o evropské dimenzi, či nutnosti budování evropského pohledu na romskou otázku, ať už jakkoliv myšlené, se staly vodou na mlýn pro-romské agitace pro ustavení reprezentace na evropské úrovni. Argument, že romská příslušnost k „evropské menšině“ je doložena romskou přítomností ve všech evropských zemích, bývá často citován v souvislosti s nutností vytvoření evropské romské platformy.⁴¹ Současný diskurs evropské pro-romské politiky je tak charakteristický dvěma silnými mýty. Voláním po ustavení evropské platformy naznačuje, že tato platforma chybí. Druhým mýtem je kategorizace Romů jako „skutečné Evropské menšiny“. Evropská platforma pro formování politiky vůči Romům pochopitelně existuje. Jsou jí mezinárodní úmluvy o lidských právech a právech menšin, jejichž naplňování je pro signatářské státy závazné. Tato evropská platforma byla však romskými agitátory usilujícími o nadnárodní reprezentaci Romů systematicky využívána pouze na počátku devadesátých let. Od roku 1996 systém úmluv a zpravodajských mechanismů pod úmluvami o lidských právech, např. Úmluvou o odstranění všech forem rasové diskriminace, Mezinárodní úmluvou o občanských a politických právech, Mezinárodní úmluvou o sociálních, kulturních a ekonomických právech atd., využívalo Evropské centrum pro práva Romů (ERRC), které však nelze zařadit do stejné kategorie organizací zasazujících se za symbolistní boj za sebeurčení či uznání. Romští agitátoři, kteří se tak vehementně snaží o ustavení EFRT, možnosti využít mechanismů ustavených v rámci mezinárodních úmluv o lidských právech od roku 1992 nevyužili. Zde si můžeme povšimnout odklonu od mezinárodních mechanismů založených na mezinárodních konvencích a deklaracích o dodržování lidských práv k symbolické, ničím nedefinované rovině. Poté se nám samozřejmě nabízí otázka, zda se v konečné podobě nebude jednat o narušení rovnováhy v mezinárodním systému, když členské státy umožní ustavením EFRT odklon od používání typických procedur pro poukazování na porušování lidských práv k rovině politiky identity.

Jako druhý mýtus je třeba v této souvislosti citovat již zmíněné škatulkování Romů jako skutečné evropské menšiny, podpořené argumenty, že Romové stojí v Evropě jako jeden hlas, tedy představují jednotné moderní emancipované hnutí. Pracovní skupina GT-ROMS několikrát na svých jednáních uvedla, že všichni Romové podporují vznik EFRT, stejně tak Rudko Kawczynski (RNC) doložil jednotu Romů tvrzením, že on sám ví o podpoře vzniku fóra 2500 romskými organizacemi.⁴² Z rozhovorů, které jsme udělali s význačnými představiteli romské scény, nevyplývá jejich jednoznačná podpora fóra. Například český Rom Ivan Veselý, ředitel sdružení Dženo (IRU), na otázku, zda podporuje vznik EFRT, odpověděl:

Nesouhlasím s tím. Je to nová hra s cílem oslabit a dostat pod kontrolu romské mezinárodní hnutí na Evropské úrovni. Pokud by opravdu byl upřímný zájem napomoci romskému hnutí řešit romské problémy v Evropě, strategie by vypadala opravdu jinak. Toto těleso, pokud vznikne, bude sloužit k prohloubení procesu asimilace Romů v Evropě.⁴³

⁴¹ Podle výzkumu, který se stal podkladem zprávy Komise pro právní a lidskoprávní otázky zpravodaje Cs. Tabadjiho „Legal situation of Roma in Europe“, Dokument číslo: 9397 z 26. března 2002, Romové nežijí pouze ve čtyřech zemích v Evropě: Andoře, Maltě, Islandu a Vatikánu.

⁴² Ačkoliv záznamy z jednání GT-ROMS neuvádějí v přílohách seznam romských nevládních organizací, které podporují vznik fóra, bylo by jistě zajímavé nahlédnout do seznamu RNK a seznámit se se jmény těchto 2500 organizací.

⁴³ Řízený rozhovor, říjen 2003.

Podobně se vyjádřil komisař zahraničních věcí IRU a člen Trans-nacionální radikální strany Paolo Pietrosanti, který prohlásil, že na rozdíl od většiny soukmenovců IRU on sám je proti vzniku EFRT, protože se nejedná o organizaci, která by napomohla emancipaci Romů v Evropě. Naopak, jde o snahu Rady Evropy řešit svou nejistou situaci na poli tzv. „evropské romské platformy“ v době, kdy se míč posouvá spíše do pole mezi Evropskou unií a její budoucí členské státy.⁴⁴

4. Romové jako cílová skupina

Endoetnonym Romové je nyní na četných mezinárodních fórech skloňováno ve všech pádech. Pokus o vymezení cílové skupiny snah Finské iniciativy je nutný, neboť samotní její aktéři tak nečiní. Koho se tedy má týkat aktivita budoucích členů čistě⁴⁵ romského reprezentativního či konzultativního tělesa ve Štrasburku, vázaného asociační dohodou s Radou Evropy? Pokud se nabízí odpověď ve smyslu: občanů romské etnicity či příslušníků romských národnostních menšin členských států Rady Evropy, nemůže být takováto odpověď z několika zásadních důvodů uspokojivá. V obrovském prostoru členských států Rady Evropy, tedy ploše Eurasie od Lisabonu po Vladivostok, jen část států uznává koncept národnostních menšin. Nadto jen část etnické skupiny, známé v Evropě pod apativem Cikáni, přijímá etnonym Romové, či se má potřebu hlásit k myšlence romského národa a potřeby jeho zastoupení na evropské úrovni, která je základem Finské iniciativy. „V první řadě vytváří Cikáni specifickou etnickou komunitu – meziskupinovou etnickou komunitu – která nemá paralelu u evropských národů. Širší cikánská komunita je rozdělena do souostroví oddělených seskupení, rozpadlých různorodě do metaskupin, skupin a podskupin, každá se svými vlastními etnickými a kulturními rysy. Někdy jsou tato seskupení dokonce navzájem protikladná a jejich problémy natolik odlišné, že nemohou být zevšeobecňovány.“⁴⁶

Původ Romů z území dnešní Indie není v dnešním akademickém světě zpochybňován. „Předkové a příbuzní Romů, indiští Domové, patří mezi původní obyvatele Indie, obývající subkontinent ještě před indoevropskou (árijskou) invazí (cca 1500 let před Kristem). Dobyvateli bylo původní obyvatelstvo zčásti zatlačeno na jih Indie a zčásti na sociální okraj společnosti. Domové patřili po tisíciletí ke skupině vyčleněné ze čtyř stavů indické společnosti (varn).⁴⁷ Patřili mezi

---

⁴⁴ Řízený rozhovor, říjen, prosinec 2003. Detailní analýzu postojů českých romských představitelů nabízí Jakub Krčík, 2004.

⁴⁵ Čistě romské zastoupení chystané v Evropském romském fóru jej má odlišit od existujícího smíšeného tělesa MG-S-ROM, tj. expertní skupiny pro Romy/Cikány migračního výboru (CDMG) Rady Evropy.

⁴⁶ In: Historical and ethnographic background: Gypsies, Roma Sinti, Elena Marushikava and Vesselin Popov; p. 33; „Firstly, Gypsies form a specific ethnic community – an intergroup ethnic community – which has no parallel among other European nations. The broader Gypsy community is divided into widespread archipelago of separate groupings, split in various ways into metagroups, groups and subgroups, each with their own ethnic and cultural features. Sometimes these groupings are even opposed to each other and their problems are frequently completely different in nature and therefore cannot be generalised.“

⁴⁷ První varna byla tvořena urozenými (arijah), ke které patřily učitelé a kněží (bráhmani), druhá varna patřila vojenské třídě (kšatriové), třetí byla řemeslnická, obchodnická a zemědělská (vaišijové) a čtvrtá služebnícká (šúdrové).

nedotknutelné a vyhrazeny jim byly tzv. nečisté profese (odstraňování nečistot, praní, zpracování kůží, kovářství, hudebnictví, cvičitelství zvířat). Postupující dělbu práce se hinduistická společnost rozdělila na množství kast (*džátí*) a podkast, složených z rodů a kmenů dědičných profesí. Těchto kast je v Indii na dva až tři tisíce a jsou vzájemně minimálně propustné a to i přes anti-kastovní kampaně vlád Indické republiky. V datování odchodu domských džátí (rodinně-profesních kast) z území dnešních indických států Rádžastán a Paňdžáb není mezi odborníky shoda. Z jazykových výpůjček je jisté, že postupovali přes Arménii, Persii a Sýrii (dodnes je na těchto územích přítomná skupina *Lom*) a ocitli se v jedenáctém století na Balkáně, který je u skupiny Rom, v Evropě dominantní, považován za její „druhou kolébku“. Takto *gadžovskými* (neromskými) badateli vytvořený popis nejstarší historie, ke které chybí relevantní písemné prameny a je spíše výsledkem lingvistických bádání, se nastupující romské inteligenci jeví jako dehonestující. Jakkoli je vytváření alternativních teorií původu romskými historiky lidsky pochopitelné, ve světle objektivní vědy jsou tyto teorie považovány za neakceptovatelné.⁴⁸

Z Balkánu došlo v průběhu 11. až 16. století k rozšíření Romů po území celé dnešní Evropy. Je však signifikantní rozdíl mezi strukturou usídlení Romů v západní a východní části kontinentu, kde na východě došlo k postupné sedenterizaci⁴⁹ (na slovenské Spiši od 15. století), na západě se zachoval polokočovnický způsob života a zvláště na britských ostrovech a v Irsku došlo k absorpci či splynutí s původními kočovnickými skupinami, dnes označovaných jako „Travellers“ (přítomno i v označení navrhovaného EFRT). Rovněž početní zastoupení je nepoměrné, s výjimkou Španělska není na západě Evropy početnější romské uskupení. Počty udávané na mezinárodních fórech jen zřídka reflektují jak přihlášení se k romské národnosti či etnicitě, v zemích, kde byli Romové uvedeni v recentních censech, tj. nedostávají se data ze západních zemí. Dokument Parlamentního shromáždění Rady Evropy (2002 – odpovědi členských států na dotazníkové šetření) uvádí cca 760 tisíc Romů přihlásivších se k romské národnosti, odhady sociokulturního charakteru odkazují k cca třem milionům⁵⁰ (údaj o početné španělské Kalé komunitě - cca 600 tisíc – a francouzských Gens du Voyage – cca 300 tisíc není v šetření uveden). Recentní dotazníkové šetření GT-ROMS z listopadu 2003 přineslo nová data: 987

⁴⁸ Usnesení vlády ze dne 19. listopadu 2003 č. 1160 ke Zprávě o analýze soudobé migrace a usazování příslušníků romských komunit ze Slovenské republiky na území ČR, která byla zpracována řešitelem projektu. „Původ Romů“ zpracován na základě podkladů z práce Anny Jurové: Od odchodu z pravlasti po prvé asimilačné opatrenia. In: Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku, Inštitút pre verejné otázky, 2002.

⁴⁹ Tamtéž. „Z Balkánu se romské skupiny koncem vrcholného středověku (XV. století) přesouvali dále do Evropy. Nejpočetnější skupiny se v souvislosti s tureckou expanzí uchytily na území bývalých Uher nebo byly zotročeny v podunajských knížectvích (dnešní Rumunsko). V této oblasti docházelo k početnému usazování a využití tradičních romských řemesel (kovářství) k vojenským účelům. V podstatě neustávající vojenské kampaně habsbursko-tureckého konfliktu a četných protihabsburských povstání uherské šlechty v XVI. a XVII. století k tomu vytvářely vhodné podmínky. Se stabilizací situace došlo v epoše osvícenství za Marie Terezie a Josefa II. k prvním pokusům o násilnou sedentarizaci a asimilaci Romů v letech 1760 – 1784. Jejich výsledkem byl útlum kočovnictví a vytvoření enkláv romského osídlení. K očekávané kulturní asimilaci však nedošlo. Přes násilný charakter této „osvícenské“ integrace tak byla na rozdíl od západu Evropy (včetně českých zemí), kde pokračující perzekuci přežily jen početné marginální skupiny Romů (s výjimkou Španělska), uchována při životě nejpočetnější romská skupina. V roce 1893 byl vytvořen podrobný celouherský soupis Romů. Podle soupisu žilo v Uhrách 274 940 Romů, což představovalo 1,8% obyvatelstva. Na území dnešního Slovenska žilo 36 237 (13,2% z celkové počtu).

⁵⁰ Součet byl proveden na základě odpovědi členských států Rady Evropy na šetření, uvedené v Doc 9397, Appendix III. z 26. března 2002 Parlamentního shromáždění RE. Je signifikantní, že autoři dokumentu součet neuvádí, součet proveden zpracovatelem.

583 podle oficiálních censů, 4 469 817 podle horní hranice sociokulturních odhadů (bez Británie a Francie, avšak včetně Španělska).⁵¹

Jednotlivé subetnické skupiny Romů lze popsat jako celek vykazující shodné rysy v různé míře na východě Evropy dochovaného jazyka indického jazykového původu a v různém stupni zachovalém zákazu komensality a endogamie. V prostře dí větší koncentrace, tedy v prostředí romských osad, kolonií a ghatt východní Evropy se podle výsledků existujících terénních šetření jedná o relikty tradiční společnosti, často ve svých deprivovaných podobách přiřaditelné k typu „kultury chudoby“ popsané v díle Oscara Lewise. Na semináři o romské kulturní identitě (Štrasburk, 2003) uvedl Osman Balič, romský starosta v srbském městě Niš: „Romové se na Balkáně stali *etnotřídou*, v níž se vyvinula *chudoba jako kulturní model*“ a vyzdvihl nutnost aktivní transformace romské kultury ve vztahu k modernitě, namísto toho, aby byli (Romové) modernitou pasivně drceni.⁵² Recentní výzkumy v romských osadách na Slovensku dokumentují, že „základní principy tradiční společnosti jsou v přímém protikladu k občanskému principu – konceptu soběrovnosti a rovnoprávnosti lidských subjektů, který je však nezbytnou podmínkou ustavení národa v moderním smyslu. V tomto ohledu se tedy kultura romských osad, resp. její uchování vylučuje s *etnickou emancipací* obyvatel romských osad nebo, řečeno jinak, se snahami o jejich začlenění do řad romského národa... Je třeba si uvědomit, že obyvatelé romských osad nejsou součástí specifické národnostní menšiny, ale že jejich největším specifikem je skutečnost, že jsou nositeli kultury, která právě možnost národnostně definovaného společenství *ex definitione* neumožňuje...“.⁵³ Lze konstatovat, že uváděné výše počtů Romů v Evropě nijak nereflektují skladbu jednotlivých subetnických skupin a podskupin zahrnutých v těchto počtech a vůli jejich příslušníků přináležet k imaginárnímu celku, konstruovanému aktéry Finské iniciativy.

Navrhované fórum pro Romy a Travellers tudíž bude reprezentovat vysoce heterogenní seskupení, které má v různé míře na různých místech společný jazykový a kulturního původ a rovněž antropologický typ.⁵⁴ Antropologický typ uvádím toliko pro výčet hledisek, neboť dodnes jsou provázeny studie takto zohledňující původ romských skupin. Nadto je jedním ze společných korelátů pro romské skupiny zkušenost s diskriminací a rasovými (či spíše rasistickými) útoky. Antropologický

---

⁵¹ GT- ROMS (2003)9 (restricted) 27 November 2003, autoři dokumentu součet neuvádí, součet proveden zpracovatelem.

⁵² In: Jan Jařab, zpráva ze služební cesty do zahraničí, Štrasburk 15.-17. září 2003.

⁵³ In: Romské osady v kulturologické perspektivě, eds. Marek Jakoubek, Ondřej Poduška, Doplněk, Brno, 2003, str. 29.

⁵⁴ Viz: „Anthropology of Romanies (Gypsies), auxological and anthropogenetical study“, Prof. RNDr. Ivan Bernasovský, DrSc. a RNDr. Jarmila Bernasovská, PhD; published by NAUMA and Universitats Masarykibana, Brno, 1999; nebo viz „Genetic studies of the Roma (Gypsies): a review“, Luba Kalaydjieva, David Gresham, Francesc Calafell, BMC Medical Genetetics 2001 <http://www.biomedcentral.com/1471-2350/2/5>; „The historical formation of the present-day 8 million Romani population of Europe is therefore the product of the complex initial migrations of numerous small groups, superimposed on which are two large waves of recent migration from the Balkans into Western Europe, in the 19th –early 20th century, after the abolition of slavery in Rumania and over the last decade, after the political changes in Eastern Europe. The Group is still the primary block of the social organisation of the Roma. Group identity and the ensuing divisions and rules of endogamy are based on tradition, customs, and organs of self-rule, language and dialects, trades, history of migration, and religion. Individual groups can be classified into major metagroups: the Roma of East European extraction; the Sinti in Germany and Manouches in France and Catalonia; the Kaló in Spain, Ciganos in Portugal and Gitans of southern France; and the Romanichals of Britain. The 700-800 000 Roma in Bulgaria belong to three metagroups, comprising a large number of smaller groups.“ str. 8.

typ, v němž převažuje tmavší zbarvení, byl zjevně jedním z determinantů nerozplynutí romských skupin mezi typově jinými Evropany.

Jak uvádí přední český odborník na nacionalismus, profesor Miroslav Hroch, byl v primordialistickém pojetí, převažujícím od poloviny 19. až do poloviny 20. století „národ odvěkou kategorií, jejíž objektivní existenci je možno a nutno oživovat, poněvadž je specifickou hodnotou lidského rodu. Odtud snaha určit národ objektivními rysy a znaky v jejich kombinaci od politických státních vazeb až po *pouto krve*“.⁵⁵ Ačkoliv se dlouho zdálo, že vlivem úděsných zkušeností s fašismem a nacismem byl názor, že národ je odvěkou pospolitostí krve či dokonce rasy, opuštěn a že se zavládla shoda, že národ nelze definovat výlučně jazykem a etnicitou a že primární je subjektivní postoj příslušníků národa, tedy svoboda přihlášení se ke své národní či etnické příslušnosti, setkáváme se v případě procesu ustavování ERFT s opačným stanoviskem. Příslušníci různých subetnických romských skupin a evropští kočovníci (*travellers*) jsou aktéry procesu *finské iniciativy* přiřazování k národu, o jehož budování většina z nich nijak neusiluje či ani netuší.

Historii přístupu k Romům lze pro komplexnost celkové situace v Evropě popsat toliko v obecných ideálních typech jednotlivých modelů. Protože největší počet Romů je dodnes v Evropě zastoupen na území tří bývalých impérií: rakousko-uherského, ruského a tureckého a většina romských uskupení v západní Evropě (s výjimkou Iberského poloostrova) jsou rovněž potomci migrantů z tohoto území (19. – 20. století), je možné užít klasifikaci Marushikavové a Popova,⁵⁶ podle níž (1) otomanské Turecko zachovávalo *status quo* mezi skupinami obyvatel (tzv. millety), tedy i vůči Romům; (2) Rakousko-Uhersko uskutečňovalo jejich paternalistickou kontrolu v jejich „nejlepším zájmu“, vedoucí k jejich asimilaci; (3) carské Rusko nijak nezasahovalo do jejich života, kromě sporadických pokusů o kontrolu. Tyto přístupy se dodnes odrážejí ve formování politik nástupnických států rozpadlých impérií vůči Romům i ve vztazích mezi Romy a majoritou. Zvláště na Balkáně je dochován přístup *tradiční*, typický pro pre-industriální období, kdy mají Romové odlišný status, zachovalý jazyk a kulturu, jsou však viděni jako součást společnosti. Nejsou problémem, „neboť vědí, kde je jejich místo“. Tento vývoj rovněž vysvětluje početnost tamních romských společenství. Přístup *národní* se objevuje již v osvícenství a stává se dominantním v éře moderních národních států, včetně tzv. socialistické éry. Jedná se o přístup asimilační, ať již uplatňovaný formou násilné prostorové integrace nebo sociální emancipace. Jeho výsledkem byla ztráta původního jazyka a do velké míry i prvků tradiční etnické kultury, rovněž však velký počet Romů, kterým se dostalo (a to již po generace) vzdělání, kvalifikace a odpovídající společenské zařazení.

Současná situace nejpočetnějších skupin Romů, koncentrovaných ve středovýchodní Evropě, je v charakteristická pokračujícím sociálním propadem. Většina je chycena v pasti závislosti na sociálním systému daného státu, prostorově segregovaná, ve špatném zdravotním stavu a společensky deprivovaná. Polokočovné skupiny typické pro západní Evropu na tom nejsou o mnoho lépe, jejich šance sociálního vzestupu jsou však nepoměrně lepší. O takovéto situaci vypovídají desítky studií.⁵⁷ Důraz na rozvíjení národní identity v romských komunitách, který je součástí

⁵⁵ Pohledy na národ a nacionalismus, Miroslav Hroch (ed), SLON, Praha 2003, str.14.

⁵⁶ In: Historical and ethnographic background: Gypsies, Roma Sinti, Elena Marushikava and Vesselin Popov; p. 44-45.

⁵⁷ Příklad: Avoiding dependancy trap, UNDP, 2002.

většiny integračních programů panevropské provenience, daný katastrofický stav nevyřeší; domníváme se, že naopak daný stav petrifikuje.

Past culture. Jedním z nejčastějších argumentů pro vytvoření evropského fóra pro Romy a Travellers je argument zachování jejich kultury, která je jedinečná a je součástí společného evropského dědictví. Kultura se stala synonymem identity. Seyla Benhabib charakterizuje většinu současných politik kultury jako „podivnou směs antropologických přístupů demokratické rovnosti všech kulturních forem výrazu a romantického, herderiánského zdůraznění neredukovatelné jedinečnosti každé z těchto forem. Ať již v politice nebo v politických záměrech, při soudních řízeních nebo v médiích, je předpokládáno, že každá lidská skupina *má* nějaký druh *kultury* a že hranice mezi těmito skupinami a kontury jejich kultur jsou specifikovatelné a relativně snadno zachytitelné. Především je nám však tvrzeno, že je dobré uchovávat a propagovat takovéto kultury a kulturní rozdíly.“⁵⁸ Takovéto tvrzení však podle Benhabib mají v základě špatné epistemické předpoklady: (1) kultury jsou jasně určitelné celky; (2) kultury jsou shodné se skupinami populace a nekontroverzní popis kultury lidských skupin je možný; (3) když kultury a skupiny navzájem nekorespondují, byť existuje více kultur pro danou lidskou skupinu a více skupin, jež mohou vlastnit totožné kulturní rysy, tak to pro politiky či politické záměry nevytváří nijaký problém. Takovéto předpoklady pak podle Terence Turnera vytvářejí „riziko esencionalizace ideje kultury jako vlastnictví etnické skupiny nebo rasy; riskují konkretizování kultur coby oddělených entit přehnaným zdůrazňováním jejich spjatosti a odlišnosti; riskují přehnané zdůraznění interní homogenity kultur způsobem, který potenciálně legitimizuje represivní požadavky komunální konformity; a užíváním kultur jako odznaků skupinové identity tendují k jejich fetišizaci takovým způsobem, který je staví mimo dosah kritické analýzy.“⁵⁹

Native science je v zámoří (U.S.A., Kanada) expandujícím oborem prozatím postrádající českého ekvivalentu. K. A. Novák navrhuje výraz „domorodá věda“,⁶⁰ vycházející z prostředí zrodu tohoto oboru, tj. původních obyvatel Ameriky a Austrálie („domorodců“). Romové se nicméně stali předmětem zájmových kruhů, jejichž přístupy jsou pro *native science* (navrhujeme „přirozená věda“) charakteristické. Přirozeným vědcem se člověk nestává, může se jím pouze narodit. Neboť objektem jeho vědy je jeho vlastní kultura, má do ní tudíž vrozený vhléd, kteří jiní, nevrození do této kultury, postrádají a nemohou nijak nabýt.⁶¹ „Domníváme se, že současná romistika se dopouští podobných přestupků proti vědě. Je zajímavé, že linie *native science* je sledována i z hlediska toho, kdo se může účastnit vědeckého bádání, když přední romisté (po přechodné počáteční fázi, kdy jsme mohli nalézat spíše paralely se zaujetím německých badatelů přelomu 18. a 19. století pro kulturu Slovanů – zaostalou, ale zajímavou a hodnou zachování) museli postupně svoji legitimitu účasti v debatě o Romech dokládat internalizací romství.“⁶² Pohled na Romskou problematiku jako na součást boje původních obyvatel (indigenous people) o uznání práv ze strany svých uzurpátorů, se bohužel promítá i do implementace

⁵⁸ Seyla Benhabib, *Claims of Culture*, Princeton University Press, 2002: „... much contemporary cultural politics today is an odd mixture of the anthropological view of the democratic equality of all cultural forms of expression and the Romantic, Herderian emphasis on each form's irreducible uniqueness.“ str. 3.

⁵⁹ Tamtéž, str. 4.

⁶⁰ In: K. A. Novák, *Romové, nacionalismus a rozvojové programy*, str. 406.

⁶¹ viz: *The Processes of Native Science*, <http://www.Tapestryweb.org/nativescience/processes.html>

⁶² In: K.A. Novák, *Romové, nacionalismus a rozvojové programy*, str. 406

rádoby inetrálních programů: např. Agentura Spojených států pro mezinárodní rozvoj (USAID) oznámila svůj záměr ve spolupráci s nevládní organizací Partners for Democratic Change zlepšit situaci Romů, *přemístěných původních obyvatel* („displaced indigenous people“)!?.⁶³ Fondy jsou tedy distribuovány za účelem posilování politické reprezentace. Není pak překvapivé, že do současné revize české vládní Koncepce romské integrace zasahuje údajný kanadský odborník na integraci Inuitů.⁶⁴

5. Proměny konceptu nadnárodní romské reprezentace v devadesátých letech (E. Sobotka)

Myšlenka ustavení romského reprezentativního orgánu na evropské úrovni se poprvé po roce 1989 odrazila v iniciativě Romského národního kongresu se sídlem v Hamburku na prosazení nevládní organizace EUROM v roce 1990.⁶⁵ EUROM bylo formálně ustaveno za účelem reprezentace Romů a vytvoření nadnárodní platformy pro formování romských požadavků vůči státům. Iniciativa EUROM byla to jisté míry také reakcí jedné části romské lobby, zastoupené předsedou RNK Rudkem Kawczynskim, na dosti značnou úspěšnost druhé části romské lobby, zastoupené Nicolaem Gheorghem, respektive bezkonkurenční úspěšnost Nicolae Gheorghea při formulování romského tématu v rámci mezinárodních organizací (Rada Evropy, Organizace spojených národů, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě).⁶⁶ Na rozdíl od iniciativy Kawczynského, zdůrazňující více aspekt politiky identity „Romové-Romům“, se Gheorghe snažil o využití možností, které nabízely mezivládní organizace v oblasti upozornění na tíživou a zhoršující se situaci Romů v Evropě na úrovni nezávislého experta.

S pádem železné opony a díky obavám o udržení směru demokratických reforem v bývalých komunistických zemích, obsažených zvláště v přístupu Spojených států amerických k prostoru bývalého východního bloku, bylo romské téma zahrnuto do profilu amerických „*security concerns*“ na setkání Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě v roce 1990 v Kodani. Velkou roli zde sehrála vysvětlení, která se dostala americké delegaci o účasti Romů na protestech horníků v Rumunsku a o stoupajících rasových nepokojích. Analytici, kteří se zabývali rozbořením událostí, se jednoznačně shodli v názoru, že příslušníci bývalé tajné policie v Rumunsku, ale i v bývalém Československu, do jisté míry zosnovali počátek rasových nepokojů a útoky proti Romům a Vietnamcům, které se objevily hned v prvních měsících roku 1990, aby tak destabilizovali situaci v zemi a znemožnili vládu

---

⁶³ Viz: http://www.partnersczech.cz/USAID/index_USAID.html.

⁶⁴ In: zápis z porady romských členů Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity dne 29.4. 2004 v Praze.

⁶⁵ V letech 1989-1990 se Romský národní kongres podílel na protestních kampaních v jednotlivých spolkových zemích bývalé Spolkové republiky Německo za účelem prosadit „právo zůstat“ pro romské imigranty z Polska a bývalé Jugoslávie. Iniciativa byla úspěšná z hlediska organizátorů protestů, nabrala vysokých obrátek v roce 1990 a ustala až se změnou Grundgesetz v roce 1993.

⁶⁶ RNK vadila především její izolovanost na mezinárodním poli a fakt, že Spojené státy na setkání OBSE v Kodani v roce 1990 věnovaly pozornost pouze požadavkům formulovaným Nicolaem Gheorghem, který neměl sebemenší zájem spojovat své cíle s cíly Kawczynského (Řízený rozhovor, důvěrný zdroj, květen 2003, červenec 2003).

prozatímních vlád.⁶⁷ Pro ilustraci je dobré připomenout, že první útoky se začaly dít v únoru a březnu 1990, tedy v době, kdy se připravovaly první svobodné volby v Československu.⁶⁸ Stejný argument byl využit romskými lobbisty v Kodani v roce 1990, kteří následovali styl lobování delegace maďarských nevládních organizací z Transylvánie (Rumunska).⁶⁹

EUROM jako organizace nepřežila první rok své existence, a díky směru, kterým se ubírala formulace romského tématu a politiky na nadnárodní úrovni v rámci mezinárodních organizací, se snaha o ustavení reprezentativního orgánu Romů dostala více méně na rovinu nevládních organizací.⁷⁰ Roms ký národní kongres se však i nadále snažil o ustavení podobného tělesa na nadnárodní evropské úrovni a získání přízně členských států Rady Evropy. RNK tak činil s myšlenkou ustavit reprezentaci, která by se podílela na diskuzích o vyrovnání obětí romského holocaustu, a prezentovala by se jako reprezentativní orgán Romů v Evropě.⁷¹ Myšlenka ustavení Evropského romského fóra jako reprezentativní organizace Romů s konzultativním statutem při Radě Evropy je však nová tím, že se stala součástí návrhu finské prezidentky. Kategorické odmítnutí finské iniciativy některé státy chápaly v konečném důsledku jako ohrožení vztahů s Finskem a přinejmenším riziko diplomatického ochlazení.

Finská iniciativa však není ojedinělou iniciativou s mezinárodním dopadem v oblasti aktivní státní podpory romským agitátorům. Do stejné kategorie lze zařadit podpis deklarace mezi Ministerstvem zahraničních věcí České republiky a Mezinárodní romskou unií o porozumění a vzájemné spolupráci a uznání Romů jako neteritoriálního národa ze 4. dubna 2001. Rok 2001 lze tedy chápat jako precedent s mezinárodním dopadem na poli symbolické a praktické státní podpory Romům v oblasti politiky identity, neboli budování symbolické reprezentační platformy a myšlenky europeizace romského tématu.⁷² I když je možné namítnout, že uznání

---

⁶⁷ Gabriel Andreescu, řízený rozhovor, Helsinský výbor, Rumunsko, prosinec 2003.

⁶⁸ *Fórum* May 8, 1990; *Lidové Noviny* April 28, 1990; *Svobodné Slovo* April 25, 1990; *Lidová Demokracie* April 6, 1990; *Nové Slovo* March 22, 1990; Sewering-Wollanek 1993, str. 11.

⁶⁹ Řízený rozhovor, důvěrný zdroj, červenec 2003. Mirga, Andrzej, Some Comments to Martin Kovats Paper, 2003, str. 3.

⁷⁰ V letech 1996-1998 Kawczynski, coby ředitel Romského participačního programu (RPP) Nadace otevřené společnosti v Budapešti, usiloval o vybudování reprezentační platformy romských organizací, opírající se zejména o Polské organizace *Sztowarzyszenie Romow w Polsce* (Sdružení Romů v Polsku) a své německé partnerské organizace, maďarské, makedonské a české spřátelené organizace Romského národního kongresu financované RPP Nadací otevřené společnosti. RPP bylo založeno s cílem podpořit tzv. emancipační proces Romů v Evropě a posílit rekrutování romských elit. Autoři projektu, Deborah Harding a Aryeh Neier doufali, že tak napomohou zlepšení vztahu Romů a majoritních společností. Modelem pro „emancipační proces Romů“ se stal boj za občanská práva Afroameričanů, který především Aryeh Neier zná z pozice aktivisty. Nadace otevřené společnosti v New Yorku a její činitelé zodpovědní za globální romský program, Deborah Harding a Aryeh Neier, však záhy došli k závěru, že Kawczynského aktivity jsou příliš extrémní a antagonistické ve vztahu k majoritním většinám a doporučili Kawczynskému přesun jeho plánů na jinou organizační rovinu. Kawczynski na počátku 1998 podal rezignaci na funkci ředitele RPP a odebral se zpět do Hamburku.

⁷¹ Roms ký národní kongres se výrazně podílel na formulaci obou témat, viz II. Světový romský kongres v Lodži v roce 2002.

⁷² I když je Mezinárodní romská unie, k nevoli celé řady pro-romských a romských agitátorů, v podstatě dnes nefunkční organizací a nikdy nevyužila výhod plynoucích z deklarace uzavřené mezi

Romů jako neteritoriálního národa nemá žádnou spojitost s výzvou na ustavení nadnárodní reprezentace a nikdy tak nebyl chápán, stačí si uvědomit symbolické dimenze uznání Romů jako neteritoriálního národa a reprezentace jako takové, abychom pochopili přímou spojitost mezi těmito dvěma články vývoje.

6. Objednávka národního hnutí

Z dílny radikálního konstruktivismu romských nacionalistů vychází tudíž nový opus, „evropský romský národ“, který je „nejevropštější“, protože je přítomen všude v Evropě, bez ohledu na to, že je přítomen téměř všude jinde na světě. Potřeba jeho zastoupení na evropské úrovni, tj. v evropských institucích, je mimo jiné zdůvodňována, právě jeho početností, která je „větší, než u některých etablovaných národů“. Jsou v nějakém reálném vztahu romští exponenti Finské iniciativy k uváděným počtům Romů v Evropě? Nejsou a nemohou být. Všechna dostupná data o participaci Romů na politických akcích, ať již se jedná o romské politické strany, účast na konferencích a světových sjezdech, až po přihlášení se při národních censech mluví o opaku, ba dokonce o opačné tendenci. Romové jako emancipující se jednotlivci, kterým se daří vymanit se z objetí vazeb tradiční společnosti svých velkorodin, ve velké většině tendují k integraci do občanské společnosti svých domovských států (pokud se o ní dá hovořit), nežli k emancipaci zaměřené na budování romského národa.⁷³ Exponenti romského nacionalismu, byť jim nikdo nemůže upírat právo považovat se za příslušníky romského národa, tak jak je prezentován Romským národním kongresem, nejsou ke svým „masám“ v reprezentačním vztahu.⁷⁴ Tradiční romská společnost by jejich argumentaci vůbec nerozuměla. Michal Tošner na základě recentního výzkumu ve východoslovenských romských osadách uvádí: „Různorodé romské elity nemobilizují etnickou základnu, ale orientují se na jiné cíle, než je řešení problémů romské minority jako celku a utváření psané vysoké romské kultury efektivně šířené mezi etnickou základnu, tedy o budování národa. Vzdělání a integrování Romové se často od minority zcela distancují. Nestávají se jejími reprezentanty, neboť v důsledku diverzifikace romských skupin a přetrvávajícího významu primordiálních vazeb nemají ničí mandát. Pokud se snaží řešit *romskou otázku*, tak bez návaznosti na potřeby Romů v jednotlivých lokalitách. Elity, které jsou uvnitř lokalit, se snaží využít své pozice k ziskům a zvýšení životního standardu, které nabízí chudoba ostatních, tedy formou lichvy. V tomto smyslu romský nacionalismus neexistuje, a proto není adekvátní pojímat Romy skrze kategorii národa.“⁷⁵

Lze se domnívat, že současní romští exponenti pan-evropských snah spíše vyplňují objednávku ze strany neromských aktérů, především pak mezinárodních evropských organizací, než že by usilovali o tendenci podobnou té, která byla typická pro budování moderních národů v procesu industrializace XIX. století. Pokud

---

Ministerstvem zahraničních věcí a IRU, „uznání konceptu neteritoriálního národa“ bude zřejmě ještě dlouho citováno v souvislosti s poukazem na pozitivní přístup států k romské problematice.

⁷³ Viz Romské listy, Největším nepřítelem Romů jsou Romové, 2003

⁷⁴ Zvláště je pozoruhodné, že „masy“ exponentů Romského národního kongresu (RNC), jehož sídlo a působnost hlavních aktérů je v německém Hamburku, jsou spíše v balkánských státech – představitelé subetnické skupiny Sintů (tj. Romů německé jazykové oblasti, které s k apela tivu Rom spíše nehlásí) s RNC nekomunikují.

⁷⁵ In: Romské osady v kulturologické perspektivě, eds. Marek Jakoubek, Ondřej Poduška, Doplněk, Brno, 2003, str. 52.

bychom zde položili otázku kladenou Ernestem Gellnerem: „Jaká vlastnost či prvek v povaze kultury a organizace způsobuje, že někdy – ovšem ne vždy – vzniká nacionalismus?“⁷⁶; pak lze odpovědět, že rozhodně prvky tradiční romské společnosti nacionalismus nepodmiňují. Nacionalismus jako „politický princip, který z kulturní podobnosti činí fundamentální sociální pouto“⁷⁷ se u Romů stěží může vyskytnout. Exponenty romského nacionalismu lze spíše nalézt mezi emigranty (jako je předseda Romského národního kongresu Rudko Kawczynski), kteří se díky řadě faktorů vymkli tradiční romské kultuře, avšak ocitli se v konfrontaci s prostředím hostitelské země (balkánští Romové v Německu a Švédsku), ale též i slovenští Romové v České republice (Ondřej Giňa a Grémium romských regionálních představitelů). Chápu se pouze příležitosti či objednávky, léta zpracovávané v institucích jako je ve východní Evropě činný Open Society Institute (OSI) a mezivládních institucích jako je Rada Evropy a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE).

Zvláštní místo zde musí mít po právu mýtus romského národního obrození.⁷⁸ „Ve středoevropském a východoevropském nacionalismu se všude značně rozšířil pojem *buditel*. ...Člověk se musí probudit, uvědomit si však nemusí pravou povahu pozemského usilování a utrpení ani metody, s jejichž pomocí se od nich může osvobodit, ale svou národní identitu a politické imperativy, které z ní vyplývají: chránit národní kulturu tím, že jí opatříme vlastního státního ochránce; odhalit, neutralizovat a vypudit cizince, kteří si ji přejí zničit a znehodnotit“.⁷⁹ Domnívám se, že z tohoto domovského rezervoáru čerpají, jako praví východoevropané, i někteří romisté a exponující se Romové – národovci.

Romský nacionalismus je poměrně novým fenoménem. Jeho zastánci jsou v naprosté většině (ne-li exkluzivně) z romských východoevropských skupin, nebo emigranti z tohoto regionu. Konstrukce nové národní ideologie, „užívání obecného názvu „Roma“ pro všechny cikánské subskupiny, aspirace na unii všech Romů, popírání práva na existenci Romů s preferovanou nebo novou, ne-romskou identitou, měnění dimenze romsko-gádžovské dichotomie zahrnující politickou konfrontaci (buďto skutečnou nebo předstíranou), nový přístup k romské historii silně zdůrazňující holocaust a standardizace romského jazyka. Takovýto vývoj přitáhnul velmi úzkou skupinu vzdělaných Romů, nazývaných *mezinárodní Romové* nebo *profesionální Romové*. Někteří z nich teprve nyní znovuobjevují své zapomenuté romské předky (někdy imaginární). Tito jednotlivci nejsou vázání k žádné specifické zemi, ale k mezinárodní instituci nebo nevládní organizaci, a působí po celém světě (často bez podpory Romů v jejich vlastních zemích)“.⁸⁰

Domnívám se, že budování národa je pouze jednou z možných realizací etnicity Romů. Protože při budování národů „jde o sjednocení kulturního chování příslušníků skupiny a snahu, aby nositeli této kultury byli výhradně příslušníci skupiny“⁸¹ (Plamenatz, 1976), nabízelo by se vysvětlení procesu romské politiky identity coby snahy o kulturní sjednocení a kulturní obohacení jednotlivých romských podskupin. Bylo by tudíž namístě tázat se, jakou roli hraje kulturní jednota

⁷⁶ In: Ernest Gellner, *Nacionalismus*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2003, str. 17.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Existence procesu romského národního obrození je např. oficiálně potvrzena ve starší verzi české vládní Koncepce romské integrace (2000, zmocněnec vlády Petr Uhl).

⁷⁹ Tamtéž, str. 22.

⁸⁰ In: *Historical and ethnographic background: Gypsies, Roma Sinti*, Elena Marushiakova and Vesselin Popov; str. 49, překlad výňatku R.K.

⁸¹ In: K.A. Novák: „Romové, nacionalismus a rozvojové programy“, str. 403, příspěvek do projektu *Analýza sociálně ekonomické situace romské populace v České republice s návrhy na opatření*, č. HS91/02, MPSV, Socioklub (2003).

v romských společenstvech. Z dostupných informací a pramenů lze hovořit o třech typech „romských kultur“:

- 1) kultura kočovnická, respektive dochovalé zbytky kočovnických kulturních vzorců, zvláště u olašských Romů (Vlachiko), zejména kalderašských uskupení (tzv. soudy *Kriss*, aj.) spojená s vykonáváním tradičních cikánských řemesel: předpovídání budoucnosti, podomní obchod, sběr šrotu, aj.; nelze sem však zřejmě přiřadit kulturu moderních irských a britských kočovnických skupin, tzv. travellerů, neboť již nemá dochovaný jazyk a etnicitu, či přinejmenším se nevztahuje pod etnonymem „Roma“;
- 2) kultura romských osad a kolonií, adaptující se v současnosti na typ neetnické kultury chudoby;
- 3) kultura romských elit, participujících na kultuře majority.

Uvedená klasifikace nenabízí příliš materiálu pro nacionální „kulturkampf“, který by mohl úspěšně imitovat kulturní „obrozenecké“ procesy (východo)evropských národů v minulých stoletích. Každý národ si podle Ernsta Gellenera hledá a vymýšlí svůj „pupek“. Paroduje spor kreacionistů a evolucionistů, zúžením na otázku, zda měl biblický Adam pupek, či ne, dává nekonečné kontroverzi esencialistů a konstruktivistů takovoto resumé: „Jsem toho názoru, že některé národy mají nefalšované a opravdu starobylé pupky, některé si je nechaly vynalézt vlastní nacionalistickou propagandou a některé jsou úplně bez pupků.“⁸² Pořízení kulturního „pupku“ bude u nacionalizujících Romů záležitostí obtížnou (a pro jejich sponzory nákladnou). Je tudíž nutné položit si „Schauerovu otázku“,⁸³ v případě budování romského národa bych ji podle autora formulace nazval spíše otázkou „Gabalovou“: „Jsou Romové etnickou menšinou charakteristickou vědomím vlastní identity, jazykem, tradicemi..., kohezí, nebo je spojuje spíše etnická, rasová a sociální diskriminační zátěž ze strany většinového prostředí?“⁸⁴ Domníváme se, že je to rasová, sociální a diskriminační zátěž, která Romy spojuje, respektive, že je žene předsudečná majoritní společnost do houfu a pak do náruče jejich samozvaných a často nacionalizujících vůdců. Není to společná kultura, která by Romy spojovala. Pokud jde o dochovanou tradiční kulturu, či kulturu romských osad, ta Romy spíše rozděluje, neboť je svou podstatou kastovní, rodová a vůči komukoliv mimo širší rodinu uzavřená.

„...přes určitý pocit představitelů vládnoucí-majoritní kultury, že romská identita je v krizi, tomu tak není. Představa o krizi romské identity totiž vychází z apriorní představy, že jedinou správnou a žádoucí skupinovou identitou je taková, která staví na první místo ztotožnění se s etnikem nebo ještě spíše s národem. Toto vyplývá na jedné straně z neschopnosti překonat vlastní kategorizaci světa rozděleného na národy a na druhé straně z výše popsaného vnímání Romů jako homogenní skupiny. ...identita různých romských skupin se konstituuje na jiném než národním (všeromském) principu. Identita je založena spíše na bázi rodové, regionální, možná i některých tradičních zaměstnání. Jediným problémem takové identity je, že není vnímána a respektována majoritou. Další důležitou tezí je

---

⁸² In: Francis Gellner, *Nacionalismus*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2003, kapitola „Mají národy pupek?“ str. 117-8

⁸³ Hubert Gordon Schauer - proslavil se statěmi tazajícími se po smyslu existence českého národa. („Naše dvě otázky“ 1886 v Času)

⁸⁴ Gabal, I.: *Zahraniční inspirace k integraci Romů*. In: Kolektiv autorů: *Romové v České republice*, Praha, Socioklub (1999).

existence snahy o naplnění majoritní objednávky částí romské elity, která se snaží romský národ vytvořit. Důsledky takových snah však už formulovány nebyly...⁸⁵

Odkud však pramení podpora neskrývaně nacionalistických postojů, jak je ve své rétorice na nesčetných jednáních prezentuje předseda RNC Kawczynski? Domníváme se, že částečné vysvětlení lze odvodit od ideologické orientace současného západního liberálního establishmentu, která koresponduje s procesem, popsáným předním teoretikem konstruktivismu Eliem Kedouriem: „V 19. století bylo obvyklé pokládat nacionalismus za pokrokové, demokratické, levicové hnutí. Nacionalisté roku 1848 byli považováni za muže levice; Mazzini byl velmi uctívanou postavou mezi anglickými liberály a radikály a totéž lze říci o maďarském nacionalistovi Kossuthovi; podporovat nacionalistická hnutí v Evropě i jinde se pokládalo za povinnost každého opravdového liberála a humanisty. I když je toto spojení nahodilé (jak uvidíme), rozpoložení mysli, které navodilo, přetrvávalo i do 20. století, v němž si liberálové a socialisté myslí, že jejich principy vyžadují, aby podporovali nacionalistická hnutí, zejména v Asii a Africe“⁸⁶ (pojem nacionalismus samotný se však stal „špatným“ slovem, pro třetí svět se užívá národně-osvobozenecký boj). Romští nacionalisté sice nepůsobí v třetím světě, avšak jsou stejným prizmatem vnímáni; o romských enklávách se často hovoří jako o ostrůvcích třetího světa a celkový sentiment je stejného rodu.

Co je však typické pro nastupující nacionalizující romské představitele, je snaha o získání informačního monopolu ohledně situace Romů, ústící do stylizace mluvčích „romských mas“. Pozice mluvčích pak slouží k argumentaci priority při získávání zakázek na pořádání kulturních a volnočasových aktivit, nebo přímo podnikatelských zakázek, které se pak snaží vydávat za zaměstnaneckou politiku zaměřenou na romské komunity. V poslední době, kdy se rozvíjí specializované sociální služby v chudinských lokalitách, je to pak ambice vůbec nejzávažnější, tj. ambice stát se poskytovatelem sociálních služeb pro romskou komunitu, fakticky tedy zastupovat úlohu veřejné správy. Při existující poptávce po romských představitelích a romských poskytovatelích služeb ze strany evropských struktur,⁸⁷ je tlak dostatečně velký, aby byla objednávka splněna a nabídka vytvořena.

7. Mezinárodní instituce a romská tematika⁸⁸

Obsahem této kapitoly je náčrt zhodnocení recentních snah o integraci Romů ze strany evropských států, mezinárodních a romských (či pro-romských) organizací. Integrací zde rozumím postupy, jejichž cílem má být začlenění Romů do společnosti. Nehodlám hodnotit, do jaké míry je touto integrací (integracemi) v důsledku myšlena asimilace, nebo nakolik je pojem integrace s asimilací synonymní.⁸⁹

---

⁸⁵ In: K. A. Novák: „Romové, nacionalismus a rozvojové programy“, str. 404-5, příspěvek do projektu Analýza sociálně ekonomické situace romské populace v České republice s návrhy na opatření, č. HS91/02, MPSV, Socioklub (2003).

⁸⁶ Pohledy na národ a nacionalismus, Miroslav Hroch (ed.), kap. Elie Kedourie, Nacionalismus, Praha, 2003, str. 107.

⁸⁷ Viz programy PHARE určené na podporu (pro)romských aktivit, v ČR za dání výběrových řízení NROS.

⁸⁸ Téma kapitoly již autor zpracoval v příspěvku do projektu Analýza sociálně ekonomické situace romské populace v České republice s návrhy na opatření, č. HS91/02, MPSV, Socioklub (2003):

„Romové, Evropa a její instituce“. Části příspěvku jsou do kapitoly zapracovány.

⁸⁹ Synonymizace pojmů integrace a asimilace se např. vyskytuje v dokumentech UNHCR.

Sledovaným obdobím je zejména poslední dekáda, tj. od prvního komplexního dokumentu Rady Evropy z roku 1993.⁹⁰

Relevantními aktéry integračního procesu Romů jsou jednak státy samotné, mezinárodní, či přesněji mezivládní organizace jako je Rada Evropy a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) a supra-národní Evropská unie, potažmo Evropská komise, jakožto aktér vzhledem k faktu rozšíření finálně zásadní. Do procesu však často vstupují další tělesa, jako je Organizace spojených národů (OSN) a její agencie (zvláště UNHCR, UNESCO, UNICEF, UNDP), Mezinárodní organizace pro migraci (IOM), Světová banka, Rozvojová banka Rady Evropy a v neposlední řadě množství nevládních organizací působících mezinárodně, ať již jde přímo o výtvar privátní filantropie, jako je Institut otevřené společnosti (OSI) mezinárodního financiera Georga Sorose a z něj se odvíjející agencie jako je Evropské centrum pro práva Romů (ERRC) a další. Na mezinárodním poli působí fakticky dvě romské organizace, Mezinárodní romská unie (IRU) a Romský národní kongres (RNC).

Dalším relevantním aktérem je mechanismus monitoringu Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin Rady Evropy (dále jen Rámcové úmluvy).⁹¹ Možnost garance kolektivních (tj. v tomto případě menšinových) práv⁹² má při aplikaci na romské skupiny v signatářských státech Rámcové úmluvy, respektive ve státech, kde vstoupila ratifikací v platnost, vážné diskrepance. Rámcovou úmluvou garantovaná kulturní a jazyková práva jsou pro varietu rodových kultur a jazykových kultur Romů stěží uplatnitelná.⁹³ Romský tisk vychází z 90% v majoritním jazyce, jinak by byl cílové skupině nesrozumitelný, stejně tak je majoritní jazyk užíván při výuce předmětů v romských školách, neboť (i kodifikovaná) romština není pro výuku většiny předmětů použitelná. Z pohledu budování romského národa je však nejzávažnější stipulace práva spoluúčasti při rozhodování o záležitostech týkajících se života menšiny. Na jeho základě vznikají participační modely poradních orgánů vlád či regionů, které jsou nevyhnutelně quasi-expertně/reprezentativní. V případě Romů je účast, tedy jmenování do takovýchto orgánů věcí prestiže (osobní a rodové). Odmítnutí jmenovat zástupce určité významné *velkorodiny (fajty)* je bráno od státních (či samosprávných) institucí jako urážka a nepochopení. Expertní znalostí jmenovaných poradců je totiž v první řadě jejich etnický původ, respektive antropologický typ. Vzhledem ke kastovníkové povaze romských skupin je pak přání „mějte se rádi a spolupracujte“ ze strany organizátorů (tj. státních či municipálních úředníků) takovýchto participačních sešlostí často groteskní. Romové však berou účast (či neúčast) v participačních orgánech velmi vážně. Buďto považují činnost a programy participačních orgánů za asimilační a hodnou opovržení a usilují o jejich zrušení, nebo, v případě že jsou jejich členy či jsou zastoupeni v jejich sekretariátech

---

⁹⁰ Doporučení Parlamentního shromáždění Rady Evropy č.1203 z r.1993, zpracované Josephine Verspaget pověřenou Výborem pro kulturu a vzdělávání.

⁹¹ Česká republika Rámcovou úmluvu ratifikovala 18. prosince 1997 a ta vstoupila v platnost 9. listopadu 2000.).

⁹² Rámcová úmluva přímo kolektivní práva nezaručuje. Vysvětlující zpráva (Explanatory Report) uvádí, že kolektivní práva nejsou předpokládána (envisaged), ochrany národnostních menšin může být dosaženo ochranou práv jednotlivce, který je členem menšiny. Rámcová úmluva však neopouje zavedení kolektivních práv. See in: In: Roma and the Council of Europe's Framework Convention for the Protection of national minorities, p.16.7, Romani Criss, ISBN 973-99773-4-0 (2002?)

⁹³ Tamtéž: kolektivní rozměr je zohledněn v článku 10, 11 a 14 a váže se k jazykovým právům v oblastech obývaných osobami přináležejícími k národnostní menšině.

a dokážou manipulovat těmito tělesy, za prostředek k uskutečňování nacionalizujících vizí.⁹⁴

Doporučení Poradního výboru pro plnění Rámcové úmluvy Rady Evropy k situaci Romů vzhledem k článku 4. a 6. však nijak nereflktuje reálnou situaci romské skupiny: „Romové jsou menšinou, která by měla být uznána na národní a mezinárodní úrovni, ale zároveň vyjadřujeme znepokojení ohledně diskriminace které jsou Romové vystaveni v různých členských státech Rady Evropy“.⁹⁵ Diskriminaci a exkluzi jsou romské skupiny nepochybně vystaveny po celé Evropě. Ačkoliv exkluze jistě podporuje skupinovou výlučnost diskriminovaných a nesporně může přispívat k etnogenezi skupiny, neshledávám důvody, jak k zabránění exkluze a diskriminace může přispívat uznání Romů jako menšiny na národní a mezinárodní úrovni. Řešením exkluze mohou být integrační praktiky, individuálními diskriminačními případy by se měl efektivně zabývat soudní systém. Silná heterogenní povaha romských skupin, úspěšné ekonomické začlenění některých a hluboký sociální propad jiných odporuje celostním pojetím, které vyplývají z Rámcové úmluvy. Je ostatně signifikantní, že Rámcová úmluva národnostní menšinu nedefinuje;⁹⁶ definice národnostních menšin (pokud vůbec existují) jsou v členských státech Rady Evropy natolik rozdílné, že by pokus o její celoevropské definování zhatil samotný proces vytváření Rámcové úmluvy, otevřené k podpisu v r.1995 a vešlé v platnost v r. 1998.⁹⁷

Protože koncept Romů jako evropské menšiny je jádrem finského volání po ustavení jejich evropského fóra, je záhodno zpřehlednit pozici členských států Rady Evropy k Rámcové úmluvě s ohledem na romskou menšinu: v daném kontextu není překvapivým shledat, že Finsko jako jediný stát informuje ve zprávě o plnění Rámcové úmluvy o (explicitně) kolektivních právech určených romské menšině.⁹⁸ Jen některé státy, jako Maďarsko, Česká republika, Slovensko a Moldavsko, Švédsko aj. uznávají romskou národnostní menšinu. Ve Velké Británii není pojem národnostní menšina právně definován, užívá se však ustanovení Zákona o rasách (Race relation act) z r.1976: „...skupina osob definovaná barvou, rasou, národností (včetně občanství) nebo etnickým nebo národnostním původem... Cikáni a Travellers v Severním Irsku jsou tímto zákonem rovněž považováni za rasovou skupinu.“⁹⁹ Maďarsko informovalo o „praktickém přijetí Capotortiho definice¹⁰⁰ národnostních a etnických menšin. Podle ní jsou za národnostní a etnické menšiny považovány

⁹⁴ Na základě průzkumu periodik národnostního tisku v ČR a SR z let 1997-2003, zápisů ze zasedání Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity a Rady vlády pro národnostní menšiny z let 1998 – 2003.

⁹⁵ In: Roma and the Council of Europe's Framework Convention for the Protection of national minorities, str. 6, Romani Criss, ISBN 973-99773-4-0 (2002?)

⁹⁶ Rada Evropy, the FCNM Explanatory Report

⁹⁷ V květnu 1992 byl Řídícímu výboru pro lidská práva (CDDH) Rady Evropy zadán úkol vypracovat specifické právní standardy k ochraně národnostních menšin. K tomuto vytvořil CDDH výbor expertů (DH-MIN), který měl při vytváření návrhu norem mít na paměti komplementaritu práce Rady Evropy a tehdejší Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (CSCE, dnes OSCE, v češtině užívaná zkratka OBSE); 8. září 1993 byl předložen Výboru ministrů návrh různých právních úprav: **CDDH potvrdil nedosažení konsensu na výkladu pojmu „národnostní menšiny“.**

⁹⁸ In: Roma and the Council of Europe's Framework Convention for the Protection of national minorities, str. 25, Romani Criss, ISBN 973-99773-4-0 (2002?).

⁹⁹ Rada Evropy, CoE Doc ACFC/SROV. (99) 13 p.2 – 1999: „...a group of persons defined by colour, race, nationality (including citizenship) or ethnic or national origin. ...Gypsies and Travellers in Northern Ireland are also considered a racial group under the Act.“

¹⁰⁰ F. Capotorti: Etudes des droits des personnes appartenant aux minorités ethniques, religieuses. Nation Unies, New York, 1991.

všechny skupiny osob, které žijí v Maďarsku alespoň sto let; reprezentují početnou menšinu v populaci země; jejich členové jsou maďarští občané; liší se od zbytku obyvatelstva jazykem, kulturou a tradicemi; vědomě prokazují sounáležitost cílenou k zachování výše uvedeného a k ochraně svého historického dědictví“.¹⁰¹ Státy: Rakousko, Estonsko a Švýcarsko uvádějí v deklaraci o přistoupení k Rámcové úmluvě definici národnostních menšin odvislou od občanství (podmínka občanství při posuzování příslušnosti k národnostní menšině je rovněž praktikována v ČR), což není stipulováno v Rámcové úmluvě samotné nebo v její Vysvětlující zprávě. Dánsko jako národnostní menšinu uznává pouze Němce ve Šlesvicku-Holštýnsku a Romy nezmiňuje. Kypr uznává pouze koncept náboženských menšin.

Dalším tělesem relevantním pro postavení menšin je Evropská komise proti rasismu a intoleranci (ECRI), která ve svých kontrolních mechanismus generuje zprávy o přistoupivších státech, kde se pojednává o Romech jako o: tradiční menšině (Finsko); jedné z několika menšin (Itálie a Rakousko), jedné z národnostních menšin (Ukrajina, Polsko a Slovensko); nebo „romské menšinové komunitě“ (druhá zpráva o Slovensku); menšině (Česká republika); znevýhodněné menšinové skupině (Rumunsko); ohrožené skupině (Portugalsko a Bulharsko); jak menšině tak i komunitě (Albánie); Romech/Cikánech (Chorvatsko, Moldavsko a Norsko); romské/cikánské komunitě (Chorvatsko); komunitě Jenish (Švýcarsko) a populaci (Francie).¹⁰²

S rozpadem sovětského bloku a s počátkem snah bývalých komunistických zemí získat členství v evropských institucích získala romská problematika novou dimenzi a pro-menšinová lobby v západní Evropě novou potenci k prosazování svých vizí. Romové ve státech středovýchodní Evropy se počátkem devadesátých let stali nesporně nejviditelnější skupinou, na které byly zjevné důsledky přechodu těchto zemí z řízených ekonomik k volnému trhu. Situace byla ještě umocněna rozpadem Jugoslávie a občanskou válkou mezi jejími nástupnickými státy a etniky. Migrace Romů z východu Evropy do západních zemí a jejich žádosti o azyl vytvořily politikum, které vyneslo projednávání romské problematiky na úroveň mezivládních jednání.¹⁰³ Zájem východních států o členství v Radě Evropy přinesl příležitost pro aparát této mezivládní organizace zaujmout roli mentorů. Expertízy Rady Evropy však od počátku trpěly vnitřním rozporem: zkušenosti jejích expertů byly omezeny na znalost prostředí kočovných nebo polokočovných cikánských (a často i necikánských) společenství evropského západu, ztotožnění romské identity s nomadismem a neznalostí reálií a vývoje snah o integraci Romů v zemích východních. „Cigán, aj keď necestuje, zostáva kočovníkom. Preto treba skor hovoriť o Cigánoch a kočovníkoch, ktorí sa usadili, ako o usadených Cigánoch a kočovníkoch, pretože usadenie je pre nich iba provizórna situácia, ktorá lepšie zodpovedá prvému výrazu. Sú to ľudia, pre ktorých pohyb zostáva základom života. Kočovníctvo je viac filozofia ako konanie.“¹⁰⁴ Takto předním západním expertem¹⁰⁵

---

¹⁰¹ Rada Evropy, CoE Doc Hungarian initial report, Article 3 – 1999: „... Practically adopted so-called Capotorti definition for the definition of national and ethnic minorities. According to this, national and ethnic minorities are all groups of people that have lived in Hungary for at least a century; they represent a numerical minority in the country's population by their own language, cultures, and traditions; they demonstrate a consciousness of an affinity that is aimed at preserving all of these and expressing and protecting the interest of their historical communities.“

¹⁰² Tamtéž, seznam hodnocení ECRI, str. 27.

¹⁰³ Jednání mezi Německem a Rumunskem o následné repatriaci Romů, etc. (1991/2).

¹⁰⁴ Jean Pierre Liégeois: Rómovia, cigáni, kočovníci; str. 73; Copyright Rada Evropy 1995, druhé revidované vydání (první 1985). Informačné stredisko o Rade Európy, Bratislava, 1997

formulované východisko, které je v různých podobách skryto v postojích proměštinové lobby, nutně ústilo v kontradikci s realitou početných romských společenství na východě kontinentu. Paradoxně takovéto stanovisko naopak posiluje zažitě předsudečné postoje velké části majorit, kdy obtíže při spolužití s Romy jsou přičítány jejich „kočovnické“ přirozenosti, dle předsudku snad až geneticky podmíněné. Víra v dědičnou kočovnickou mentalitu Romů a snaha o zachování kočovnických společenství v západní Evropě vede ve svých důsledcích k udržování příslušníků takovýchto společenství na okraji společnosti.¹⁰⁶ Na mezinárodním poli pak k trapným situacím, kdy je doporučováno v zemích se sedenterizovanou romskou populací vyhrazovat parkoviště pro nomádské karavany apod. Důraz na udržování kultury tradiční společnosti u Romů (ať již kočovných nebo usedlých) je ve svých důsledcích kontraproduktivní pro rozvoj individua, pro emancipaci žen a pro celou (evropskou) společnost. Zabraňuje přístupu k užívání práv garantovaných ústavami a zákony evropských zemí, jako je právo na vzdělání (umožňující přístup k informacím) a právo svobodně rozhodovat o své národnosti.

Mnohá doporučení Rady Evropy a Evropské komise pak vedou k umělému počinům vlád tzv. kandidátských zemí, ústí v budování symbolistických struktur, respektive k implementaci často nepraktických (a neproveditelných) programů a konceptů, které mají vést k posílení romských společenství („empowerment“), v důsledku však způsobují jejich oslabení a zhoršení šancí na integraci s majoritou. Část romské elity je tak ponoukána k přebírání vzorců chování národněobrozeneckých elit středovýchodní Evropy 19. a 20. století a formuluje nacionální program, podporovaný romantickými vizemi expertů na udržování kočovného života. Poptávka vždy akumuluje nabídku. Hledají-li se romští vůdci (tzv. lídři), budou vytvořeni a dodáni.

Zatímco do ghet zatlačena romská společenství tradiční kultury pomalu získávají spíše rysy kultury chudoby, experti a expertízy evropských institucí chtějí jejím rozvojem (či spíše zachováním) zajistit sociální vzestup Romů. Důraz na participaci Romů v rozhodovacím procesu vede k jejich těžko vyhnutelné korupci, protože je příkazem tradiční společnosti být především loajální ke svému rodu a rodině, nikoliv k imaginární národnostní menšině či národu. Do stadia vzniku veřejného zájmu se tradiční romská společnost, kterou chtějí experti ve svých doporučeních zachovat, nemohla dopracovat. Výběrová řízení na „romské projekty“ za „pro-aktivní participace“ Romů samotných se pak nutně stávají fraškou dohod mezi účastníky. Tak mýtus participace pohřbívá často dobře míněné záměry. Veřejná kontrola nad využitím takovýchto finančních prostředků, zvláště pak nad efektivitou a smysluplností a důsledcích jejich využití, je minimální. Financuje se tak výroba časopisů¹⁰⁷ a brožur, které jsou čteny pouze svými výrobci, z peněz evropských poplatníků jsou uskutečňovány programy, po jejichž realizaci není ani stopy.¹⁰⁸ Uvolněnými dotacemi tak vznikl „romský průmysl“, jak jej nazval předseda Romského národního kongresu Rudko Kawczynski, který je ovšem sám jeho

---

¹⁰⁵ Jean-Pierre Liégeois přednáší na Univerzitě René Descarta v Paříži, je vedoucím Centra pro výzkum cikánské problematiky. Od začátku osmdesátých let úzce spolupracuje s Radou Evropy a Evropskou komisí.

¹⁰⁶ Viz úlevy ve školní docházce kočovnických dětí ve Velké Británii, etc.

¹⁰⁷ Tituly tzv. romského národnostního tisku v ČR, psané z 95% v češtině, bez kontroly distribuce, s aktivistickým čtenářstvem z velké části složeným z příslušníků majority (stejně tak i redakce periodik).

¹⁰⁸ Viz program PHARE 97, vznik informačního centra v Rokycanech.

součástí. Při kritice „romského průmyslu“¹⁰⁹ samotnými představiteli romských elit je ovšem zřejmé, že za jeho hlavní vadu na kráse pokládají účast majorit při distribuci na romskou integraci uvolňovaných prostředků nebo dokonce že příslušníci etnických majorit jsou mezi jejich recipienty. Tito „gadžové“, tedy rituálně nečistí sedláci, kteří se tak dokonce sami sebestyčsky nazývají, jsou nutnými a nenáviděnými partnery. Jsou však tyto prostředky na integraci nebo spíše na palivo pro národovecké běsnění? Není logické, že recipienti prostředků pro integrační programy je užívají pro vlastní vzestup ze zbídačelého prostředí a nárokují si hlavně potvrzení uznání své odlišnosti, kteréžto uznání jim přinese fondy na její rozvíjení? Tento začarovaný kruh potvrzování odlišnosti vyúsťuje nakonec v nárok na administraci veškerých prostředků plynoucích do romských lokalit, ať již jsou to dávky sociálního zabezpečení, a to v případě lichvářských klanů, nebo integračních projektů, a to v případě etno-businessu.

Doporučení a programy hlavních mezinárodních organizací činných na poli romské integrace neidentifikují příčiny sociálního propadu Romů v středovýchodní Evropě, nebo je identifikují mylně. Jejich doporučení a praktická činnost usilují o zvyšování romské spoluúčasti na rozhodovacím procesu a k vytváření romské reprezentace, finálně na evropské úrovni. Nadějný se zdá být důraz na sociální inkluzi marginalizovaných skupin, zjevný z recentních dokumentů Evropské unie.

Rada Evropy a její sekretariáty je bezesporu jedním z hlavních producentů romantického pojetí Romů a kultu menšin. Oč se rozšiřováním Evropské unie snižuje její význam a přijetím Ruska za členský stát též morální kredit, o to usilovněji je favorizována vize Evropy etnik, jakési melanže zájmových skupin, regionů a všemožných menšin (etnických, jazykových a konfesijně-jazykových) před Evropou jakožto unii států. Byť je Štrasburk na území Francouzské republiky, země striktně spojené s prosazováním občanského principu, rezonují zdi Paláce Evropy květnatými projevy jeho odpůrců. Zpráva „O cikánech v Evropě“, objednaná výborem pro kulturu a vzdělávání u nizozemské levicové poslankyně Josephine Verspaget, vedla po svém přijetí v lednu 1993 k usnesení Parlamentního shromáždění Rady Evropy, které prohlásilo Romy/Cikány za „skutečnou evropskou menšinu“ (*a true European minority*). Netuším, proč si Evropa uzurpuje Romy za svou skutečnou menšinu, když velká část z nich nežije v Evropě, nýbrž na všech kontinentech. Pro nejpočetnější skupinu je „druhou kolébkou“ balkánský poloostrov, jehož evropskost se začala projevat v 19. století, kdy národy Osmanské říše inspirovány evropským nacionalismem s gusem napodobovaly jeho přivlastnění si státu. O skutečné evropskosti svého menšinového postavení většina Romů skutečně nic netuší. V roce 1995 vypracovala Verspaget zprávu pro Výbor Rady Evropy pro migraci (CDMG), který je plný naprosto nových a sebevědomě prezentovaných, leč ničím nepodložených tvrzení. Maďarský akademik Martin Kovats uvádí: „Zpráva tvrdí, že lid známý jako Cikáni... přišel dlouhým pochodem ze severní Indie před sedmi stoletími... Jejich jazykem je romština (1995:1) což má víc co do činění s touhou homogenizovat Romy/Cikány než s jakýmkoliv seriózním bádáním. Přestože líčí, že historie Cikánů je historií diskriminace, exkluze a perzekuce (1995:1), zpráva poté uvede, že hlavním důvodem (vysoké romské nezaměstnanosti) jsou důsledky změn ...v posledních padesáti letech, které přinutily Romy opustit tradiční typy subsistence,

---

¹⁰⁹ „The generous influx of money into the region through the auspices of the Western private foundations has led to an adjoining phenomenon, that many Romani intellectuals cynically refer to as „ethno-business“ or „Gypsy industry“. In: *Between the past and future, In the name of the Roma*, Nidhi Trehan, edited by Will Guy, University of Hertfordshire Ppress, 2001, str. 139.

a že až do konce druhé světové války Cikáni plnili specifickou funkci v rurálním světě, kde zastávali řadu tradičních řemesel, ...která byla všechna kompatibilní s jejich nomádským stylem života (1995:4). Zpráva tvrdí, že rozdíly mezi Romy/Cikány východní a západní Evropy jsou kvůli komunismu (1995:2) a specificky kvůli politice vůči Romům v oné periodě.¹¹⁰ Na diletantismu zprávy samé by nebylo nic až tak špatného, kdyby nevedla k chybné identifikaci příčin a důsledků zoufalé situace Romů.

V doktorské práci zaměřené na využívání (mobilizaci) mezinárodních norem při formování *romské politiky (Roma policy)*,¹¹¹ Eva Sobotka shrnuje: „Rada Evropy a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě jsou mezivládními organizacemi ovlivňujícími proces formování *romské politiky (Roma policy)*, operují v symbolické, bezzubé rovině, avšak zdá se, že plní deklarované poslání *rozšiřovat společenství států, které sdílejí stejné hodnoty a ideje lidských práv*. Evropská unie, vybavena mocným nástrojem kodaňských kritérií, vyžadujících stabilitu menšinových a lidských práv, právní stát a instituce garantující demokracii v kandidátských státech, měla signifikantní vliv na změnu *romských politik*.“¹¹² Členské státy Evropská unie, které přijaly v Kodani v roce 1993 kritéria vstupu pro kandidátské země, by však samy, zvláště v oblasti práv menšinových, při aplikaci kritérií neobstály. Některé klíčové země Evropské unie koncept menšinových práv, respektive národnostních menšin, vůbec ve svých ústavních normách nemají a neuznávají a jsou důslednými zastánci občanského principu. Zjevné pokrytectví této mentorské pozice pak částečně zakalilo atmosféru přístupových jednání a jejich mediální odrazy. Požadavek týkající se explicitně ochrany menšin reflektoval převládající přesvědčení v zemích Evropské unie, že oblast kandidátských států je oblastí ekonomické a společenské nestability, vyúsťující při víceetnické skladbě v útlak menšin. Viditelným tématem jednání o splnění kritéria ochrany menšin se však téměř exkluzivně stali Romové a jejich situace.

Eva Sobotka dále uvádí: „Romská tematika byla formulována v rámci sítí (network), což je blízké ideji podnikání. Síťování (network logic), původně vyvstávající ze snah několika filantropických organizací (tj. German Marshall Fund, Carnegie Foundation, Soros Foundation) ovlivnit společensko-politické dění v postkomunistických společnostech středovýchodní Evropy, vytvořilo lidskoprávní organizace a organizace zastánců romských práv v tomto regionu. Během devadesátých let byla síťová produkce formulací znepokojení (network logic of formulating concerns) nad situací Romů posílena nadnárodním propojením právně zaměřených organizací (advocacy organisations) a užívajících mechanismu mezinárodních smluv OSN a Rady Evropy k otevření tematiky porušování lidských práv a formování politiky vůči Romům. Následně síťování (network logic) smazalo do velké míry rozdíly mezi nevládní a vládní sférou a významně přispělo nejen k budování transnacionálního společenského prostoru, ve kterém jsou pravidelně diskutována romská témata, ale též vneslo nové aktéry do politické debaty. V neposlední řadě pak síťování posílilo (empowered) Romy v středovýchodním regionu Evropy, takže analytici věnovali zvýšenou pozornost studiu vzrůstajícího

---

¹¹⁰ „The report asserts... In: Between the past and future, Martin Kovats, The emergence of European Roma Policy, edited by Will Guy, University of Hertfordshire Ppress, 2001, p.100.

¹¹¹ Termín romská politika (Roma policy) užívaný Evou Sobotkou uvádím vždy kurzívou jakožto její terminus technicus (termín policy je obtížně přeložitelný do češtiny a zdálo by se někdy vhodné uvádět spíše pro-romská politika, atd.), pracovní překlad výňatku: R.Křištof

¹¹² Eva Sobotka, Mobilising International Norms: Issue Actors, Roma and the State, PhD Dissertation, Lancaster University, 2003 (překlad výňatku: R. Křištof)

„romského hnutí“¹¹³. Samotná obtížnost převedení jazyka diskursu romských témat obvyklého v mezinárodních kruzích (viz *Internationals*) však vypovídá spíše o propastnosti mezi lokálním diskursem romské tematiky a jeho mezinárodní podobou. Zdá se však, že pokud se dá mluvit o posílení (empowerment) Romů, pak se toto posílení vztahuje pouze k posílení pozice romských aktivistů začleněných do sítě a nekoreluje s deklinujícím postavením Romů jako etnicko-sociálních skupin.

Působení Transnacionální radikální strany v romských tématech se sice přímo netýká finské iniciativy a ustavování ERF, avšak je významnou součástí vytváření mezinárodní romské „politiky“ a přímý vliv jejích exponentů na IRU, ke které je české Ministerstvo zahraničních věcí ČR vázáno Memorandem o spolupráci,¹¹⁴ nelze pominout. Komisař pro zahraniční styky IRU a aktivista Transnacionální radikální strany, italský politik Paolo Pietrosanti, je osnovatelem ideje a teritoriálního romského národa, která se stala nosným konceptem IRU, vyjádřeným v Deklaraci národa na jejím pražském kongresu v květnu 2000. Pietrosanti se k „Finské iniciativě“ vyjadřuje kriticky, proces ustavování Evropského romského fóra napadá pro jeho zjevný nedostatek legitimacy. Tento postoj je ve shodě s pozicemi Transnacionální radikální strany, která zdůrazňuje „demokratický deficit“ evropských nadnárodních struktur, který by měl být odstraněn přehodnocením tradičních konceptů, jako je stát a národ. Politika je podle Pietrosantiho oblastí, která se v Evropě vyvíjí nejpomaleji a měla by tudíž být akcelerována.¹¹⁵ Romové svou a teritorialitou naplňují více než ostatní ideu evropského občanství, které je vytvořeno smlouvami o Evropské unii, avšak pouze parciálně a subsidiárním způsobem,¹¹⁶ jsou tedy vhodným nositelem akcelerace politiky, vedoucí k federalizaci Evropy a docílení primarity evropského občanství nad jeho nynějším subsidiárním charakterem (tj. od občanství členských států odvízeným). To by však znamenalo radikální změnu evropských institucí a emancipační romské hnutí může podle Pietrosantiho takovouto změnu podnítit.¹¹⁷

Nicolae Gheorghe je sám o sobě institucí. Činnost **Kontaktní bodu pro Romy a Sinty (CPRSI) ODIHR/OBSE** je *de facto* pokusem o realizaci jeho vizí, směřujících k vytvoření nadnárodní romské platformy. Podle Gheorgheho by takováto platforma měla být uznána za subjekt mezinárodního práva, avšak k jejímu vytvoření je třeba zkonstruovat novou společnou romskou identitu, která by tomuto požadavku odpovídala. Takovéto „vytváření“ identity by mělo být hlavním cílem romského aktivismu, který by měl přispět k posunu od hlediska, které situaci Romů považuje za řešitelnou postihem a prevencí diskriminace. Aktivisté by však měli veřejně upozorňovat na existenci problémů spojených s postavením Romů a posílit tak poptávku po řešeních a tyto nabízet.¹¹⁸ Gheorghe však kritizuje proces uznávání

¹¹³ Eva Sobotka, *Mobilising International Norms: Issue Actors, Roma and the State*, PhD Dissertation, Lancaster University, 2003 (překlad výňatku: R. Křištof), str.4

¹¹⁴ Memorandum of Understanding and Cooperation between the International Romani Union and Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, 4.4.2001.

¹¹⁵ „In Europe, however, politics is the slowest sector of human activity, and this characteristic has always been dangerous“ In: „Ich bin ein Zigeuner“, dosud nepublikovaný článek Paola Pietrosantiho určený pro bulletin „Roma rights“ Evropského centra pro práva Romů (ERRC) v Budapešti.

¹¹⁶ Tamtéž: „that is contemplated by the treaties by the treaties of Union, but unfortunately only to a partial extent and in a subsidiary manner“.

¹¹⁷ Rozhovor s Paolem Pietrosantim, Řím, prosinec 2003.

¹¹⁸ In: *Gypsy politics and Traveller identity*, edit. by Thomas Acton, university of Hertfordshier press, 1997: „So we put pressure on governments to create a need for more knowledge but on the other hand we ourselves have to produce that knowledge in order to meet the requirement...“, str.157

Romů za národnostní menšiny, podporovaný částí romských elit, protože pak je romská identita prezentovaná jen jako jedna z etnopolitických identit budovaného anebo manifestovaného pluralismu ve východní Evropě. Koncept národnostních menšin má spíše tendenci potvrzovat legitimitu států fungujících na etnickém základě nebo dokonce zastírat skutečný stav.¹¹⁹ Jde vlastně o typ romské politiky identity, inspirovaný tradicí východoevropského kulturního nacionalismu. Nutno poznamenat, že tato kritika není obsažena v oficiálních dokumentech kontaktního bodu ODIHR. Gheorghem prezentovaný transnacionalismus je dřívějšího data. Již ve zprávě určené pro Evropskou komisi z r.1993 navrhuje (společně s Liégoisem) zřízení „Romského/Cikánského partnerství na evropské úrovni“,¹²⁰ kde je zdůrazněna transnacionální podstata romské identity. Prezentovaný transnacionalismus odpovídá pojetí rozptýleného, ateriálního národa. Ten se nejlépe prosadí v interakci s nenárodními a nadnárodními institucemi, které mohou přispět k nové identitě, mimo koncept národních států a mimo stávající diskurs o diskriminaci. Práce v zájmu transnacionální identity předpokládá vytvoření oficiální organizace „dostatečně kvalifikované, aby mohla reprezentovat zájmy lidu“.¹²¹ Nejblíže je mu kanadské (Kymlickovo) pojetí mozaikového multikulturalismu, neboť střípky romských osídlení mohou dle Gheorgheho vize tvořit mozaiku romského národa.

Ačkoliv nový „Akční plán OBSE k zlepšení situace Romů a Sintů“ z listopadu 2003 obsahuje explicitně v části VIII./121 podporu iniciativy Rady Evropy vytvoření možného Evropského fóra pro Romy a Travellery,¹²² Gheorghe se prakticky neúčastnil¹²³ na práci Badatelské skupiny a na klíčových setkáních MG-S-ROM týkajících se ustavení evropského romského fóra se zjevně distancoval od aktérů „Finské iniciativy“ a jejího hlavního romského protagonisty, Rudka Kawczynského (RNC). Jedním z důvodů je jistě i nesplnění jeho požadavku „kvalifikovanosti“ chystaného fóra, o které Gheorghe nemá iluze. Nadto bude deficit legitimacy ustavovaného EFRT jednoznačně kritizován a fórum jako quasi-reprezentativní orgán odmítnuto rumunskými romskými organizacemi, které jsou počtem členů a mobilizovatelnou základnou nepoměřitelné s často téměř virtuálními organizacemi, za jejichž reprezentanty se hlavní aktéři EFRT vydávají. K největší z nich, Romani Criss, Nicolae Gheorghe svým členstvím a loajalitou přináleží (romská menšina v Rumunsku je největší v Evropě – oficiálně: 409 700, sociokulturní odhad 1,5 až 2 miliony)¹²⁴.

Arbitrárnost konstruktů romství. Každá etnicita je do jisté míry konstruktem. Avšak záleží na tom **kdo** ji konstruuje, je to konstrukt dominantní majority, vědců, politiků nebo subjektů této připisované etnicity, Romů samotných? Mnozí autoři odkazují k „nacionalistickému“ projektu konstrukce romství romskou mezinárodní elitou v letech sedmdesátých (kongres v Londýně 1971). Zůstává však otázkou, do jaké míry jsou aktivity těchto mezinárodních romských elit autentickou snahou romských

---

¹¹⁹ tamtéž: „the true concept of national minority is only a by-product of nation-state-building... ethnic minority policies are exhibited as if in a display cabinet, like a showcase in international politics to make sure that the Council of Europe and the western democracies think that things are good in eastern Europe“. S.160

¹²⁰ Extract from a report for the European Commission DGV- 1993, str.3

¹²¹ tamtéž, str.162

¹²² Decision No.566 – Action Plan on improving the situation of Roma and Sinti within the OSCE area, 479 Plenary Meeting, 27 November 2003

¹²³ Nicolae Gheorge se zúčastnil tří setkání Badatelské skupiny

¹²⁴ zdroj, Parlamentní shromáždění Rady Evropy, Doc. 9397, 2002

aktérů samotných, či nakolik jsou vyvolány romistickým diskursem, jehož aktéři zpravidla Romové nejsou. Poslední dekáda je pak ve znamení angažmá transnacionálních organizací a fundací, které buďto hledají téma, jak je to v případě OSI, snažícího se naroubovat rétoriku a praxi poválečného amerického hnutí za občanská práva černochů (civil rights movement) na situaci Romů středovýchodní Evropy, nebo je postavení Romů vhodným politikem při procesu přijímání tzv. kandidátských zemí do Evropské unie. Zjevná je snaha úřednického aparátu Rady Evropy vyprofilovat se budováním evropské romské reprezentace a uniknout tak postupnému pádu do bezvýznamnosti v situaci *de facto* rozšířené Evropské unie. Rovněž angažmá institucí jako je Světová banka nebo Rozvojová banka v Paříži, vyrábějících reporty hovořící o nutnosti participace romských mezinárodních elit a snažících se tak nabídnout státům své ne vždy ekonomicky nejvýhodnější finanční služby, je motivováno spíše snahou o úspěšnou zakázku, nežli propracováním participačního modelu. Dovolím si kapitolu zakončit úryvkem z díla Seyly Benhabib: „Praktická autonomie, v morální a politické sféře, je definována jako schopnost umožňující volbu a ovládání podmínek své narativní identifikace. ... Užívajíc tento dialogický a narativní model konstituce identity, navrhuji definovat skupinové identity mnohem více dynamicky a tvrdím, že při reflektování politiky identity/diference bychom se měli méně soustředit na to, co skupina *je*, avšak více na to, co političtí vůdci takovéto skupiny *požadují* ve veřejné sféře.“¹²⁵

8. Analýza proveditelnosti navrhovaného EFRT v podobě doporučené pracovní skupinou GT-ROMS z 16. prosince 2003 (E. Sobotka)

Hlavním úkolem EFRT by měla být reprezentace volených zástupců Romů a jejich snaha poskytovat doporučení a názory pro exekutivní orgány v Evropě na mezinárodní, národní a regionální úrovni s cílem ovlivňovat proces rozhodování, který se bezprostředně přímo či nepřímo bude týkat Romů a Travellers. Těmto cílům fóra máme podle autoru zápisů ze schůzek GT-ROMS porozumět tak, že vlastně půjde o povzbuzení implementace národních politik vůči Romům a dát jí evropský rámec, zejména pak tématickým okruhům bydlení, zdraví, školství a zaměstnanosti. Nabízí se otázka: má celý tento projekt smysl pro zintenzivnění implementace národních politik a potenciál naplnit své cíle, ke kterým se hlásí?

Návrh počítá sustavením mezinárodní nevládní organizace registrované podle francouzského práva, založené samotnými Romy, podle kritérií, na kterých se shodly členské státy RE na schůzkách v rámci GT-ROMS. Členy mohou být volení Romové z nevládních a mezinárodních romských organizací a místo je slibováno také pozorovatelům z mezinárodních organizací: Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, Rady Evropy, Spojených národů a Světové banky.

---

¹²⁵ Seyla Benhabib, *The Claims of Culture*, Princeton University Press, 2002: „Practical autonomy, in the moral and political sphere, is defined as the capacity to exercise choice and agency over the conditions of one’s narrative identification. ... Using the dialogical and narrative model of identity constitution, I propose to define group identities much more dynamically and to argue that in reflecting upon politics of identity/difference, our focus should be less on what the group *is* but more on what the political leaders of such groups *demand* in the public sphere.“ str. 16, překlad úryvku v textu R.K.

Fórum by mohlo být diskusním klubem a dobrým ventilem zlosti některých romských agitátorů nad mnohdy smutnou situací romských komunit. Pokud však uvažujeme hlouběji ve smyslu implementace pro-romských politik integrace, nevidíme žádné vážnější přispění bez změny samotné implementace politiky na lokálních úrovních. Organizace, ze kterých mají být romští členové fóra rekrutováni, musí podle kritérií existovat alespoň několik let (návrh počítá se čtyřletým obdobím, pro obměňování složení EFRT do vzdálené budoucnosti je navrhováno jednoleté období). Pokud tedy nevládní organizace doposud nebyly schopny ovlivnit implementaci pro-romských politik na lokální úrovni, jejich potenciál se nezvýší tím, že zasednout několikrát do roka ve Štrasburku ke společnému jednání o osudu romského národa. Právě naopak, zkušenosti romských agitátorů např. v České republice či na Slovensku, ale můžeme zde citovat i Polsko či Maďarsko, ukazují, že jejich angažovanost na nadnárodním poli a jimi ventilovaná kritika místních samospráv v mezinárodním prostoru vedou k devastujícím důsledkům a celkovému zhoršení potenciálu implementace pro-romských politik. Co je naopak žádoucí, je intenzivní budování důvěry a spolupráce na lokální úrovni, uvnitř místních struktur, mimo jiné hlavních politických stran. Nevládní organizace, ze kterých mají být zvoleni členové fóra, například v České republice mají jen málo společného s implementací Koncepce romské integrace, kterou mohou v omezené míře ovlivňovat spíše romští poradci a asistenti, kteří však podle Krčíka o zřízení EFRT ani netuší.¹²⁶ V Maďarsku politika desegregace ve školství, nastartovaná Ministerstvem školství od září 2002, se spíše opírá o školy a drobné iniciativy, než o romskou samosprávu či nevládní romské organizace, které jsou až příliš zaměstnány vzájemnou nedůvěrou, závistí, politikou identity a budováním evropské platformy než čímkoliv jiným.

GT-ROMS prostřednictvím rozeslaného dotazníku o politické participaci a reprezentaci Romů dospělo k závěrům, že politická reprezentace Romů je nedostačující a na poli participace existuje několik modelů. GT-ROMS tedy ospravedlňuje vznik fóra jako dobrý krok k posílení romské reprezentace, což však z hlediska zintenzivnění implementace pro-romských politik představuje argumentační zkrat. Souhlasíme se závěrem GT-ROMS, že politickou reprezentaci Romů je třeba posílit, jsme však toho názoru, že toto je třeba učinit na úrovni hlavních politických stran v jednotlivých zemích, např. přesvědčit sekretariáty politických stran, aby nominovaly Romy na svých kandidátkách a nikoliv na panevropské úrovni, v roli poradního orgánu. Ten chápeme spíše jako umocnění symbolické roviny pro-romské evropské platformy a odčerpání mobilizačního potenciálu romských politiků ze státních a místních úrovní, který se jeví jako pravý a nezbytný klíč k zintenzivnění politiky integrace Romů. Skutečné zintenzivnění integrace Romů v budoucnu nebude ani tak souviset s vyrovnáním sociálních nerovností, jako s otevřeností české politické elity otázkám multikulturalismu a diverzity a jejího potencionálního vlivu na majoritu v České republice.

V neposlední řadě romští agitátoři, respektive kterákoli mezinárodní nevládní organizace, mají možnost požádat o konzultativní status při RE.¹²⁷ Podle článku 2, Rezoluce (93) 38, *Participační (dříve konzultativní) status Rada Evropy umožní mezinárodním nevládním organizacím dostatečně způsobilým ve sféře svého působení a působícím na Evropské úrovni. Navíc by měly tyto organizace svou práci podporovat cíle*

¹²⁶ Krčík, Jakub, Evropské fórum Romů a očekávání Romů v ČR,

¹²⁷ http://www.coe.int/T/E/NGO/public/Consultative_status/

větší jednoty, zmíněné v článku 1 statutu, a přispívat k aktivitám Rady Evropy a rozšiřovat povědomí o činnosti Rady Evropy mezi evropskou veřejností.¹²⁸ Romský národní kongres ani Mezinárodní romská unie nikdy o takovýto status nepožádali, byť splňují kritéria stanovená v Rezoluci (93) 38. Jedinou organizací, která se zasazuje za dodržování mezinárodních úmluv o lidských právech ve vztahu k Romům s konzultativním statutem při RE je Evropské centrum pro práva Romů. Další organizace, která se aktivně snažila o získání konzultativního statusu byla organizace amerických kvakerů *American Friends Service Committy* v letech 2001-2002.¹²⁹ Konzultativní status, který má být přiřčen vzniklému EFRT je tedy v systému Rady Evropy k dispozici a stačí o něj jen požádat. Založením a financováním organizace s konzultativním statutem by tak existující systém byl uvržen do nerovnováhy a všechny ostatní nevládní mezinárodní organizace by se ocitly ve vztahu k Radě Evropy v nespravedlivém postavení. Založením EFRT, tak jak je obsaženo ve věcném záměru GT-S-ROM, by se vlastně vytvořil nový typ organizace se zcela novým „participačním“ statutem. Volání romských agitátorů po skutečném naplňování lidských práv Romů je jistě na místě v oblasti implementace politických práv Romů či odstraňování forem diskriminace v celé řadě oblastí života, tzn. bydlení, zdraví, školství či zaměstnanosti. Tento proces je však nejprve potřeba ustálit na místních úrovních. O naplňování lidských práv a jejich významu v životě každého člověka se výstižně vyjádřila Eleanor Roosevelt ve své knize *„This is my Story“*, kde nabídla následující odpověď na otázku, „Kde je třeba začít s naplňováním lidských práv?“

„V malých lokalitách, v blízkosti našich domovů – tak blízko a v tak malých lokalitách, které není možné najít na žádné mapě světa. Jedná se ale o svět každého člověka: čtvrť ve které bydlí, školu, nebo univerzitu, kterou navštěvuje, továrnu, farmu nebo úřad, kde pracuje. To jsou místa, kde každý muž, žena a dítě hledají spravedlnost, rovnou příležitost, rovnou důstojnost prostou od sebemenších projevů diskriminace. Pokud práva nemají význam v těchto malých lokalitách, pak jejich existence je bez sebevětšího významu. Pokud se nezasloužíme o dodržování lidských práv v blízkosti našich domovů, pak se můžeme rozloučit s nadějemi na další pokrok ve světě.“¹³⁰

9. Závěry a doporučení

Podle požadavků německé delegace a harmonogramu navrženého GT-ROMS by se v prvním půlroce 2004 měl projednávat tzv. „Konečný katalog kritérií vzniku EFRT“. Bylo by jistě na místě poukázat na několik problematických skutečností:

---

¹²⁸ *“Consultative status shall be granted by the Council of Europe to international non-governmental organisations which are particularly representative in the field(s) of their competence, and at the European level. In addition, they should, through their work, be capable of supporting the achievement of that closer unity mentioned in Article 1 of the Statute by contributing to Council of Europe activities and by making known the work of the Council of Europe among the European public.”*

¹²⁹ Kancelář AFSC v Budapešti, která podávala žádost o vyřízení statutu, však byla v mezido bí zrušena a řídicí středisko AFSC ve Philadelphii, USA, nedokončilo proces žádosti o konzultativní status.

¹³⁰ Citováno v Meyers Sondra, *The Democracy Reader*, New York: IDEA Publishing House, 2003.

- Participativní status nevládním organizacím Rada Evropy poskytuje na základě žádosti a není tedy nutné, aby členské státy ustavovaly či pomáhaly ustavovat a financovat EFRT.
- Pokud je záměrem EFRT zintenzivnění implementace národních politik, bylo by jistě na místě na konkrétních příkladech ukázat, jak chtějí budoucí členové EFRT, nebo alespoň tzv. „Prozatímní rada EFRT“, naplňovat cíle, které si vytyčují. Z dosavadních diskusí není jasné, jaký plán EFRT hodlá naplňovat.
- Z dynamiky, která nyní panuje na rovině „pro-romské evropské politiky“ je patrné, že existuje určitá vůle mezinárodních organizací podpořit reprezentativní funkci EFRT (viz GT-ROMS(2003)14 revised (restricted) 6. ledna 2004, str. 10). Na druhé straně protagonisté zdůrazňují, že cílem má být naplňování integračních politik. Ačkoliv oba cíle sice nestojí v přímém rozporu, o efektivitě naplňování integračních politik z pozice reprezentativního konzultativního či participačního orgánu pochybuje část romské elity, která však k diskusím o EFRT přizvána nebyla.¹³¹
- Jsme toho názoru, že by se Česká republika měla vyvarovat jakéhokoliv budování reprezentativního potenciálu EFRT, a naopak by se měla soustředit na posílení tradičních mechanismů upozorňování na porušování lidských práv, které považujeme za skutečnou evropskou platformu romské integrace, a na proces, který dává principům dodržování lidských práv dimenzi, která přivádí do diskuse širokou paletu nevládních organizací, státy a mezivládní organizace.
- Protože nevidíme žádný přínos EFRT k vytýčeným cílům fóra, tj. zintenzivnění implementace integračních politik, nevidíme důvod vzniku sekretariátu EFRT ve Štrasburku a jeho financování z příspěvků členských států. Fórum, tak jak je navrhované v dokumentech GT-ROMS, by potenciálně přispělo k oslabení občanského principu, který je základem našeho právního řádu, a přispělo k posilování „demokratického deficitu“ evropských institucí.
- Ministerstvo zahraničních věcí ČR by se mělo zasadit o vypracování důkladné analýzy stavu Romů v České republice, jejich politické participace na místní, regionální a národní úrovni a analýzy stavu vládních a nevládních organizací, které se situací Romů v České republice a v zahraničí zabývají. Poznatky získané těmito analýzami by byly využitelné při formulaci zahraniční politiky dotýkající se romských témat.
- Ministerstvo zahraničních věcí by mělo zvážit svou finanční podporu Kontaktního bodu pro záležitosti Romů a Sintů (CPRSI) ODIHR/OBSE, respektive posoudit, k jakým účelům je tato podpora užívána a zda se její užívání v souladu s vládní Koncepcí romské integrace.

Právní analýza (kap.11) přinesla další doporučení, s nimiž se ztotožňujeme:

---

¹³¹ Viz Jakub Krčík, Evropské forum Romů a očekávání Romů v ČR, 2004.

- Česká republika, resp. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, by mělo znovu zvážit a vyhodnotit důvody, které ho vedou k podpoře vytvoření EFRT. Zodpovězena by měla být především otázka, zda jde o věcné důvody, tedy přesvědčení o užitečnosti a vhodnosti ustavení navrhovaného tělesa v navržené podobě, anebo spíše o diplomatické ohledy, tj. především snahu prezentovat ČR jako stát, který má skutečnou snahu přispět k řešení problémů. Ve druhém případě je pak žádoucí zvážit, zda by ČR nemohla lépe (resp. stejně tak dobře) dosáhnout daného cíle prezentací vlastního alternativního návrhu.
- Východiskem pro předložení alternativního návrhu by se mohl stát v právní analýze (viz. kap.9) popsáný alternativní model č. 1, inspirovaný Stálým fórem OSN pro záležitosti původních národů. Důležitou otázkou přitom je, zda by tato varianta našla podporu širšího spektra romských organizací působících v ČR, kterým by nabídla možnost sice omezené, ale na druhé straně bezprostřední účasti.
- Pokud se Česká republika, resp. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, přikloní k názoru pokračovat v jednání o ustavení EFRT ve smyslu francouzsko-finské iniciativy, mělo by soustředit své úsilí na eliminaci problémů, které mohou - resp. při přijetí dohody v dosud navrhované podobě zcela jistě budou - vytvářet tenze a nedorozumění ve vztahu EFRT k národním a místním orgánům. Je žádoucí usilovat minimálně o následující:
  - text smlouvy musí jednoznačně a explicitně omezovat poradní roli a působnost EFRT pouze na úroveň Rady Evropy samotné,
  - již v dialogu na úrovni GT-ROMS by mělo být vyjasněno postavení tzv. existujících národních struktur pro participaci Romů a Travellers, což v českém kontextu znamená vyjasnění postavení Rady vlády pro záležitosti romské komunity, příp. i Rady vlády pro národnostní menšiny, a jejich případného zastoupení v EFRT,
  - dohoda by měla obsahovat mnohem flexibilnější nežli navrhované ukončení spolupráce. Neměla by být uzavřena na tři roky s automatickou klauzulí obnovy, ale spíše na dobu kratší (např. jeden rok), s automatickým prodloužením pouze na dobu nezbytně nutnou k dalšímu jednání o pokračování či ukončení spolupráce, tedy řádově několik měsíců.
- Při všech zvažovaných alternativách postupů by Česká republika měla usilovat o to, aby se jednání o ustavení EFRT stala otevřenějšími a transparentnějšími a aby byl vytvořen prostor pro dosažení konsensu všech zainteresovaných. Proto je žádoucí, aby návrh na vytvoření EFRT ve své výsledné podobě byl, ještě před schválením Výborem ministrů, široce konzultován se všemi dotčenými orgány a institucemi Rady Evropy, do jejichž činnosti by se mělo EFRT zapojit. Rovněž tak by měla Česká republika prosazovat, aby byl návrh předložen k širším konzultacím na národních úrovních.

Samostatné přílohy:

10. Poznámky k právním aspektům dosavadních úvah o zřízení EFRT (Andrea Baršová)

I. Úvod

Tento dokument byl zpracován na základě konzultantské smlouvy uzavřené dne 17.12. 2003 mezi IOM Praha a konzultantkou a podle zadání („terms of reference“), které je přílohou uvedené smlouvy. Názory vyjádřené v tomto stanovisku jsou výlučnými názory autorky. Autorka také bere na vědomí, že materiály skupiny GT-ROMS Rady Evropy jsou označeny jako „vyhrazené“ („restricted“) a že jí byly zadavatelem poskytnuty výlučně za účelem zpracování této zprávy.

II. Evropské institucionální angažmá v řešení romských otázek po roce 1989 a jeho paradoxy

Před rokem 1990 se západoevropské politické instituce romskou problematikou takřka nezabývaly. Od konce studené války však můžeme pozorovat erupci zájmu evropských institucí o Romy. Za hlavní příčinu obratu je všeobecně považován nepříznivý dopad postkomunistické transformace na situaci Romů v zemích střední, východní a jihovýchodní Evropy. Ve zviditelnění a následné politizaci romského problému sehrály roli i další okolnosti, především migrace skupin Romů do zemí západní Evropy v 90. letech a perspektiva vstupu nových zemí s početným romským obyvatelstvem do Evropské unie. Jak ve své brilantní studii o vzniku evropské romské politiky uvádí Martin Kovats, „Konec studené války umožnil kombinaci otázek, které vyvolávaly podmínky Romů v bývalé východní Evropě, s otázkami, které se dotýkaly života Cikánů (Gypsies), Sintů, Travellers atd. na Západě a podpořil tak ideu transevropské romské diaspory.“ (Kovats, 2001a: 93). Tato syntéza, spolu se vznikem národních romských politických aktivit v zemích střední a východní Evropy a aktivizací transnacionálních romských elit zejména koncem 90. let, jsou důležitým kontextem, v němž se odehrávají současné debaty o vzniku tzv. Evropského romského fóra. Počátky institucionalizace romské problematiky však spadají do dřívější doby.

K institucionálnímu angažmá, co se romských otázek týče, dochází v různých podobách a rozsahu v rámci Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (dále „OSCE“), Rady Evropy a také, i když specifickým způsobem, v Evropské unii (podrobněji viz Kovats, 2001a, 2001b). Zatímco počátkem 90. let byla ještě romská problematika zahrnuta do širšího diskursu o postavení národnostních menšin, od druhé poloviny 90. let se začíná vyčleňovat jako specifická oblast. V OSCE byly „romské záležitosti“ inkorporovány do tzv. „lidské dimenze“ a v roce 1995 byl ustaven pod střešou Úřadu pro demokratické instituce a lidská práva tzv. „kontaktní bod pro záležitosti Romů a Sintů“. Mandát této nové struktury byl v roce 1998 rozšířen na sběr informací, koordinaci a poskytování rad ohledně právního a politického vývoje týkajícího se Romů a Sintů, jak na úrovni evropské, tak státní.

V Radě Evropy se stalo motorem snah o řešení problémů Romů Parlamentní shromáždění Rady Evropy.¹³²

Při formování přístupu Rady Evropy k Romům sehrály důležitou roli dvě zprávy o Romech v Evropě (1993, 1995), jejichž autorkou je levicová nizozemská politička a poslankyně Parlamentního shromáždění Rady Evropy Josephine Verspaget.¹³³ První z nich přispěla k velmi důležitému prosazení pojetí Romů ve strukturách Rady Evropy jako „skutečné evropské menšiny“. Druhá zpráva podnítila vytvoření „expertní skupiny pro Romy/Cikány“ („Specialist Group on Roma/Gypsies – MG-S-ROM“), která pracuje jako podvýbor řídicího Evropského výboru pro migraci („CDMG“). Název expertní skupiny byl později pozměněn na „Skupinu expertů pro Romy, Cikány a Travellers“ („Group of Specialists on Roma, Gypsies and Travellers“). Podle mandátu, který schvaluje CDMG, je úkolem MG-S-ROM: i) studovat a analyzovat politiky a praxi členských států, které se týkají Romů, Cikánů a Travellers, ii) připravovat směrnice pro vývoj a implementaci politik, které podporují zájmy Romů, Cikánů a Travellers a iii) monitorovat situaci Romů, Cikánů a Travellers ve členských státech v souladu s relevantními doporučeními přijatými Výborem ministrů RE. Skupina MG-S-ROM je složena ze zástupců států. Pro nominaci členů, jejichž výlohy hradí Rada Evropy, platí zvláštní pravidla.¹³⁴ Rada Evropy hradí rovněž náklady osmi zástupců Romů, Cikánů či Travellers, případně nezávislých expertů, kteří mohou přispět k práci skupiny. Výsledkem činnosti MG-S-ROM je několik doporučení Výboru ministrů.

V rámci EU nelze hovořit o instucionalizaci romských záležitostí ve smyslu vytváření zvláštních administrativních struktur, jako je tomu v případě OSCE a Rady Evropy. Situace Romů v kandidátských zemích se však stala součástí formalizovaného procesu vyjednávání o přistoupení k EU jako jedno z měřítek naplnění tzv. Kodaňských kritérií z roku 1993, která zahrnovala i ochranu menšin. EU věnovala, zejména v rámci programu Phare, značné finanční prostředky na programy mající za cíl zlepšit postavení Romů. Ač tato pomoc měla primárně formu rozvojové pomoci, vedla nepřímo také k posílení romských aktivistických skupin v kandidátských zemích.

---

¹³² Což ovšem platí zejména pro období první poloviny 90. let, i pro záležitosti národnostních menšin obecně. Tyto snahy byly završeny přijetím Rámcové úmluvy o právech příslušníků národnostních menšin v roce 1994, která vstoupila v platnost k 1. lednu 1998, a vytvořením jejího monitorovacího mechanismu.

¹³³ Formálně byla první zpráva dokumentem Parlamentního shromáždění Rady Evropy. Druhá zpráva se stala dokumentem CDMG.

¹³⁴ Mandát („Terms of Reference“) je schvalován vždy na určité časové období. Výše uvedené shrnutí odkazuje k „draft Terms of Reference – MG-S-ROM“ pro období 2004-2005, tj. k návrhu, jak byl schválen MG-S-ROM na 16. zasedání ve dnech 27. - 28. listopadu 2003. Viz doc. CDMG (2003) 37e, *Activities of CDMG and Migration Sector 2004/5*, Strasbourg, 5 December 2003. Členské státy, účast jejichž expertů je financována Radou Evropy, předkládají CDMG návrhy nejméně dvou kandidátů. Experti, kteří mohou být Romové, Cikáni nebo Travellers (není to však podmínkou), mají splňovat předepsaný profil. Současný návrh počítá se třinácti zástupci států (Bulharsko, Česká republika, Finsko, Maďarsko, Itálie, Nizozemí, Polsko, Rumunsko, Rusko, Slovensko, Slovinsko, Španělsko a Ukrajina) placených z prostředků Rady Evropy. Osm participujících zástupců Romů, Cikánů či Travellers, případně nezávislých expertů, je vybráno na základě návrhů expertů a podléhá schválení předsedajícím a místopředsedajícím MG-S-ROM. Jednání se mohou účastnit na vlastní náklady i zástupci dalších zemí, kteří mohou při jednání hlasovat.

Zkoumání důsledků načrtnuté „institucionalizace“ romských otázek na evropské úrovni přesahuje poslání této práce.¹³⁵ Je však důležité upozornit na některé aspekty, které mají přímý vztah ke zkoumanému tématu.

(1) Na prvním místě je nutné uvést zásadní vliv romantizujícího pojetí Romů jakožto zvláštní evropské menšiny, prosazovaného v rámci Rady Evropy Josephine Verspaget, která byla nejen autorkou citovaných zpráv Rady Evropy, ale také dlouhodobou předsedající MG-S-ROM. V tomto pojetí měl být socio-ekonomický obraz Romů nahrazen kulturní definicí. Místo zkoumání problémů, kterým čelí Romové v širších sociálních a ekonomických souvislostech, se tak především rozvíjel diskurs kladoucí důraz na specifickou romskou situaci a romských problémů. (Viz také Kovats, 2001a: 110). Dnes již není důležité, že smyslem označení Romů za evropskou menšinu bylo – jak vysvětluje Andrzej Mirga – připomenout veřejnosti, že Romové mají své legitimní místo v Evropě, a nikoli indikovat jejich právní nebo politický status.¹³⁶ Pojetí Romů jako zvláštní panevropské diaspory, odlišné od jiných národnostních menšin, legitimizovalo vytváření specifických struktur mimo ty, které se zabývají problémy národnostních menšin v Evropě obecně (např. v rámci OSCE Vysoký komisař pro národnostní menšiny, v RE proces ústící v přijetí Rámcové úmluvy). To přispělo k posílení názorů, které považují romský problém za primárně politický, tj. problém vztahu většinové a romské populace, ať již v dimenzi národní či nadnárodní, který musí být řešen změnou politických mechanismů, např. prosazováním antidiskriminačních opatření, ale také vytvoření romské reprezentace a zajištění její účasti v rozhodovacích procesech.

(2) Vytvoření expertních fór s posláním usilovat o zlepšení postavení Romů otevřelo paradoxně prostor pro kritiku těchto institucí z hlediska jejich „legitimity“.¹³⁷ Novým strukturám bylo především vytýkáno, že nereprezentují ty, jichž se diskutované otázky týkají. Výtky byrokratičnosti a „nereprezentativnosti“ byla široce akceptována jako logická. Logika tohoto argumentu se ovšem odvíjí od mylné premisy, podle níž by představitelé těchto struktur měli mít nějaký přímý mandát od Romů. Legitimita dílčí struktury mezinárodní organizace se však nemůže odvíjet od vnějších institucí či politických sil, ale musí být dána touto mezinárodní organizací samotnou, tj. musí být založena na vůli a rozhodnutí členských států organizace nebo jejich orgánů, jednajících v mezích svěřených pravomocí. Ač je tato námitka zřejmá, ani expertní fóra samotná se vůči této kritice nikdy jasně neohradila, a tak fakticky posilovala povědomí, že jsou jakousi potěmkinovou vesnicí, která zakrývá nepravý stav věcí.

(3) Tyto nové struktury usilovaly pochopitelně od svého počátku o dialog s Romy. Institucionální logika i praktické zřetele je však vedly k tomu, že hledaly své

---

¹³⁵ Kritické zhodnocení těchto dopadů předkládá ve svých studiích Martin Kovats.

¹³⁶ Viz Mirga, Andrej (2003). Some comments to Martin Kovats Paper. s. 1 (Nepublikováno.)

¹³⁷ Otázka legitimacy, jak uvidíme i dále, se v diskusích o Evropské romském fóru stala klíčovou, aniž by význam tohoto pojmu byl analyzován ve vztahu k povaze konkrétních institucí. Přitom je zřejmé, že obsah legitimacy je nutně jiný, pokud jde o legitimitu orgánů státní moci, legitimitu orgánů mezinárodních institucí nebo nevládních organizací. Např. nevládní organizace nemusejí nutně odvozovat svoji legitimitu od reprezentativnosti a demokratičnosti členské platformy, ale mohou ji odvozovat např. také od zvláštní expertízy odpovědnosti za své jednání. Naproti tomu legitimita národních a mezinárodních „vládních“ orgánů je primárně dána jejich legalitou, resp. zákonností.

partnery především na transnacionální rovině.¹³⁸ To vedlo k zapojení transnacionálních romských elit do dialogu a posléze k pronikání názorů těchto elit, zejména idejí romského nacionalismu, do dokumentů vzniklých na půdě těchto organizací. Na tomto místě je možné předeslat, že práce tzv. „Exploratory Group“, která připravila původní návrh na vytvoření Evropského romského fóra (viz podrobněji dále), a rozporuplný, nikdy koherentně nevyjádřený postoj MG-S-ROM k její návrhům, jsou názorným příkladem uvedeného. V důsledku zapojení představitelů transnacionálních romských elit do práce odborných orgánů, zejména MG-S-ROM, byly tyto struktury do jisté míry paralyzovány a ztratily schopnost plnit své původní poslání.¹³⁹

Tyto tři okolnosti nejenom usnadnily vznik tzv. „finské iniciativy“ volající po ustavení konzultativního shromáždění pro Romy, které by je reprezentovalo na panevropské úrovni,¹⁴⁰ ale především ovlivnily její další překvapivý vývoj.

III. Činnost neformální badatelské skupiny a návrh na ustavení Evropského romského fóra (I. fáze diskusí o fóru)

Po semináři o participaci Romů v Evropě, který se konal v Helsinkách v říjnu 2001, byla ustavena tzv. „neformální badatelská skupina“ („Informal Exploratory Group“),¹⁴¹ která se měla dále zabývat otázkou zřízení romského konzultativního orgánu. Z dostupných dokumentů není zřejmé, kdo a jak rozhodl o složení této skupiny. Podle informace uvedené na webových stránkách Rady Evropy (<http://www.coe.int/T/E/Com/Files/Themes/Roma/forum-europee.asp>) byla tato skupina zřízena Parlamentním shromážděním. Jisté je, že byla zřízena velmi neformálním způsobem a netransparentně. Nedostatek transparentnosti se stal dominujícím rysem všech dalších jednání o ustavení romského reprezentativního tělesa. Skupina se skládala z expertů, zástupců Romů, reprezentantů států (Finsko, Litva, Lucembursko a Malta) a ze zástupců mezinárodních institucí. Skupině předsedal finský poslanec Parlamentního shromáždění Gunnar Jansson, předseda Výboru pro právní a lidskoprávní otázky. Skupina se sešla v rozmezí od 13.-14. prosince 2001 do 19.-20. září 2002 celkem na pěti zasedáních. Výsledkem její činnosti je dokument Evropské romské fórum – Závěrečná zpráva obsahující doporučení neformální badatelské skupiny, která se zabývala otázkou panevropského romského poradního tělesa (doc. MG-S-ROM (2002)19).¹⁴²

---

¹³⁸ Hledání (a případně i vytváření) partnerů k dialogu na transnacionální evropské úrovni občanské společnosti můžeme dobře pozorovat např. v EU, kde štědře nabízené dotace často směřují k podpoře vytváření střešových evropských nevládních organizací.

¹³⁹ Ztráta kompetence se ovšem týká pouze části agendy, a to té, která souvisí s politickými otázkami. Jinak obě instituce (MG-S-ROM a Kontaktní bod pro Romy a Sinty) vypracovaly řadu podnětných dokumentů, např. o školství, bydlení apod.

¹⁴⁰ Projev finské prezidentky Tarji Halonen před Parlamentním shromážděním Rady Evropy v lednu 2001.

¹⁴¹ V jiných dokumentech je název skupiny překládán často jako „Výzkumná skupina Evropského romského fóra“.

¹⁴² Závěrečný dokument byl tedy prezentován po formální stránce jako dokument předkládaný MG-S-ROM.

Zpráva se skládá ze dvou kapitol: I. úvodu a II. doporučení badatelské skupiny. Úvod je rozdělen do dvou částí. První („Iniciativa ke zřízení evropského tělesa pro Romy“) vysvětluje východiska, motivy a postoje badatelské skupiny, druhá podává přehled její aktivit. Zpráva uvádí, že Romové jsou početnější nežli obyvatelstvo některých evropských zemí, a zdůrazňuje, že „Romové se navzájem identifikují a mají silné vazby přesahující hranice států, v nichž žijí“. Důvody této identifikace jsou jak historické, etnické a kulturní, tak jsou i důsledkem stejných zkušeností s diskriminací. Zpráva hodnotí pozitivně činnost existujících fór zabývajících se problémy Romů, uvádí však také, že „nicméně, jejich činnost nastoluje otázku vlastnictví“. Současně zdůrazňuje, že „nejúčinnější řešení problémů, kterým čelí Romové, může být nalezeno skrze participaci Romů v plánování a implementaci rozhodnutí a programů, které se jich týkají“. Tyto dva důvody, tj. požadavky „účinnosti“ a „legitimity“, ukazují na potřebu vytvoření nového tělesa, které by dalo Romům hlas. Takovéto těleso přinese dvojí „přidanou hodnotu“: na národní úrovni přispěje k integraci Romů, protože možnost zastoupení v novém tělese bude stimulovat zájem o zapojení do národních rozhodovacích procesů, na mezinárodní úrovni dá hlas romské komunitě a zajistí, aby romské otázky zůstaly součástí evropské politické agendy.

Vlastní návrh na zřízení „Evropského romské fóra“ (dále: „ERF“) je obsažen ve II. kapitole dokumentu. Návrh se nevyznačuje propracovaností ani koherencí, a proto ani postžení jeho hlavního smyslu není snadné. V návrhu je Evropské romské fórum charakterizováno jako „nezávislé těleso Rady Evropy úzce spolupracující prostřednictvím institucionálních a jiných vazeb s tělesy a sektory RE a s jinými mezinárodními institucemi“. Jako formy spolupráce uvnitř Rady Evropy jsou navrhovány účast zástupců ERF na jednáních různých orgánů, včetně Výboru ministrů a jeho odborných výborů, organizování společných zasedání nebo pracovních skupin (např. výbory Parlamentního shromáždění, ECRI), podávání stanovisek a informací jednotlivým orgánům a pravidelné poskytování informací, případně poskytování informací na vyžádání. Vedle těchto konkrétních způsobů kooperace zahrnuje návrh i obecněji formulované „funkce a pracovní metody“ spočívající v (1) předkládání iniciativ a vytvoření přímých kontaktů mezi jinými s orgány RE, (2) předkládání stanovisek a vyjádření na základě požadavků a (3) předkládání výročních zpráv a „kdy to bude ERF považovat za vhodné“. Těmito metodami činnosti má ERF uskutečňovat stanovené cíle. Patří mezi ně mj. ovlivňování rozhodovacích procesů v Evropě na všech úrovních, upozorňování na situaci hrozícího porušení práv Romů a vydávání doporučení a směrnic. Základní činnost ERF (fungování sekretariátu, účast na jednáních) by měla být pokryta z rozpočtu RE a další činnosti z dobrovolných příspěvků.

Zatímco podle dosud uvedeného by se, byť se značnými výhradami, dal dokument interpretovat jako návrh na zřízení jakési specifické struktury Rady Evropy, návrh na složení ERF je s tímto pojetím v rozporu. Podle dokumentu nemá být ERF ustaveno v jakékoli návaznosti na strukturu RE, ale má být ustaveno „zdola“, tj. nominací různých nevládních subjektů a skupin, konkrétně: Romským národním kongresem (15 delegátů), Mezinárodní romskou unií (15 delegátů), „konfesemi nebo panevropskými kmeny“ (po 1 delegátu), romskými politickými stranami, které mají zvolené zástupce na místní, regionální nebo národní úrovni a/nebo Romů zvolených ve většinových politických stranách (po 1 delegátu) a nevládními organizacemi v zemích, kde jsou Romové početně zastoupeni (2 delegáti,

tj. jeden muž, jedna žena). Takto ustavené plénum by se mělo setkávat dvakrát ročně ve Štrasburku. Vedle pléna by pak ERF mělo mít patnáctičlenný výkonný výbor.

Vzhledem k navrženému složení ERF na jedné straně, a mechanismům jeho činnosti na straně druhé, se tak návrh rozpadá ve dvě součásti, postrádající logickou vazbu a propojení. Návrh ERF je vyjádřením politických ambicí romských elit, ale bez jakéhokoli zjevného respektování existujících právních rámců, např. Statutu Rady Evropy či úvah o jeho změnách. To činí jeho ucelené posouzení nesnadným. V následující části se proto zaměřím na některé jeho aspekty a naznačím alternativy možných transformací návrhu.

Návrh na zřízení ERF je odůvodněn mimo jiné poukazem na údajný nedostatek legitimacy existujících institucí na Evropské úrovni. (V této souvislosti jsou použity termíny „legitimacy“ a „issue of ownership“ – viz výše.) Z procesního hlediska jsou však oba dotčené orgány mezinárodních institucí (MG-S-ROM, kontaktní bod) ustaveny způsobem, který je v souladu s jejich posláním a statutem.¹⁴³ Legitimita těchto orgánů nebyla nikdy zpochybněna ani výsledky činnosti (v dokumentu ostatně ani nejsou kritizovány). Autoři návrhu měli tedy patrně na mysli nikoli právní pojem legitimacy, ale legitimitu v širším smyslu ideologickém. Patrně přitom vycházeli z úvahy, že legitimní v politickém smyslu je pouze těleso, které je reprezentativní a „ustaveno zdola“. Takového východisko je ovšem obecně přijímáno v demokratických společnostech jen pokud jde o moc „zákonodárnou“, rozuměno na různých úrovních (stát, region, obec), nikoli o moc výkonnou. Na výkonné a expertní orgány, nadto orgány mezinárodních institucí, nelze tento požadavek rozumně vztáhnout.¹⁴⁴ Nicméně, pouštět se do dalších úvah naznačeným směrem není nutné. Stačí uzavřít, že z právního hlediska nejsou stávající struktury nelegitimní.

Mimo uvedenou kritiku „legitimity“ stávajících institucí návrh neuvádí explicitně žádné důvody pro zřízení fóra, které by bylo možné posoudit z hlediska právního, např. odvolání se na nějaký princip mezinárodního práva nebo analogii v rámci mezinárodních regionálních či univerzálních struktur.

Proto je nutné věnovat pozornost jednomu zamlčenému východisku, které činí návrh na zřízení ERF srozumitelným. Tímto východiskem je tiché převzetí základní teze romského nacionalismu, a to představy, že Romové jsou národem, a proto mají právo, aby byli jako národ reprezentováni na mezinárodní úrovni, tj. aby se tento národ stal novým subjektem mezinárodních vztahů a práva.¹⁴⁵ Tato teze je ovšem

¹⁴³ Pro Radu Evropy viz přílohu č. 2, vysvětlení k výborům podle čl. 17 Statutu RE.

¹⁴⁴ Viz také výš poznámku pod čarou č. 5.

¹⁴⁵ Romský nacionalismus zatím neexistuje v podobě jedné ucelené ideologie. Jeho hlavní dva proudy reprezentované Romským národním kongresem (RNC) a Mezinárodní romskou unií (IRU) se v některých aspektech liší. Uvedená východiska a požadavky jsou jim však společná. Srov. *Romové a otázka sebeurčení: zdání a skutečnost*. Jadswin, 15.-16. dubna 2002. Project on Ethnic Relations. Zajímavý postřeh, co se romského nacionalismu týče, nabízí v kontextu Slovenska Karel A. Novák: „Nicméně v praktických krocích romské elity můžeme sledovat tendence, které s určitou mírou nadsázky můžeme považovat za snahy o vytvoření národního státu. Nejedná se samozřejmě o teritoriální nároky, ale přesto je zřejmé, že exponenti romského národotvorného procesu mají velké politicko-mocenské ambice. V současné době pravděpodobně ještě nemají podobu nějaké politické doktríny, ale trend, který se projevuje snahou určité části romské elity uzurpovat pro sebe monopol být mluvčími všech Romů, monopol interpretovat situaci všech Romů, má jasné důsledky. Informační monopol znamená politický monopol a především ekonomický monopol. Bez obav můžeme konstatovat, že pozorujeme tendence vytvoření jakéhosi paralelního „státu“ uvnitř Slovenské republiky, kde by byla jasně monopolizovaná

z pohledu současného mezinárodního práva mylná. Mezinárodní společenství je společenstvím suverénních teritoriálních států, nikoli národů.¹⁴⁶ Mezinárodní právo nezná právo „národů“ na reprezentaci a participaci v mezinárodním systému. (Zná pouze právo národů na sebeurčení. Avšak pouze právo na sebeurčení realizované formou vytvoření nového územního suverénního státu, a nikoli jinými formami, např. zřízením kulturní či územní samosprávy, je základem pro přímou a autonomní participaci v mezinárodním systému.) I kdybychom se shodli na tom, že romské obyvatelstvo rozptýlené v Evropě (či ve světě) vykazuje dost společných znaků, aby mohlo být považováno za etnokulturní národ, neplynou z toho mezinárodně právní důsledky ve smyslu požadovaného práva na reprezentaci a participaci. Pokud by právo etnokulturních národů na participaci v mezinárodním systému bylo uznáno, pak by jeho logickým důsledkem musela být přestavba základních pravidel a institucí mezinárodního společenství.¹⁴⁷ Přitakání požadavku na zřízení ERF v navržené podobě proto implicitně nastoluje otázku, zda by reforma mezinárodního systému ve smyslu rozšíření subjektů mezinárodního práva o „národy bez státu“ byla realizovatelná a k jakým důsledkům by vedla. Romové se svým požadavkem uznání nejsou jediní. Naopak, sdílejí stejný cíl s celou řadou etnických skupin, které se označují za národy, a požadují své uznání na mezinárodní úrovni. Např. nevládní mezinárodní organizace „Organizace nezastoupených národů a obyvatel“ („Unrepresented Nations and Peoples Organisation“)¹⁴⁸ sdružuje více než padesát takovýchto národů. Z její členů mají vztah k některým zemím Rady Evropy např. Abchazové, Albánci v Makedonii, Burjaté, Čečenci, Inguši, Išmerové, krymští Tataři, řecká menšina v Albánii či Kurdové.

Zatímco *de lege ferenda* je nutné uvažovat o ustavení romského fóra i v naznačeném kontextu, z hlediska pozitivního práva je klíčová otázka, zda má Rada Evropy, resp. některý z jejích orgánů, pravomoc ke zřízení ERF v navržené podobě. Zatímco základní orgány RE (Výbor ministrů a Parlamentní shromáždění) jsou dány Statutem RE, tedy mezinárodní smlouvou ratifikovanou všemi členskými

---

kontrola všech informačních, ekonomických a politických toků mezi těmito dvěma útvary. V tomto snažení můžeme současně nalézat prvky klíčícího nacionalismu, který je pro naplnění politických ambicí elity vznikajícího národa velmi vhodným nástrojem“. (Viz odkaz v seznamu literatury.)

¹⁴⁶ Současný mezinárodní systém tvořený suverénními teritoriálními státy je výsledkem procesu, který začal podepsáním Vestfálského míru. Jak však ukazují některé studie, i mnohem širší pojem státu zahrnující např. papežský stolec, feudální stát, církev, rytířské řády či jiné entity v době předvestfálské byl vždy založen na tom, že tyto politické útvary byly schopny mobilizovat vojenskou sílu ke své obraně. Pro účast kulturně či etnicky vymezených celků, bez reálné moci dané efektivní politickou a obrannou strukturou, nelze nalézt v historii mezinárodního systému důvěryhodnou analogii. (Srovnej např. práci Lars Bo Kaspersena (1997) *War, State, Sovereignty, and Citizenship*. Ph.D. thesis, Institut for Statskundskab, Aarhus University.)

¹⁴⁷ Např. IRU takovouto přestavbu požaduje. Podle „Deklarace národa“, přijaté na 5. kongresu Mezinárodní romské unie (IRU) v Praze, tím, že Romové nepožadují vytvoření státu, ale (pouze) své uznání jako národa a jeho zastoupení ve světovém společenství, nabízejí i příspěvek k žádoucí reformě mezinárodních institucí a jejich pravidel.

¹⁴⁸ Tato nevládní organizace byla založena v roce 1990. Organizace sama sebe definuje jako organizaci národů, které nejsou adekvátně zastoupeny v mezinárodním společenství. Pojem „nezastoupené národy“ přitom pokrývá široké spektrum: okupované země, federální státy, původní obyvatelé, etnické nebo kulturní majority a minority nebo kolonie. Organizace usiluje zejména o to, aby OSN přijala „Všeobecnou deklaraci práv národů“. Organizace vedle „práva na sebeurčení národů“ požaduje i to, aby národy byly zapojeny do diskusí na mezinárodní úrovni o otázkách, které se týkají jejich existence a práv. Ne všichni členové organizace však usilují o vytvoření státu.

státy RE, mohou tyto základní orgány vytvářet v rámci Statutu další tělesa. (Viz podrobněji k diskutovaným otázkám přílohu č. 2.) Rozsáhlou pravomoc má v tomto směru Výbor ministrů. Výbor ministrů může jednak vytvořit „klasické“ sobě podřízené Výbory pro jednotlivé oblasti, složené ze zástupců členských států (výbory podle čl. 17), jednat může v rámci širšího mandátu, který mu dávají čl. 15 a zejména 16 Statutu, podle kterého závazně rozhoduje ve všech věcech vnitřní organizace a úpravy RE. Historie ukazuje, že Výbor ministrů si tuto pravomoc nevykládá restriktivně, ale naopak že praxe jde na hranice možného. Na základě rezolucí Výboru ministrů byly vytvořeny instituce RE zásadního politického významu, jako je Kongres místních regionálních samospráv a Komisař Rady Evropy pro lidská práva.¹⁴⁹ Mechanismus Rady Evropy tedy umožňuje vytvořit flexibilně nové orgány, jejichž konkrétní podobu a poslání nelze ze Statutu odvodit.

Případ Kongresu místních a regionálních samospráv je dále zajímavý tím, že tento orgán je definován současně jako orgán reprezentativní a poradní. Podle ustavující rezoluce je „orgánem zastupujícím místní a regionální samosprávy“ (čl. 1) a současně „poradním tělesem“ Rady Evropy, jehož posláním je zajistit účast místních a regionálních samospráv v realizaci ideálů evropské jednoty a také jejich zastoupení a aktivní účast na práci RE (čl. 2). Na rozdíl od výborů podle čl. 17, které jsou orgány Výboru ministrů, má Kongres vazby na Výbor ministrů i Parlamentní shromáždění. Výbor ministrů i Parlamentní shromáždění mají konzultovat Kongres v záležitostech, které se týkají (nebo mohou týkat) odpovědností a stěžejních zájmů samospráv. Doporučení a stanoviska předkládá Kongres přímo Výboru ministrů a Parlamentnímu shromáždění. Můžeme tedy shrnout, že Výbor ministrů má pravomoc vytvořit, např. po vzoru Kongresu, další těleso, „reprezentující“ jiné entity a současně vykonávající poradní funkci RE na daném úseku.

Tím se dostáváme ke druhé části problému, a sice zda by Výbor ministrů mohl ustavit fórum v navrhované podobě, tj. „adoptovat“ jako orgán RE těleso ustavené z vůle subjektů stojících zcela mimo rámec RE. Přitom je nutno upozornit, že otázka je zde položena nikoli ve smyslu rozumnosti takového jednání, ale jeho právní možnosti. Pokud vyjdeme ze zkušenosti, musíme konstatovat, že doposud byla všechna tělesa, včetně Kongresu, ustavena ze zástupců států, které určují státy, i když státy přitom mají respektovat dané požadavky. Zvláštní je případ Komisaře, který je ustaven přímo orgány EU.¹⁵⁰ Počet zástupců z jednotlivých zemí přitom nemusí být rovný. Může odrážet např. počet obyvatel nebo jiné kritérium, na kterém by se Výbor shodl. V této souvislosti je také nutné upozornit, že žádný stávající orgán RE, včetně Komisaře pro lidská práva, není definován jako „nezávislé těleso“. V normativní rovině pak vyvstávají dvě otázky: 1) zda by bylo možné považovat „adopci“ cizorodého tělesa za věc „vnitřní organizace RE“ (soulad s čl. 16 Statutu RE) a 2) zda by byla takováto adopce v souladu s obecnějšími principy legitimacy. Odpověď na

---

¹⁴⁹ Blíže viz přílohu č. 2. Důvodů, proč členské země RE umožňují takovéto jednání Výboru, je patrně více. Pokud by např. Kongres místních a regionálních samospráv byl ustaven nikoli statutární rezolucí, ale změnou Statutu RE, znamenalo by to zdoluhavou cestu ratifikace příslušné smlouvy národními parlamenty. Jedním z hledisek je tak efektivnost a flexibilita. Uvažovat lze i o tom, že tato forma je pocíťována státy jako méně zavazující. Konkrétními okolnostmi se řídí i to, zda je orgán zřízen rezolucí, která je označena za statutární (Kongres místních a regionálních samospráv), nebo rezolucí prostou (Komisař).

¹⁵⁰ Komisař pro lidská práva jako monokratický orgán ovšem delegací všemi státy ani ustaven být nemůže.

obě otázky je záporná. Pojem vnitřní organizace, jakkoli flexibilně vyložen, nemůže zahrnout vnější, mimo strukturu RE stojící těleso. Stejně tak nelze nahradit vůli členských států, která je zdrojem legitimacy Rady Evropy a jejích orgánů, vůli jiných subjektů. Pokud přijmeme jako východisko, že ERF má být složeno z národních a transnacionálních romských reprezentantů na principu delegace zdola, jak předpokládá návrh ERF, nelze takovéto těleso ustavit v rámci existující Rady Evropy. K jeho ustavení by bylo nutné přijetí mezinárodní smlouvy, která by Statut Rady Evropy v daném ohledu doplnila.

Navrhované funkce a pracovní metody týkající se zapojení ERF do činnosti orgánů a institucí RE tak, jak jsou popsány v části 5 návrhu („institucionální vazby s Radou Evropy“), v mnoha aspektech neodpovídají současným mechanismům RE, jak jsou stanoveny ve Statutu, relevantních rezolucích Výboru ministrů a dalších dokumentech.¹⁵¹ Důležitou však není ani tak otázka, zda široce nastíněné podoby participace ERF lze obrátit a s dobrou vůlí „vtěsnat“ do stávajících mechanismů participace, jako je např. využití institutu „pozorovatele“. Rozhodující je, zda tato participace má být pojata jako možnost, kterou jednotlivé orgány podle svého rozhodnutí využijí, anebo zda má být konstruována jako „právo“ ERF. Dokument badatelské skupiny je v tomto ohledu, jako i v mnoha dalších, nejednoznačný; některé jeho věty však spíše odkrývají druhé naznačené východisko.¹⁵²

Můžeme shrnout, že ERF by mohlo být zřízeno jako zvláštní orgán RE, avšak za předpokladu 1) opuštění navrhovaného mechanismu ustavení ERF a jeho nahrazení principem delegace zástupců ERF členskými státy a 2) provedení korekcí ohledně pravomocí a forem spolupráce mezi ERF a orgány RE. Druhou možností je ustavení ERF podle návrhu. Takto autonomně ustavené těleso však nemůže být integrální součástí Rady Evropy.

IV. Návrhy diskutované na půdě GT-ROMS (II. fáze)

Návrhem na zřízení Evropského romského fóra se zabýval Výbor ministrů Rady Evropy na svém 111. zasedání, které se konalo v listopadu 2002.¹⁵³ Podle zveřejněného komuniké Výbor zaznamenal se zájmem tzv. finskou iniciativu týkající se Evropského fóra pro Romy a vyzval své zástupce, aby se tímto podnětem, s cílem navrzení vhodného pokračování, dále zabývali a měli přitom na paměti jeho aktuální povahu. Zpravodajská skupina Výboru ministrů pro sociální otázky a zdravotnictví („Rapporteur Group of the Committee of Ministers on Social Issues and Health“ („GR-SOC“)) se na svém zasedání v prosinci 2002 k návrhu postavila pozitivně a

---

¹⁵¹ Náčrt možných forem účasti představitelů ERF, které umožňují současná pravidla, jsou shrnuty v apendixu k dokumentu GT-ROMS (2003)13 „Draft example of an agreement between the Council of Europe and the European Forum for Roma and Travellers“.

¹⁵² Viz např. věta: „The organisational status of the European Roma Forum should reflect its independent role and the necessity to be entitled to interact with all relevant bodies of the Council of Europe.“ (Podtrženo autorkou.)

¹⁵³ Jinou příležitostí, při níž byl Výbor ministrů RE s návrhem na zřízení ERF konfrontován, bylo projednávání doporučení Parlamentního shromáždění RE „The Legal Situation of Roma in Europe“. Recommendation 1557 (2002) ze dne 25.dubna 2002. V tomto doporučení se navrhuje, aby Výbor ministrů podpořil iniciativu na ustavení evropského romského konzultativního fóra, demokraticky zvoleného, které by mohlo formovat a vysílat hlas Romů a romských komunit a sloužit jako poradní orgán Výboru ministrů, Parlamentního shromáždění a Evropské unie.

navrhla zřízení otevřené „Pracovní skupiny pro zkoumání otázek možného ustavení fóra pro Romy a Travellers“ („GT-ROMS“). V lednu 2003 byl schválen jak mandát této pracovní skupiny, tak soupis otázek, kterými by se měla zabývat. Předsedající pracovní skupiny se stala velvyslankyně Ann-Marie Nyroos, stálá zástupkyně Finska při Radě Evropy. Pracovní skupina se scházela k jednání pravidelně, celkem se sešla šestkrát. Do 1.1.2004, což je stav, který zachycuje tato zpráva, však nedospěla k vypracování jednoho uceleného návrhu. Předmětem zkoumání jsou tedy otázky, uvedené v dílčích dokumentech, přičemž je brán zřetel především na závěr diskusí.

Zásadním posunem v jednání o romském fóru, který přineslo přenesení diskuse na půdu GT-ROMS, je předložení **společného francouzsko-finského příspěvku** („Joint French and Finnish contribution on the European Forum of Roma and Travellers – GT-ROMS(2003)6, restricted 3 July 2003“). Tento návrh řeší problém vazby mezi Radou Evropy a autonomním tělesem reprezentujícím Romy, který byl nejslabším místem dokumentu „badatelské skupiny“. Navržené řešení spočívá v tom, že „Evropské Fórum pro Romy a Travellers“ bude ustaveno jako mezinárodní asociace. Rada Evropy bude s tímto tělesem spolupracovat (a poskytovat mu financování a další pomoc) na základě formalizované „partnerské dohody“, podepsané Radou Evropy a touto asociací. Podmínkou podepsání dohody bude ovšem to, že těleso, které Romové ustaví, bude odpovídat kritériím stanoveným Radou Evropy. Ze dvou možných řešení transformace původního návrhu badatelské skupiny, tj. modifikace složení ERF nebo jeho postavení (viz výše), se tak francouzsko-finský návrh rozhodl pro řešení druhé. Tím byly ukončeny diskuse a úvahy o zřízení ERF jako orgánu RE.

Hlavní část společného francouzsko-finského návrhu se zabývá „základy, na nichž by měla být asociace založena“. Jde *de facto* o nárys statutu fóra. Podle tohoto plánu má být Evropské fórum pro Romy a Travellers (EFRT) mezinárodní asociací se sídlem ve Štrasburku. Cílem asociace má být zajištění účinné realizace práv a základních svobod Romů a Travellers, předcházení rasismu a diskriminaci a podpora jejich integrace v zemích, kde žijí. Za tímto účelem má asociace podporovat implementaci místních iniciativ, primárně ve vztahu k bydlení, zdraví, vzdělávání a zaměstnání. Asociace může (?) předkládat stanoviska a návrhy tělesům, která rozhodují v Evropě na mezinárodní, národní, regionální a místní úrovni, s cílem ovlivnění rozhodovacích procesů, které mohou mít přímý nebo nepřímý dopad na Romy.

Co se týče složení, přebírá francouzsko-finský návrh představu badatelské skupiny. Členy asociace by měl být určitý počet delegátů jmenovaných Romským národním kongresem, Mezinárodní romskou unií, evropskými náboženskými skupinami nebo kmeny a jinými organizacemi Romů a Travellers. Orgány jsou plénium a výkonný výbor. Financování asociace by měla zajistit Rada Evropy. Přesněji: roční příspěvek Rady Evropy by měl pokrýt zásadní část běžných výdajů. Dále by financování mělo být zajištěno jinými mezinárodními organizacemi a dobrovolnými příspěvky. Vztahy mezi Radou Evropy a EFRT mají být formalizovány partnerskou dohodou. V ní se Rada Evropy se zaváže, že bude používat fórum jako konzultativní těleso a poskytovat mu praktické prostředky k výkonu této funkce. Schválení partnerské dohody Radou bude závislé na tom, zda fórum bude respektovat uvedené zásady. Vlastní ustavení fóra by mělo předcházet udělení svolení generálnímu sekretáři RE k podpisu dohody Výborem ministrů.

Partnerská dohoda má být na straně EFRT schválena plénem. Dohoda by měla určit: výši ročního finančního příspěvku RE, ujednání ohledně poskytnutí prostor a personálu a podmínky účasti představitelů EFRT na aktivitách Rady Evropy.

Společný francouzsko-finský návrh se stal základem dalšího jednání GT-ROMS, ve kterém byly postupně specifikovány a upřesňovány některé dílčí otázky a aspekty. Stav diskusí k lednu 2004 lze shrnout takto:

Složení

Tato otázka byla diskutována především na jednáních GT-ROMS ve dnech 24. listopadu a 16. prosince. EFRT by mělo mít asi 75 členů, s tím, že počet je dán finančními možnostmi RE. Zatímco určit přesné složení tělesa bude úkolem jeho zakladatelů, tito musí respektovat určitá kritéria, diktovaná Výborem ministrů RE jako podmínky pro uzavření partnerské dohody. Kritéria daná Výborem ministrů budou zahrnovat respekt k principům RE, přičemž konkrétně „členové Fóra mají být zvoleni z (členů) mezinárodních, transnacionálních/subregionálních a národních nevládních organizací nebo existujících národních struktur pro participaci Romů a Travellers, kde je to vhodné. Ve fóru mají být zastoupeny reprezentativní mezinárodní organizace Romů a Travellers (pravděpodobně budou určena určitá kvalifikační kritéria). Většina míst by ale měla být obsazena zástupci národních nevládních organizací nebo existujících národních struktur. Zastoupeny mají být nevládní organizace z každé země, kde Romové a Travellers žijí; složení EFRT má přitom také reflektovat principy geografické zvláštnosti a rovnosti pohlaví. Co se týče výběru na národní úrovni, musí zde existovat určitá flexibilita řešení, přitom však zástupci musí být vybráni Romy a Travellers. Princip flexibility musí být uplatněn především při prvotním složení fóra. Pak bude úkolem fóra samotného, aby našlo koherentní procedury ustavení.

Funkce

Ve shrnutí, učiněném předsedající jednání GT-ROMS dne 16. prosince 2003 je funkce fóra vyjádřena následovně: „Asociace může předkládat stanoviska a návrhy výkonným („decision making“) tělesům v Evropě na mezinárodní, národní, regionální a lokální úrovni, aby ovlivnila rozhodovací procesy, které mohou mít účinky na Romy a Travellers, ať přímo nebo nepřímo. Jejím cílem je podněcovat implementaci národních politik týkajících se romských záležitostí („in the field of Roma“) v evropském rámci.“

Dohoda

Na jednání dne 24. listopadu 2003 byl předložen členům pracovní skupiny pro informaci možný návrh dohody (označen jako nonpaper – viz GT-ROMS (2003) 13). V diskusi byl jako precedent tohoto postupu uveden odkaz na dohodu mezi FEMP („La Fondation Européenne pour les Métiers du Patrimoine“) a Radou Evropy.¹⁵⁴ Z návrhu plynou tyto další dosud neuvedené předpoklady:

- asociace bude neziskovou právníckou osobou založenou podle občanského zákoníku Alsaska-Moselska
- v úvodním článku dohody bude odkaz na funkci fóra podle jeho statutu
- asociace má udržovat s Radou Evropy „zvláštní vztahy“

---

¹⁵⁴ Text této dohody jsem neměla k dispozici. Uvedený subjekt je kulturní nadací pečující o uchování tradičních řemesel.

- příspěvek Rady Evropy k činnosti se poskytuje ve formě lidských zdrojů, technických zařízení a finančních prostředků
- výše finančních prostředků bude spočívat v ročním grantu, jehož výše bude závislá na dostupných zdrojích a schválena Výborem ministrů
- dohoda bude uzavřena na počáteční období tří let, s možností automatického prodloužení o jeden rok
- vztahy k jednotlivým orgánům RE budou specifikovány v příloze smlouvy (návrh popisuje možnosti účasti zástupců asociace v rámci platných předpisů Rady Evropy).

Francouzsko-finský návrh na jedné straně přinesl řešení rébusu, jak uchovat autonomii EFRT a současně zajistit, aby *de facto* mohl tento útvar působit jako *quasi* orgán RE, včetně financování. Na druhé straně však otevírá řadu velmi citlivých otázek. S jistým zjednodušením je můžeme rozdělit do dvou okruhů. První okruh tvoří otázky, které vyvstávají ve vztahu k ideovému odůvodnění podpory RE pro ustavení nezávislého tělesa, které by „reprezentovalo Romy“. Například tím, že RE uzná právo Romů jako zvláštní etnické skupiny na reprezentaci a ovlivňování procesů na úrovni RE, bude v budoucnu muset rozhodnout, zda toto právo přizná i jiným skupinám v obdobném postavení, pokud takovýto požadavek vznesou. Bude muset velmi pravděpodobně řešit i otázku, zda podpoří ambice ustavené romské asociace na zastoupení a participaci v jiných nadnárodních strukturách (např. OSCE, EU, případně i OSN). Zatímco hledání odpovědí na tyto a podobné otázky může být prozatím pragmaticky odsunuto, druhá skupina otázek vyvstává bezprostředně a týká se vlastní podoby asociace a smluvního vztahu s RE. Mezi tyto aktuální klíčové otázky patří především vztah fóra k národním a místním orgánům.

Podle navrhovaných funkcí může asociace předkládat stanoviska a návrhy výkonným („decision making“) tělesům v Evropě na mezinárodní, národní, regionální a místní úrovni, aby ovlivnila rozhodovací procesy, které mohou mít účinky na Romy a Travellers, ať přímo nebo nepřímo. Problém je však v tom, že „nabízený“ mandát překračuje působnost RE. Rada Evropy může nabídnout formou dohody participaci ERF na práci RE. Pokud však jde o předkládání stanovisek a návrhů národním a místním autoritám, tedy orgánům členských států, je nutné upozornit, že ani řádně ustavené orgány Rady Evropy, s výjimkou Výboru ministrů, nemají možnost přímo jednat s členskými státy a jejich orgány. Takovouto pravomoc, např. monitorovat určité sféry a následně adresovat doporučení a stanoviska přímo příslušnému státu, mají pouze některá tělesa, především ta, která jsou založena na základě právně závazných mezinárodních smluv a která tedy takovýto mandát obdržela přímo od států.¹⁵⁵

Protože takováto pravomoc nemůže být dána nevládní asociaci na základě navrhované dohody, je pro vyhnutí se konfuzi a zmatkům nezbytné v dohodě vymežit, že na jejím základě nevznikají asociaci jakákoli práva ve vztahu k jednotlivým členským státům RE, ani jejím orgánům či složkám, a že členským

¹⁵⁵ Např. úkol sledovat provádění Rámcové úmluvy o právech příslušníků národnostních menšin je svěřen úmluvou Výboru ministrů. Výboru ministrů v tomto úkolu pomáhá tzv. Poradní výbor, jehož členové jsou uznávanými odborníky v oblasti ochrany národnostních menšin. Poradní výbor v rámci pravomocí svěřených Výborem ministrů může žádat informace od států a přijímat informace i z jiných stran. Pokud však sám požaduje informace od jiných stran, musí o tom uvědomit Výbor ministrů. Vidíme tak, že i tento smluvní Výbor může jednat samostatně jen v omezené míře.

státům nevznikají na základě smlouvy žádné povinnosti vůči asociaci (např. závazek spolupráce, konzultací apod). Dále je nutné v dohodě explicitně uvést, že možnosti zapojení EFRT do práce na národní a místní úrovni se řídí právními řády příslušných států a musí být uskutečňovány v souladu s nimi. Bez zohlednění těchto skutečností povede uzavření dohody ke konfliktním situacím, zejména pokud bude statut asociace ustanovení o ovlivňování národních a místních orgánů obsahovat. S uvedeným omezením dohody na vztahy k RE souvisí otázka, zda by RE měla financovat všechny aktivity EFRT, anebo výlučně ty, které se vztahují k navrhované „poradní funkci“ ve vztahu k RE. Jako logická se přitom jeví spíše druhá varianta. Dohoda by proto měla obsahovat i klauzuli, která by přesně vymezila použití prostředků RE a sankcionovala použití prostředků sice v souladu s cíly asociace, ale nevztahujících se k vymezené spolupráci.

Další otázkou je vyjasnění metod spolupráce mezi RE a asociací vzhledem k existujícím mechanismům, které participaci nevládních organizací na činnosti RE upravují. Podle Statutu Rady Evropy může Výbor ministrů jménem Rady Evropy přijmout vhodná opatření pro konzultace s mezinárodními nevládními organizacemi (INGOs) v otázkách, které jsou v působnosti Rady. Existují dva základní mechanismy této participace. Jsou jimi jednak udělení tzv. participativního (dříve konzultativního) statutu nevládní organizaci a jednak udělení statutu pozorovatele, který může mít nevládní organizace u konkrétního řídicího výboru RE.¹⁵⁶ Pokud spadá rozhodnutí o konkrétní spolupráci do kompetence některé ze struktur RE (např. řídicího výboru), je nutné, aby byla tato pravomoc dané struktury respektována. To lze zajistit např. tak, že navrhovaný appendix k dohodě bude mít pouze informativní charakter, s tím, že konkrétní spolupráce asociace s tělesy RE se může uskutečnit pouze v souladu s pravidly a předpisy obecně platnými v RE.

Respektování dvou výše uvedených přístupů by mohlo přispět k tomu, aby spolupráce mezi asociací a Radou Evropy byla uskutečňována v náležitém rámci a metodami, které nebudou *a priori* zadávat podnět k nedorozuměním a sporům mezi asociací a třetími stranami, případně uvnitř struktur Rady Evropy samotné. Nicméně ani respektování těchto formálních podmínek nemůže zajistit smysluplnost a účelnost existence asociace jako poradního orgánu RE a zabránit tomu, aby se naplnily velmi skeptické předpovědi některých zasvěcených pozorovatelů (viz Kovats, 2003).

V. Alternativní modely řešení

Pro současný stav diskusí o EFRT na půdě GT-ROMS je příznačné, že místo vyhodnocení smyslu a účelnosti ustavení fóra v kontextu celkové analýzy situace Romů, jak plyne z mandátu,¹⁵⁷ se skupina vydala cestou sepisování jednoho konkrétního návrhu. Považují za žádoucí vrátit se o krok zpět a zmapovat nejprve škálu možností, jak poradní a současně „reprezentativní“ romské těleso na úrovni RE ustavit tak, aby bylo v souladu se statutem a posláním Rady Evropy i s dobrými zkušenostmi jiných mezinárodních organizací. Teprve po analýze a vyhodnocení kladů a záporů alternativních návrhů, a ve srovnání s nimi, je žádoucí učinit

---

¹⁵⁶ Viz podrobněji přílohu č. 3.

¹⁵⁷ Terms of reference GR-ROMS zahrnovaly přezkoumání návrhu na vznik Evropského romského fóra, všech ostatních relevantních otázek a vypracování zprávy pro GR-SOC, která bude obsahovat „globální analýzu situace Romů, jejíž součástí bude také analýza vzniku fóra pro Romy.“

definitivní rozhodnutí o podpoře nyní diskutovaného „francouzsko-finského“ modelu.

Na základě dosavadních diskusí o fóru lze identifikovat a navrhnout tři alternativní modelová řešení:¹⁵⁸

- 1) transformaci MG-S-ROM při použití modelu Stálého fóra OSN pro záležitosti původních národů
- 2) vytvoření nového orgánu Rady Evropy s „reprezentativním dimenzí“ po vzoru Kongresu místních a regionálních samospráv
- 3) vytvoření fóra jako mezinárodní nevládní organizace (INGO) a následné úpravu vztahů s Radou Evropy za použití existujících mechanismů participace nevládního sektoru na práci RE

1) V diskusích v GT-ROMS bylo – jako jedna z možných inspirací na mezinárodní úrovni – zmíněno Stálé fórum OSN pro záležitosti původních národů.¹⁵⁹ GT-ROMS ovšem tento podnět dále nerozvedla. Model Stálého fóra¹⁶⁰ je přitom jednou z mála použitelných analogií. Nikoli snad v tom smyslu, že by Romové byli „původním národem“,¹⁶¹ ale ve vytvoření mechanismu, který umožňuje „dát hlas“ na mezinárodní úrovni specifickým etnickým skupinám, které jsou v důsledku dějinného vývoje v marginalizovaném postavení a potýkají se s obdobnými problémy v různých zemích světa, kde žijí. Stálé fórum, ustavené v roce 2000, které je subsidiárním orgánem Hospodářského a sociálního výboru OSN („ECOSOC“), nabízí vyvážený a demokratický mechanismus participace. Ze šestnácti členů vlastního „fóra“ jako orgánu OSN je polovina nominována státy a zvolena ECOSOC-em, další polovina je jmenována předsedajícím ECOSOC-u. Tito členové jsou reprezentanty původních národů. Předsedající při výběru vychází ze širokých konzultací s organizacemi původních obyvatel. Jednání Stálého fóra se mohou zúčastnit jako pozorovatelé organizace původních národů, a to i ty, které nemají konzultativní status při ECOSOC-u. Každoroční desetidenní jednání Stálého fóra se tak může proměnit v široký kongres představitelů původních národů. Takto konstruované „širší fórum“ je tak velmi pružným a v rámci daných možností i demokratickým řešením, protože nikoho předem nevyklučuje z účasti na jednání.

Vytvoření EFRT na analogických principech by prakticky znamenalo reformu stávajícího MG-S-ROM. MG-S-ROM (nově EFRT) by byl přiznán statut *ad hoc* výboru RE. To by mu umožnilo, aby předkládal své návrhy a stanoviska přímo Výboru ministrů. Vedle členů jmenovaných státy by jeho stálými a rovnoprávnými členy byli představitelé Romů, mezi nimiž by mohli být i představitelé mezinárodních romských organizací. Každoročně či v jiných intervalech by pak mohlo být svoláno široké fórum, kterého by se mohli účastnit nejen reprezentanti Romů, romských a pro-romských organizací, ale i jiné zainteresované subjekty. Akce s mnoha set účastníky by sice nebyla levnou záležitostí, avšak její „viditelnost“ by

---

¹⁵⁸ Řešení jsou nazvána modelovými proto, že rozvíjejí a modifikují existující modely, ať již na úrovni RE nebo OSN.

¹⁵⁹ Konkrétně Jane Dinsdale, vedoucí ředitelství RE pro lidská práva, uvedla: „Na mezinárodní úrovni může být inspirací Fórum OSN pro záležitosti původních národů, které má funkce podobné těm, o nichž se diskutuje ve vztahu k Romskému fóru“. (GT-ROMS(2003)CB2).

¹⁶⁰ Viz podrobněji přílohu č. 1.

¹⁶¹ Viz poznámku v příloze č. 1.

mohla přispět ke snadnější mobilizaci zdrojů. Hlavním přínosem tohoto řešení by však bylo to, že by odpadla většina ideologických i praktických problémů s umělým vytvářením „romské reprezentace“.

Nevýhodou tohoto řešení je ovšem i to, že by patrně nenaplnila očekávání a ambice některých protagonistů EFRT. (Tento odpor by ovšem mohl být otupen tím, že by někteří představitelé mezinárodních romských organizací mohli získat „křeslo“ v MG-S-ROM, přičemž jmenování „romských“ členů by nebylo přímo v rukách členských států.) Na druhé straně by však toto řešení mohlo být důstojně a věrohodně představeno jako naplnění „finské iniciativy“, tj. požadavku, aby byl pro Romy vytvořen nějaký typ konzultativního shromáždění, který by je reprezentoval na panevropské úrovni. Navíc by byla řešena i duplicita romských poradních těles na úrovni Rady Evropy, kterou obsahují všechny modely, počítající s vytvořením ERF vedle MG-S-ROM. Tento model by i nejlépe skloubil požadavky na „reprezentativnost“, kterou by zajišťovalo „široké výroční fórum (shromáždění)“ a na expertízu a odbornost, kterou by zajišťovalo vlastní „stálé fórum“.

2) Jiným modelem řešení je vytvoření EFRT po vzoru Kongresu místních a regionálních samospráv.¹⁶² V tomto modelu by se nejednalo o dynamicky přesahující orgán Výboru ministrů, ale o orgán Rady Evropy, který by mohl mít vztahy s dalšími orgány RE: Výborem ministrů, Parlamentním shromážděním a Kongresem. (Toto řešení by dobře odpovídalo požadavku Parlamentního shromáždění, jak je vyjádřeno v doporučení 1552.) Složení fóra by se v tomto pojetí více blížilo orgánu parlamentního typu, tj. počet členů by nemusel vyjadřovat rovnost členských států. I když nalezení vhodného klíče složení by bylo skutečným uměním kompromisu, lze si představit např. minimální zastoupení jedním členem z každé členské země, s tím, že země větší, případně s větším počtem Romů, by mohly mít zástupců více. Členové by v tomto modelu byli delegováni členskými státy. Státy by se však při nominaci měly řídit určitými závaznými pravidly, např. tím, aby delegovaný zástupce byl reprezentantem romské komunity v zemi nebo zástupcem romské či pro-romské nevládní organizace. Obdobně jako Kongres by EFRT bylo jak orgánem „reprezentativním“, tak „poradním“. Nevýhody tohoto modelu jsou ovšem větší než v modelu prvním. Nelze očekávat, že by získalo výraznou podporu romských protagonistů zapojených do diskusí o EFRT. Na druhé straně by přineslo mnohem větší angažovanost a tedy následně i odpovědnost členských států. Na rozdíl od prvního modelu, který by otevíral možnost účasti velkého spektra romských organizací, by tento model mohl budit nedůvěru, co se týče „spravedlnosti“ a adekvátnosti výběru provedeného administrativami členských států. Jako neschůdné by se patrně ukázaly i finanční náklady. Nevyřešena by zůstala i paralelní existence nového tělesa a MG-S-ROM.

3) Třetí model by mohl vycházet z modelu „kvadrilogu“, tj. dialogu mezi orgány RE a nevládním sektorem na půdě Rady Evropy, a stát se jeho integrální součástí.¹⁶³ Předpokladem by bylo, že mezinárodní romské organizace požádají o participativní statut při RE a vytvoří si v rámci nevládní složky kvadrilogu vlastní tématické uskupení. Uskupení by pak mohlo usilovat, ve smyslu „aktualizovaných“ rezolucí Výboru ministrů, o plné využití participativního statusu a o přiznání statutu

---

¹⁶² Viz podrobněji přílohu č.2.

¹⁶³ Viz podrobněji přílohu č.3.

pozorovatele tam, kde je to účelné. Představitelé uskupení by rovněž mohli usilovat o zastoupení ve Styčném výboru. Vedle těchto kroků by RE mohla zřídít nadaci, která by soustřeďovala prostředky na podporu činnosti transnacionálních romských organizací ve strukturách RE. Vzorem nadace by se mohla stát např. Evropská nadace pro mládež. (Její členy jsou členské státy RE; výdaje a příjmy tvoří zvláštní rozpočet v rámci rozpočtu RE.¹⁶⁴) Tento návrh je sice nejméně radikálním, avšak přirozeným a logickým způsobem zapojením romských organizací do činnosti Rady Evropy. Tento model by podpořil aktivity „zdola“, aniž by členské státy či Rada Evropy byly přímo vtaženy do vytváření nevládních mezinárodních romských struktur. Je ovšem zřejmé, že tento postup by byl z pohledu protagonistů EFRT byl velmi pracný a výsledky by mohl přinést jen v delším časovém horizontu. Chybí mu rovněž výraznější element symbolického „uznání“ Romů. Mohl rovněž narážet na pravděpodobnou rezervovanost současných nevládních struktur působících na úrovni Rady Evropy vůči inkorporaci finančně privilegovaného uskupení.

Přestože každý ze tří uvedených modelů má svá zjevná i skrytá rizika, lze soudit, že nejsou větší, než v sobě skrývá francouzsko-finský návrh. Z hlediska možného získání politické podpory, zohlednění požadavku na naplnění symbolického reprezentativního poslání a zejména praktických a finančních podmínek fungování této nové struktury se jeví jako optimální první uvedená varianta.

VI. Závěry a doporučení

- Česká republika, resp. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, by mělo znovu zvážit a vyhodnotit důvody, které ho vedou k podpoře vytvoření EFRT. Zodpovězena by měla být především otázka, zda jde o věcné důvody, tedy přesvědčení o užitečnosti a vhodnosti ustavení navrhovaného tělesa v navržené podobě, anebo spíše o diplomatické ohledy, tj. především snahu prezentovat ČR jako stát, který má skutečnou snahu přispět k řešení problémů. Ve druhém případě je pak žádoucí zvážit, zda by ČR nemohla lépe (resp. stejně tak dobře) dosáhnout daného cíle prezentací vlastního alternativního návrhu.
- Východiskem pro předložení alternativního návrhu by se mohl stát výše popsáný alternativní model č. 1, inspirovaný Stálým fórem OSN pro záležitosti původních národů. Důležitou otázkou přitom je, zda by tato varianta našla podporu širšího spektra romských organizací působících v ČR, kterým by nabídla možnost sice omezené, ale na druhé straně bezprostřední účasti.
- Pokud se Česká republika, resp. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, přikloní k názoru pokračovat v jednání o ustavení EFRT ve smyslu francouzsko-finské iniciativy, mělo by soustředit své úsilí na eliminaci problémů, které mohou – resp. při přijetí dohody v dosud navrhované podobě zcela jistě budou – vytvářet tenze a nedorozumění ve vztahu EFRT k národním a místním orgánům. Je žádoucí usilovat minimálně o následující:

---

¹⁶⁴ Viz Rezoluci Výboru ministrů RE (98) 31 o statutu Evropského centra pro mládež a statutu Evropské nadace pro mládež z 25. listopadu 1998. Příjmy nadace jsou tvořeny jak příspěvky členských států, které určuje Výbor ministrů, tak dobrovolnými příspěvky členských států, států, které jsou členy Evropské kulturní úmluvy a nejsou členy RE, tak granty a dobrovolnými příspěvky. Pro možnost dobrovolných příspěvků na činnost transnacionálních romských organizací by mohla být přijata pravidla, která by umožnila v podstatném rozsahu financovat tuto činnost z dobrovolných příspěvků zvláště zainteresovaných zemí nebo nevládních subjektů.

- text smlouvy musí jednoznačně a explicitně omezovat poradní roli a působnost EFRT pouze na úroveň Rady Evropy samotné (viz výše)
  - již v dialogu na úrovni GT-ROMS by mělo být vyjasněno postavení tzv. existujících národních struktur pro participaci Romů a Travellers, což v českém kontextu znamená vyjasnění postavení Rady vlády pro záležitosti romské komunity, příp. i Rady vlády pro národnostní menšiny, a jejich případného zastoupení v EFRT
  - dohoda by měla obsahovat mnohem flexibilnější nežli navrhované ukončení spolupráce. Neměla by být uzavřena na tři roky s automatickou klauzulí obnovy, ale spíše na dobu kratší (např. jeden rok), s automatickým prodloužením pouze na dobu nezbytně nutnou k dalšímu jednání o pokračování či ukončení spolupráce, tedy řádově několik měsíců.
- Při všech zvažovaných alternativách postupů by Česká republika měla usilovat o to, aby se jednání o ustavení EFRT stalo otevřenějším a transparentnějším a aby byl vytvořen prostor pro dosažení konsensu všech zainteresovaných. Proto je žádoucí, aby návrh na vytvoření EFRT ve své výsledné podobě byl, ještě před schválením Výborem ministrů, široce konzultován se všemi dotčenými orgány a institucemi Rady Evropy, do jejichž činnosti by se mělo EFRT zapojit. Rovněž tak by měla Česká republika prosazovat, aby byl návrh předložen k širším konzultacím na národních úrovních.

Příloha č. 1

Stálé fórum OSN pro záležitosti původních národů (Permanent Forum on Indigenous Issues)

Návrh na ustanovení stálého fóra zaměřeného na problémy původních národů byl poprvé oficiálně zmíněn na Vídeňské konferenci o lidských právech, která se konala v roce 1993. Ustavení fóra se stalo jedním z hlavních cílů v rámci aktivít „Mezinárodní dekády původních národů“ vyhlášené OSN (rezolucí Valného shromáždění OSN 48/163 ze dne 21. prosince 1993) na léta 1995 -2004. Na základě výsledků dvou seminářů OSN, které se konaly v Kodani v roce 1995 a v Santiagu de Chile v roce 1997, byla ustavena v rámci OSN pracovní skupina Komise pro lidská práva; tato skupina připravila návrh na zřízení fóra. Na svém 56. zasedání Komise pro lidská práva přijala návrh doporučení ohledně zřízení fóra. 28. července 2000 pak přijal Hospodářský a sociální výbor (ECOSOC) rezoluci E/RES/2000/22, kterou zřídil „Stálé fórum pro záležitosti původních národů“.

Podle rezoluce je „Stálé fórum pro záležitosti původních národů“ subsidiárním orgánem ECOSOC-u, který vykonává funkci jeho poradního orgánu. Mandát Stálého fóra zahrnuje „diskusi o záležitostech původních národů v rámci mandátu výboru, které se vztahují k hospodářskému a sociálnímu vývoji, kultuře, životnímu prostředí, vzdělávání, zdraví a lidským právům“.

Fórum má 16 členů, z toho 8 členů je nominováno státy a zvoleno ECOSOC-em, a 8 členů je jmenováno předsedajícím ECOSOC-u po konzultacích s byrem, regionálními skupinami a jejich koordinátory a na základě širokých diskusí s organizacemi původních národů, se zřetelem k různosti geografického rozmístění původních národů a zásadám transparentnosti, reprezentativnosti a rovných příležitostí pro všechny původní národy. Proces konzultací má zahrnovat, kde je to možné, rovněž místní proces konzultací mezi původními národy. Všichni členové vykonávají svou funkci jako nezávislí experti po dobu tří let, s možností znovuzvolení na další tříleté období. Státy, orgány a tělesa OSN, mezinárodní organizace a nevládní organizace, které mají konzultativní status při ECOSOC-u, se mohou zúčastnit jednání jako pozorovatelé. (V roce 1997 mělo tento status 15 organizací původních národů.) Stejně tak ale mohou působit jako pozorovatelé i organizace původních obyvatel, které konzultativní status nemají.

Stálé fórum se schází k výročnímu zasedání v délce deseti pracovních dnů v Ženevě (nebo jinde). Fórum předkládá ECOSOC-u výroční zprávy o své činnosti, které zahrnují doporučení. Financování Stálého fóra je zajištěno z rozpočtu OSN, jejích zvláštních agentur a prostřednictvím dobrovolných příspěvků. Fórum má také provést revizi všech existujících mechanismů a programů, které se v rámci OSN zabývají záležitostmi původních obyvatel, s cílem racionalizovat činnost, zamezit duplikacím a přesahování.

První historické zasedání Stálého fóra se konalo v sídle OSN v New Yorku ve dnech 13.-24. května 2002. Zasedání se zúčastnilo se statutem pozorovatele (viz výše) několik stovek zástupců původních národů. Zasedání Stálého fóra je tak

příležitostí pro zástupce původních národů, ale i dalších zainteresovaných nevládních organizací, aby se přímo zapojili do činnosti OSN.

Práce Stálého fóra může navázat na dlouholetou činnost „Pracovní skupiny pro původní obyvatel“ („Working Group of Indigenous Populations“), která byla ustavena v roce 1982 jako pracovní skupina „Subkomise pro prevenci diskriminace a ochranu menšin“ (později přejmenovanou na „Subkomisi pro podporu a ochranu lidských práv“) Hospodářského a sociálního výboru. Tato skupina vypracovala Návrh deklarace OSN o právech původních národů, který přijala na svém zasedání jako rezoluci 1994/45 ze dne 26. srpna 1994, a předložila jej Komisi pro lidská práva. Komise ustavila (rezolucí 1995/32 ze 3. března 1995) otevřenou pracovní skupinu, která na základě textu pracovní skupiny připravuje návrh deklarace. (V září 2003 se uskutečnilo 9. zasedání této pracovní skupiny.)

Pozn.

Přestože neexistuje žádná oficiální definice „původních národů“, za původní nebo „přírodní“ národy je obecně považováno obyvatelstvo, které žilo na svém území před příchodem nových osadníků. Jsou to potomci těch, kteří obývali danou zemi nebo území, kdy přišly národy jiných kultur a etnického původu, které se později staly dominujícími skrze dobytí, okupaci, usazení se nebo jinými prostředky (U.N. Fact Sheet no. 9). Podle odhadů žije na zemi asi 5000 skupin původních obyvatel čítajících asi 300 milionů osob. Původní skupiny obyvatel žijí v 70 zemích světa. V Evropě jsou tradičně mezi původní národy počítány keltští obyvatelé britských ostrovů, Bretonci ve Francii a Galové ve Španělsku, Baskové ve Francii, Portugalsku a Španělsku, Sámové a Lapové – v Grónsku, Norsku, Švédsku, Finsku a v některých částech bývalého SSSR.

Odkazy:

U.N. Fact Sheet No. 9 (rev 1), The Rights of Indigenous Peoples
Economic and Social Council Resolution 2000/22. Establishment of Permanent Forum on Indigenous Issues

Steven C. Perkin. Researching indigenous peoples rights under international law.

<http://intelligent-internet.info/law/ipr2.html>

další informace viz také oficiální webové stránky úřadu Vysokého komisaře OSN pro lidská práva na adrese

<http://www.unhchr.h/indigenous/main.html>

Příloha č. 2

Rada Evropy – některé institucionální aspekty

Rada Evropy je regionální mezivládní organizací, která byla založena v Londýně 5. května 1949 deseti západoevropskými státy. Podle Statutu Rady Evropy (český překlad viz. č. 123/1995 Sb.) je cílem RE dosažení větší jednoty mezi jejími členy za účelem ochrany a uskutečňování ideálů, které jsou jejich společným dědictvím, a usnadňování jejich hospodářského a společenského rozvoje. Tento cíl je naplňován prostřednictvím **orgánů Rady Evropy**, jednáním o otázkách společného zájmu a dohodami a společnými opatřeními ve věcech hospodářských, sociálních, kulturních, vědeckých, právních a správních a cestou dodržování a další realizace lidských práv. Podle Statutu má RE dva orgány: **Výbor ministrů** a **Parlamentní shromáždění**. (Ve Statutu je označeno jako Poradní shromáždění. V roce 1994 však Výbor ministrů rozhodl, že bude nadále používat název Parlamentní shromáždění.) Oběma orgánům pomáhá sekretariát. Někdy bývá k těmto dvou orgánům přiřazován i **Kongres místních a regionálních samospráv**. Kongres však není orgánem podle statutu. (Viz podrobněji níže.) Důležité je, že podle Statutu mohou jak Výbor ministrů, tak Parlamentní shromáždění vytvářet sobě podřízené struktury (výbory, komise).

Výbor ministrů je klasickým orgánem mnohostranné diplomacie. Skládá se z ministrů zahraničí členských států. Zástupci ministrů se scházejí jednou za měsíc. Výbor ministrů je definován jako orgán, který jedná jménem RE ve shodě s články 15 a 16 Statutu. Podle čl. 15 Výbor ministrů posuzuje potřebná opatření směřující k naplňování cílů RE, včetně sjednávání úmluv a dohod a přijímání společných postupů vládami členských států. Činí tak na doporučení Parlamentního shromáždění nebo z vlastní iniciativy. Podle čl. 16 Výbor **závazně rozhoduje ve všech věcech vnitřní organizace a úpravy RE**, s výhradou pravomocí svěřených Parlamentnímu shromáždění. Za tímto účelem přijímá nezbytná finanční a správní opatření. Dále Statut stanovuje v čl. 17, že Výbor ministrů může zřídit **technické a poradní výbory a komise**. Zřizování těchto výborů, jejich struktura a mandáty jsou upraveny Rezolucí (76) 3 Výboru ministrů ze dne 18. února 1976. Výbory zřizované podle čl. 17 jsou podřízeny Výboru ministrů a jsou složeny z osob, které určují vlády členských států. Existuje několik typů výborů:

- **řídící výbory** se zabývající dlouhodobými a zásadními záležitostmi a jsou podřízené přímo Výboru ministrů. Do těchto výborů mají právo vyslat zástupce všechny členské státy. Zástupci by měli být vybráni z úředníků národních administrativ, kteří mají co nejvyšší postavení.
- **ad hoc výbory expertů** jsou všechny jiné výbory, které jsou složeny ze zástupců všech států, a jsou také podřízené přímo Výboru ministrů. Jak název naznačuje, měly by být ustaveny k řešení konkrétních otázek.
- **užší výbor expertů** („select committee of experts“) jsou podřízené řídicím výborům a jsou složeny jen z omezeného počtu zástupců států
- **pracovní skupiny** jsou složeny z omezeného počtu osob některého z výborů Pravidla jednání těchto výborů a kooperace se sekretariátem jsou upraveny uvedenou rezolucí. Konkrétní mandát výboru nebo skupiny („terms of reference“) je schvalován vždy hierarchicky vyšší strukturou, které je těleso podřízeno. Tak Evropský výbor pro migraci (CDMG) je podřízen přímo Výboru ministrů, který schvaluje jeho mandát. Skupina expertů pro Romy, Cikány a Travellers (MG-S-

ROM) je z hlediska organizačního užším výborem expertů. Je podřízena CDMG a CDMG také předkládá návrhy.

Od těchto výborů je nutné odlišit výbory, které nejsou ustaveny podle čl. 17 Statutu. Jsou to např. výbory a tělesa ustavené jednotlivými smlouvami Rady Evropy (např. zmíněný Poradní výbor ustavený podle Rámcové úmluvy o právech příslušníků národnostních menšin) nebo výbory vysokých úředníků, které připravují konference. Smluvní orgány mohou mít širší pravomoci než výbory podle čl. 17.

Vedle výborů podle čl. 17 může Výbor ministrů vytvořit rezolucí novou strukturu v rámci RE i jinak, a sice v rámci svých pravomocí podle čl. 15 a 16 Statutu (viz výše). Může přitom jít nejen o zařízení Rady Evropy, jako jsou např. Evropské centrum pro mládež se sídlem v Budapešti a Evropská nadace pro mládež, ale také o instituce zásadního politického významu. Takovými institucemi jsou Kongres místních a regionálních samospráv nebo Komisař pro lidská práva. Tyto instituce jsou běžně vnímány jako orgány RE. Tyto instituce mohou být nadány i značnou mírou nezávislosti. Příkladem je post Komisaře pro lidská práva, který byl zřízen v roce 1999, při příležitosti 50. výročí založení RE (rezolucí 99 (50)), a který je definován jako instituce nesoudního typu pro podporu realizace lidských práv. Komisař podle ustavující rezoluce vykonává svoji funkci nezávisle a nestranně, přičemž může přímo kontaktovat vlády členských zemí. O způsobu ustavení těchto struktur rozhoduje Výbor ministrů. Legitimita těchto struktur je však vždy odvozena od vůle RE, resp. jejích členských států. (Konkrétně Komisař je volen Parlamentním shromážděním ze tří kandidátů navržených Výborem ministrů.)

Výše uvedený **Kongres místních a regionálních samospráv („CLRAE“)** je zajímavý ve vztahu k úvahám o zřízení romského fóra především tím, že má výraznou **reprezentativní funkci**. V současné podobě je kongres ustaven tzv. statutární rezolucí Výboru ministrů (2001) 1.¹⁶⁵ Podle této rezoluce je „orgánem zastupujícím místní a regionální samosprávy“ (čl. 1) a současně „poradním tělesem“ RE (čl. 2). Posláním Kongresu je zajistit účast místních a regionálních samospráv v realizaci ideálů evropské jednoty a také jejich zastoupení a aktivní účast na práci RE. Kongres má za úkol předkládat Výboru ministrů návrhy na zlepšení místní a regionální demokracie, zlepšovat spolupráci samospráv, udržovat kontakty s mezinárodními organizacemi a úzce spolupracovat s národními asociacemi samospráv a také s organizacemi samospráv na evropské úrovni. Na rozdíl od výše uvedených výborů podle čl. 17 Kongres není podřízen Výboru ministrů, ale má vazby jak na Výbor ministrů, tak na Parlamentní shromáždění. Výbor ministrů i Parlamentní shromáždění mají konzultovat Kongres v záležitostech, které se týkají (nebo mohou týkat) odpovědností a stěžejních zájmů samospráv. Doporučení a stanoviska předkládá Kongres přímo Výboru ministrů i Parlamentnímu shromáždění.

---

¹⁶⁵ Statut RE je doplněn tzv. „texty statutárního charakteru“. Vedle dvou statutárních rezolucí přijatých Výborem ministrů v roce 1951, které rozvádějí jednotlivá ustanovení statutu a tvoří jeho integrální součást, bylo postupně přijato několik dalších statutárních rezolucí v roce 1993 (např. o statutu pozorovatele, o většinách požadovaných pro rozhodnutí Výboru ministrů, o dílčích a rozšířených dohodách). Statutární rezoluce o ustavení Kongresu z roku 2000 nahradila starší rezoluci z roku 1994.

Ani z hlediska složení není Kongres srovnatelný s Výbory podle čl. 17. Není složen z vyslaných státních úředníků na principu mezivládním (rovnost států). Je složen ze zástupců, kteří mají v členských zemích mandát na základě výsledku voleb. Kongres je složen ze dvou komor (lokální a regionální). V Kongresu má každý členský stát stejný počet zástupců jako v Parlamentním shromáždění (tj. podle počtu obyvatel, největší země mají po 18 zástupcích, nejmenší 2.) Celkem má kongres 313 členů. Delegáti jsou jmenováni na základě postupu, který je upraven Chartou Kongresu (příloha Rezoluce). Zástupci a jejich náhradníci jsou ustaveni procesem, který si určí každá země, musí však respektovat dané požadavky, např. vyvážené geografické rozmístění, vyváženou reprezentaci různých typů místních a regionálních samospráv, rovnoměrné zastoupení různých politických sil. Při výběru mají být také konzultovány relevantní asociace a instituce. Kongres má vlastní orgány, byro, stálý výbor, výbory a *ad hoc* pracovní skupiny. Lze tak shrnout, že strukturou a vznikem připomíná kongres spíše orgán parlamentního typu.

Parlamentní shromáždění je definováno Statutem RE jako poradní výbor RE. Parlamentní shromáždění může jednat o každé otázce, která spadá do působnosti RE. Je tvořeno představiteli členských států zvolených národním parlamentem z jeho členů nebo jmenovaných z členů národního parlamentu. Parlamentní shromáždění si může ustavit své výbory a komise. Parlamentní shromáždění, stejně jako Kongres, zasedá jednou ročně.

Odkazy:

Statute of the Council of Europe (česky, č. 123/1995 Sb.)

Resolution (76) 3 of the Committee of Ministers on Committee structures, terms of reference and working methods

Resolution 99 (50) on the Council of Europe Commissioner for Human Rights

Statutory Resolution (2000) 1 relating to the Congress of Local and Regional Authorities in Europe

Další dokumenty a informace

<http://www.coe.int>

Příloha 3

Rada Evropy - vztahy k nevládním organizacím

Rada Evropy byla již od svého vzniku otevřena dialogu s nevládními organizacemi. Podle Statutu (resp. statutární rezoluce)¹⁶⁶ může Výbor ministrů jménem Rady Evropy přijmout vhodná opatření pro konzultaci s mezinárodními nevládními organizacemi (dále „INGOs“) v otázkách, které jsou v působnosti Rady. Postupně se vytvořily dva typy mechanismů. Jsou jimi a) udělení **participativního (dříve konzultativního) statusu** při Radě Evropy a b) udělení **statusu pozorovatele**, který může mít nevládní organizace u konkrétního výboru RE.

➤ Status pozorovatele

Každý řídicí výbor RE může jednomyslně přijmout (nebo přijmout ve vztahu ke svému podřízenému výboru) pozorovatele z nečlenských států RE nebo z mezivládních a nevládních mezinárodních organizací. Žádost o udělení statusu pozorovatele předá generální tajemník RE stálým zástupcům členských států a členům příslušného řídicího výboru. O přiznání statusu pozorovatele pak rozhoduje řídicí výbor, nebo věc postoupí k rozhodnutí Výboru ministrů. Pozorovatel nemá hlasovací právo. Může ale se souhlasem předsedajícího činit písemná nebo ústní prohlášení. O návrzích pozorovatele se může hlasovat, pokud si je osvojí člen výboru. Statut pozorovatele tak umožňuje v praxi velmi účinné zapojení do práce výboru.

➤ Participativní status

Tzv. participativní status mezinárodních nevládních organizací nahradil dřívější konzultativní status, který existoval již od r. 1952. Na rozdíl od politicky významného statusu pozorovatele nevyplývají z participativního statusu srovnatelná oprávnění. Participativní status nevládních mezinárodních organizací při Radě Evropy je nově upraven rezolucí Výboru ministrů z 19. listopadu 2003 (Rezoluce Res(2003)8 o participativním statusu pro mezinárodní nevládní organizace při Radě Evropy), která nahrazuje starší rezoluci 93(38) o konzultativním statusu. Udělením participativního statusu zakládá RE pracovní vztahy s mezinárodními nevládními organizacemi. Participativní status může být udělen organizaci, která splňuje stanovená kritéria, zejména je zvláště reprezentativní na svém poli, je zastoupena na evropské úrovni, tj. má členy v řadě zemí širší Evropy, a je schopna šířit vědomosti o práci RE u občanů. Rezoluce upravuje různé způsoby spolupráce. Např. organizace s participativním statutem mohou být reprezentovány prostřednictvím „Styčného výboru“ nebo „tématických skupin“ (viz dále) na akcích organizovaných sekretariátem. Řídicí výbory RE mohou zapojit nevládní organizace do své práce tím, že styčnému výboru nebo tématickým skupinám udělí status pozorovatele (viz výše); stejně tak může učinit i Kongres nebo Parlamentní shromáždění.

Jednotlivé INGOs s participativním statutem mohou zasílat generálnímu tajemníkovi RE memoranda pro předložení jednotlivým výborům nebo Komisaři pro lidská práva. Mohou být požádány o expertízu, jsou zvány na veřejná

¹⁶⁶ Viz poznámku pod čarou č. 34.

zasedání Kongresu, na mezinárodní konference apod. Na druhé straně INGOs mají povinnost informovat se o aktivitách RE, dodávat spontánně nebo na základě požádání informace, dokumenty a názory a podporovat a propagovat práci RE. O své spolupráci s RE musí předkládat vždy jednou za čtyři roky zprávy. Generální tajemník RE vede seznam INGOs s participativním statutem. O zařazení do seznamu (resp. o udělení statusu) rozhoduje generální tajemník na základě podložené žádosti (předložení statusu, seznamu členů, cílů participace atd.)

Vedle rezoluce upravující participativní status INGOs přijal Výbor ministrů 19. 11. 2003 také rezoluci o statusu partnerství mezi RE a národními nevládními organizacemi. Partnerství se týká zejména implementace konkrétních programů a aktivit.

Ustavení participativního statusu je výrazem stále významnější role, kterou sehrávají mezinárodní nevládní organizace při tvorbě politik na transnacionálních i národních úrovních.¹⁶⁷ V rámci RE vedl tento vývoj k ustavení tzv. „kvadrangu“, tj. dialogu mezi Výborem ministrů, Parlamentním shromážděním, Kongresem regionálních a místních samospráv a INGOs. Potřeba strukturovaného a efektivního dialogu vedla na straně nevládních organizací k vytvoření nástrojů, které by tento požadavek naplnily. Nevládní organizace s participativním (dříve konzultativním) statutem se proto samy vnitřně zorganizovaly a vytvořily své reprezentativní orgány: Styčný výbor jako demokraticky zvolené zastupitelské těleso INGOs a tzv. tématická uskupení. Styčný výbor a tématická uskupení fungují jako kontaktní body mezi mezinárodními nevládními organizacemi a Radou Evropy.

Styčný výbor je volen všemi členy tzv. „plenární konference“, tj. asi 370 organizacemi s participativním statutem. Výbor má 18 členů. Tématická uskupení mají za cíl poskytovat odbornou reprezentaci a také umožňují INGOs se stejným zaměřením, aby si vyměňovaly informace. Uskupení jsou tak odbornými grémii INGOs. V současné době existují tato uskupení: dialog a solidarita, lidská práva, sociální práva, vzdělání a kultura, rovnost mužů a žen, chudoba a sociální soudržnost, rurální svět a životní prostředí, města, zdraví a občanská společnost. Každá INGO může být členem maximálně čtyř uskupení. Z „promoských“ mezinárodních nevládních organizací má participativní status pouze „European Roma Rights Centre“, organizace „práva veřejného zájmu“ amerického typu se sídlem v Budapešti. Mezinárodní romská unie (IRU) ani Romský národní kongres (RNC) participativní status nemají.

Odkazy:

Resolution (76) 3 of the Committee of Ministers on Committee structures, terms of reference and working methods

Resolution Res (2003) 8 Participatory status of international non-governmental organisations with the Council of Europe

---

¹⁶⁷ K těmto novým fenoménům, vzniku transnacionální občanské společnosti a sílící roli transnacionálních nevládních organizací při tvorbě politik na všech úrovních se obrací řada politologických studií. Viz např. Keck, Margaret a Sicking, Kathryn (1998) *Activists Beyond Borders. Advocacy Networks in International Politics*. Ithaca and London: Cornell University Press.

Resoltion Res (2003) 9 on the status of partnership between the Council of Europe and national non-governmental organisations.
Další dokumenty a informace
<http://www.coe.int>

Reference

Knihy, studie:

Acton, Thomas a Klímová, Ilona. 2001. The International Romani Union: An East European answer to West European questions? Shifts in the focus of World Romani Congress 1971-2000. In Guy, Will (Ed.). 2001. *Between past and the future. The Roma of Central and Eastern Europe* (s. 157-219). Hatfield: University of Hertfordshire Press.

Duncan, Ivison, Patton, Paul a Sanders, Will (ed.) (2000). *Political Theory and the Rights of Indigenous Peoples*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kly, Yussuf N. a Kly, Diana. (2000). *In Pursuit of the Right to Self-Determination*. Geneva: Charity Press, Inc.

Kovats, Martin. (2001a). The emergence of European Roma policy. In Guy, Will (Ed.). 2001. *Between past and the future. The Roma of Central and Eastern Europe* (s. 93-116). Hatfield: University of Hertfordshire Press.

Kovats, Martin. (2001b). *Problems of Intellectual and Political Accountability in Respect of the Emerging European Roma Policy*. The Centre for Russian and East European Studies, University of Birmingham, U.K.

Kovats, Martin. (5 June 2003). *The Origins and Implications of the Proposal to establish a European Roma Forum. Policy Briefing Paper. Submitted to the Rapporteur Group on Social and Health Questions (GR-SOC) of the Council of Europe*. (Budapest University of Economic Science and Public Administration).

Křištof, Roman. (2003). *Romové, Evropa a mezinárodní instituce. V Analýza sociálně ekonomické situace romské populace v ČR s návrhy na opatření. Praha: Socioklub, s. 449 -461.*

Novák, Karel. A. (2003) *Romové, nacionalismus a rozvojové programy. V Analýza sociálně ekonomické situace romské populace v ČR s návrhy na opatření. Praha: Socioklub, s. 400 -412.*

Romancov, Michael a Romacovová, Eva. 2002. *Evropské politické a ekonomické instituce*. Praha: Eurolex Bohemia. (3. doplněné a přepracované vydání.)

Simmons, Beth, a Martin, Lisa. *International Organisations and Institutions*. Department of Political Science, University of California, Berkley (učební text)

Dokumenty

Základní dokumenty

MG-S-ROM. (4 October 2002). *The European Roma Forum. Final Report, including the recommendations of the informal Exploratory Group studying the setting-up of the pan-European Roma Advisory Body*. Doc. MG-S-ROM (2002) 19. Strasbourg: The Council of Europe.

GT-ROMS. (3 July 2003). *Joint French and Finnish contribution on the European Forum of Roma and Travellers*. GT-ROMS(2003)6

GT-ROMS. (24 November 2003). *Non-paper. Draft Example of an agreement between the Council of Europe and the European Forum for Roma and Travellers*". GT-ROMS (2003)13

GT-ROMS. (11 December 2003). *Composition of a possible European Forum for Roma and Travellers*. GT-ROMS (2003)15

GT-ROMS. (10 December 2003). *Functions of the European Forum for Roma and Travellers*. GT-ROMS (2003)16

GT-ROMS (19 December 2003) 15 revised. *Composition of a possible European Forum for Roma and Travellers*.

Další dokumenty

GT-ROMS (5 September 2003). *Synopsis. Meeting of 2 June 2003*. GT-ROMS(2003)CB2

GT-ROMS (23 October 2003). *Synopsis. Meeting of 7 July 2003*. GT-ROMS(2003)CB3

GT-ROMS (23 October 2003). *Synopsis. Meeting of 18 September 2003*. GT-ROMS(2003)CB4

GT-ROMS (17 November 2003). *Synopsis. Meeting of 23 October 2003*. GT-ROMS(2003)CB5

GT-ROMS (16 December 2003). *Synopsis. Meeting of 24 November 2003*. GT-ROMS(2003)CB6

CDMG. (5 May 1995). *The Situation of Gypsies (Roma and Sinti) in Europe*. Author: J. Verspaget.

Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Committee on Legal Affairs and Human Rights (2002). *Report on Legal Situation of Roma in Europe*. Rapporteur: Mr Csaba Tabajdi, Hungary, Socialist Group. 19 April, 2002. Strasbourg: The Council of Europe.

Parliamentary Assembly of the Council of Europe. *Recommendation No. 1557 (2002)*,. The legal situation of Roma in Europe. Adopted in April 2002. Strasbourg: The Council of Europe.

11. Evropské fórum Romů a očekávání Romů v ČR (Jakub Krčík)

V současné době stále probíhají jednání o budoucí podobě Evropského romského fóra, které by mělo být organizačně napojeno na Radu Evropy. Smyslem předkládaného textu je podat zprávu o tom, jakým způsobem se v jednáních angažují Romové z České republiky a jaká jsou očekávání od Evropského fóra Romů v řadách českých Romů.

Následující řádky vycházejí z rozhovorů a korespondence s Romy, romského národnostního tisku a zejména zkušeností autora nabyté dlouhodobým zájmem o romskou politickou reprezentaci v České republice a její mezinárodní kontext.

Stručný nástin vývoje a situace romského hnutí v ČR

S listopadem 1989 skončil paternalistický přístup k československému obyvatelstvu. Romové, stejně jako všichni ostatní obyvatelé tehdejšího Československa, se o sebe museli začít starat sami, v nových a neznámých podmínkách. *„Značná část majoritního obyvatelstva Československa a později České republiky byla zaskočena těmito rychlými změnami a sociální anomii, která nastala. Mnozí si zcela oprávněně připadali, jako by emigrovali do jiné země, i když se nikam nepřestěhovali.“*¹⁶⁸ S nově nabytou svobodou začala česká společnost velmi rychle navazovat na komunisty přerušené tradice politických stran a zájmových spolků, dále rozvíjet se začaly ty organizace, jejichž existenci komunistický režim sice nevítal, ale přesto toleroval. Přinejmenším část Romů tak měla zkušenosti s prací ve společenských organizacích. Oproti tomu tradice

---

¹⁶⁸Šiklová, Jiřina, Romové a nevládní, neziskové romské a proromské občanské organizace přispívající k integraci tohoto etnika. In: Romové v České republice. Socioklub, Praha 1999, s. 273

romských politických stran, spolků, případně sdružení postavených na příslušnosti k romské národnosti u nás prakticky nebyla.¹⁶⁹

Změny politického systému v listopadu 1989 vytvořily prostor pro potlačované politické aspirace Romů. „*V obecné euforii, která nastala v listopadu 1989, byli i Romové přijímáni jako účastníci revolučních změn a jako přirozená součást nápravy pochybení, ke kterým v minulosti došlo.*“¹⁷⁰ Přes relativní nezkušenost se Romům podařilo rychle zareagovat a zorganizovat se pod hlavičkou Romské občanské iniciativy. Ta podle cyklostylovaného bulletinu *Roman o lav*, vydávaného Romskou občanskou iniciativou od prosince 1989, vznikla 21. listopadu 1989¹⁷¹ a byla v prvních dnech po 17. listopadu vnímána jako jakási značka, pod kterou se spontánně sdružovali Romové naklonění demokratickým změnám v tehdejší ČSSR.¹⁷²

2. března 1990 byla Romská občanská iniciativa zaregistrována Ministerstvem vnitra jako politická strana s oprávněním vyvíjet činnost na celém území tehdejší ČSSR.¹⁷³

Prakticky po celou první polovinu 90. let pak byla Romská občanská iniciativa vnímána jako strana politické reprezentace Romů. Přispěly k tomu výsledky voleb do zákonodárných orgánů v roce 1990, v nichž ROI získala 4 křesla ve Federálním shromáždění,¹⁷⁴ 5 křesel v České národní radě¹⁷⁵ a 1 křeslo ve Slovenské národní radě¹⁷⁶. Je nutné říci, že volební výsledek ROI byl ovlivněn volební spoluprací s Občanským fórem a specifickou situací, v níž volby probíhaly. Krystalizace politické scény provázená vznikem nových stran a politických uskupení, blížící se rozpad Československa v roce 1993 vedoucí k oslabení romské voličské základny, prohlubující se sociální krize uvnitř romské menšiny, zvýšení spodní hranice pro účast v poslanecké sněmovně, to vše přispělo k tomu, že Romská občanská iniciativa

¹⁶⁹ Absence romských organizací by neměla být vysvětlována slabou vůlí Romů organizovat se, případně organizovat se na základě příslušnosti k romskému národu. Existovaly objektivní důvody, pro které existence takových organizací nebyla možná. Především se jednalo o usnesení ÚV KSČ *O práci mezi cikánským obyvatelstvem v ČSR*, jehož cílem bylo kromě odstranění kočovného způsobu života také potlačení všech kulturních odlišností Romů a postupná asimilace.

¹⁷⁰ Holomek, Karel, *Postavení Romů v současnosti*. In: Černobílá v barvě. Gallery, Praha 2000, s. 158

¹⁷¹ Romská občanská iniciativa. In: *Roman o lav*, I, 1, 1989 s. 1. Pozn.: *Roman o lav* sloužil jako vnitřní zpravodaj Romské občanské iniciativy. Od prosince 1989 do června 1990 vyšlo 5 čísel.

¹⁷² „*Romská občanská iniciativa je totéž jako OF Romů.*“ Viz Balážová, Jarmila, Co je to ROI, jaké má požadavky, cíle. In: *Roma ada džives*, číslo, ročník, rok, vydání neuveden, nestránkováno. Vyšlo v průběhu prosince 1989.

¹⁷³ Nečas, Ctibor, *Historický kalendář – Dějiny českých Romů v datech*, Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc 1997, s. 98

¹⁷⁴ Jmenovitě: JUDr. Klára Samková, Gejza Adam, Vincent Danihel, Karol Seman

¹⁷⁵ Jmenovitě: Ing. Karel Holomek, Zdeněk Guží, Ondřej Giňa, Dezider Balog a JUDr. Milan Tatár

¹⁷⁶ Jmenovitě Anna Koptová

v každých volbách od roku 1992 zcela propadla. Volební neúspěchy jen prohloubily předvolební osobní i koncepční spory mezi vedoucími představiteli strany, ventilované v médiích a šířené mezi Romy formou pomluvy. Strana se navíc potýkala s finančními těžkostmi. Z různých frakcí uvnitř ROI vzniklo několik dalších politických organizací Romů, jejichž význam byl v sice širším kontextu politického života v ČR bezvýznamný, romskému hnutí organizovanému na bázi politických stran a hnutí však zasadil ránu, z níž se Romové dosud nevzpamatovali.

V roce 1996 se tak v hodnotící Zprávě o stavu lidských práv v České republice vydané Českým helsinským výborem můžeme dočíst, že „*Romové nemají žádného zástupce v Parlamentu České republiky, žádný z Romů se nestal senátorem a jen sporadicky se Romové objevují v obecních zastupitelstvech.*“ Ačkoliv je citovaný materiál starý téměř 8 let, citace odráží i stav dnešních dní.

Bylo by nicméně chybou konstatovat, že romské hnutí v ČR zcela stagnuje. Romská občanská iniciativa sice prochází vleklou krizí, ovšem romské hnutí se organizuje na bázi občanských sdružení a obecně prospěšných společností. Jejich chod je financován z projektů zacílených na odstranění závažných problémů, kterým Romové v ČR čelí. Přitom Romové, kteří v první polovině 90. let patřili k vedoucím představitelům Romské občanské iniciativy, případně některé z ROI odštěpených frakcí, dnes patří mezi představitele mediálně nejznámějších romských organizací. Jistě není pouze dokladem žurnalistické rutiny, že je čeští i zahraniční novináři obvykle kontaktují jako „první romské instance“ v případech, kdy jde o názor na rozšiřující se propast mezi životem Romů a zbytku populace v ČR, rasovým násilím vůči Romům a dalšími problémy, kterým jsou Romové v ČR vystaveni.

Tito lidé mají stále co říct k postavení Romů v ČR a přes rozporuplnost jsou neromskou veřejností respektováni jako romští představitelé. Romská veřejnost však přitom k těmto Romům, zatím nevěnuje větší pozornost. Nicméně na základě pozorování chodu sdružení Dženo, lze říct, že trvale stoupá počet Romů, kteří se obracejí s žádostí o pomoc na romské neziskové organizace, nikoliv na příslušné instituce státu. Při zachování současného vývojového trendu uvnitř romské menšiny v ČR můžeme spíše očekávat narůstající sympatie romské veřejnosti k představitelům romského hnutí.

Klíčoví představitelé romského hnutí v ČR a Evropské romské fórum

Při zkoumání názorů na Evropské romské fórum nabízela relativně omezená skupina lidí – romských představitelů, kteří udržují kontakty s představiteli romského hnutí v zahraničí, mají osobní kontakty napříč politickou scénou a v souvislosti s romskou problematikou patří k nejlépe informovaným Romům v České republice. Mezi takové patří JUDr. Emil Ščuka (historicky první předseda Romské občanské iniciativy a v současné době prezident Mezinárodní romské unie), Ivan Veselý (m.j. vysoký představitel dnes již nefunkčního Hnutí angažovaných Romů, v současné době předseda občanského sdružení Dženo a mediální komisař Mezinárodní), Ondřej Giňa (v letech 1990 – 1992 poslanec PS PČR za Romskou občanskou iniciativu a předseda Grémia romských regionálních představitelů) a Ing. Karel Holomek (1990 – 1992 poslanec PS PČR za ROI a později Občanské hnutí, v současné době předseda Společenství Romů na Moravě).

Prakticky jediným Romem z České republiky, který se jednání o Evropském fóru Romů pravidelně účastní, je Ondřej Giňa – předseda Grémia romských regionálních představitelů. Účasti na jednání a informacím o něm Giňovi podle všeho otevírá členství v radě Romského národního kongresu (RNC).

S ohledem na skutečnost, že tento text vznikl v rámci projektu MZV ČR, na kterém se podílel i Roman Krištof, odmítl Ondřej Giňa podávat k otázce Evropského fóra Romů jakékoliv informace. Svůj postoj zdůvodňoval tím, že Roman Krištof je člověk, který nemá u Romů důvěru a to mu brání, aby se k tak závažnému tématu, jako je Evropské romské fórum vyjadřoval. Ondřej Giňa nicméně vyjádřil ochotu sdělit své postoje k ERF zaměstnancům Ministerstva zahraničních věcí České republiky.¹⁷⁷

Bylo by chybou vyvozovat z animozity k osobě Romana Krištofa, která se projevila v souvislosti s Evropským romským fórem, nechuť Ondřeje Giňy informovat o jednání o Evropském romském fóru informovat širší veřejnost. Právě Giňovy články publikované zejména na stránkách romského týdeníku Romano hangos a ojedinele i v romském měsíčníku Amaro gendalos jsou dosud prakticky jediným zdrojem

informací, z něhož se romská i neromská veřejnost může o vytváření Evropského fóra Romů dozvědět. K tomu je ovšem nutné poznamenat, že články, které měl autor tohoto textu k dispozici, vyjadřují spíše osobní nekritické nadšení Ondřeje Giňi nad vznikem Evropského romského fóra, než informace o vývoji jednání nebo dokonce jeho smyslu a prospěchu pro Romy v ČR. Navíc konstatování typu „*Vytváření ERF probíhá v období, kdy se přibližuje vstup kandidátských zemí do Evropské unie. Pro Českou republiku to bude historická událost a je potřebné, abychom se při tom mohli uplatnit stejně jako všichni ostatní, kterých se vstup do EU týká,*“ kdy Giňa dává do souvislosti vytváření Evropského romského fóra a přičlenění České republiky do EU, vyvolává otázky nad způsobilostí Ondřeje Giňi o jednáních informovat.

Giňovy články publikované na stránkách romského národnostního tisku s úzkou čtenářskou obcí nicméně nemohou nic změnit na faktu, že romská veřejnost v České republice nemá o Evropském romském fóru žádné informace. Jak ukazuje osobní rozhovor s JUDr. Emilem Ščukou nemusí to znamenat problém: „*O tom [ERF] nemusejí být [Romové] informováni. To není důležité. To jsou kuloárové záležitosti a pokud to bezprostředně nezmění život každého Roma, tak já si myslím, že to je dobře, že to není známé. To by vzniklo ještě víc kritiků vůči nám samotným a ta kritika by byla nemístně namířená. (...) Ptát se, co o tom vědí romští koordinátoři - no nevědí nic. Jenom to, co pustí [Ondřej] Giňa do Romano hangos. Nebo já, co jsem pustil. Nevědí o tom vůbec nic. A můžou se cítit právem naštvaní, že o tom vůbec nic nevědí.*“¹⁷⁸

K Ščukově předpokladu, že o probíhajících jednáních okolo Evropského romského fóra nemají informace ani romští krajští koordinátoři, je třeba uvést, že někteří koordinátoři – Cyril Koky, Bc. František Kotlár - přinejmenším všeobecné povědomí o probíhajících jednáních mají.¹⁷⁹ Také někteří regionální romští aktivisté, mohou mít o chystaném vzniku Evropského romského fóra informace, které získaly díky svým kontaktům na některého z hlavních romských představitelů nebo ze zdrojů

---

¹⁷⁷ Ondřej Giňa, 5. 1. 2004: Telefonický rozhovor s autorem

¹⁷⁸ JUDr. Emil Ščuka, 13. 1. 2004: Osobní rozhovor, natočeno, přepsáno a redigováno autorem

¹⁷⁹ Cyril Koky, 19. 12. 2003: E-mail; Bc. František Kotlár, 17. 12. 2003: E-mail

publikovaných na internetu. Všeobecně však lze informovanost o jednáních ve věci ERF považovat za nedostatečnou.

I když se všichni oslovení představitelé shodnou na tom, že orgán umožňující mezinárodní politickou reprezentaci Romů je potřebný, převládá názor, že Evropské romské fórum reprezentativní platformou nebude a spíše bude jednat o instituci, která bude jakousi obdobou Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity, jejíž působení je předmětem kritiky ze strany romských představitelů. Slovy Ivana Veselého jednání o podobě „(...)prostě ustoupilo do formy jakéhosi poradního orgánu Rady Evropy po vzoru české meziresortní komise.“¹⁸⁰

Ivan Veselý, Ing. Karel Holomek i JUDr. Emil Ščuka v souvislosti s tím upozorňují na to, že pokud obsazení Evropského romského fóra nebude výsledkem demokratických voleb, pak ho nelze považovat za reprezentativní orgán. Ing. Karel Holomek poznamenává: „*Osobně si myslím, že ERF (nebo cokoliv jiného, co má společného jmenovatele v romské evropské reprezentaci) může být budováno jedině prostřednictvím reprezentací Romů v jednotlivých zemích. Jestli to bude děláno shora, je to špatně a bude to opět jen formální záležitost.*“¹⁸¹ Ing. Holomek připouští, že by po určité přechodné období mohli zájmy Romů z ČR hájit v Evropském romském fóru výrazné romské osobnosti, „*které mají za sebou kredit z práce národní a jsou i mezinárodně schopni jednat na příslušné úrovni a mít i politické ambice. Ti se mohou rekrutovat z občanských organizací i z IRU a třeba být úplně osamoceni.*“¹⁸²

Podobně se vyjadřuje i romský koordinátor pro střeđočeský kraj Cyril Koky: „*Bude nutné promyslet výběr kandidátů do takového orgánu, měli by to být lidé kultivovaní a znalí věci, lidé jak z občanské společnosti tak lidé volení nebo jmenovaní ve státní správě.*“

---

¹⁸⁰ Ivan Veselý, 18. 1. 2004: Osobní rozhovor, natočeno, přepsáno a redigováno autorem

¹⁸¹ Ing. Karel Holomek, 13. 12. 2003: E-mail

¹⁸² Op. cit.

Ladislav Bílý předseda Romského občanského sdružení Karlovy Vary, který na bázi Grémia romských regionálních představitelů úzce spolupracuje s Ondřejem Giňou, si zase v souvislosti s obsazováním postů v ERF představuje volby, které by probíhaly uvnitř romských organizací: *„Měli by být navrženi a voleni ve zvláštních volbách, do kterých by kandidovaly silné romské asociace. Jako např. GRRP [Grémium romských regionálních představitelů], SRNM [Sdružení Romů na Moravě] a další občanská sdružení, která pracují minimálně 2 roky v NNO a mají regionální, krajskou nebo celostátní působnost.“*

Vše tedy nasvědčuje tomu, že má-li být v očích představitelů romského hnutí v ČR dodržena myšlenka reprezentativnosti, musí být ERF obsazeno prostřednictvím voleb. Nejednotnost přitom panuje v názorech, zda by volby měly probíhat v rámci členských základů romských organizací nebo v romských komunitách v jednotlivých národních státech. Názorové rozdíly v této otázce jsou dané absencí diskuse, nikoli nemožností dohody.

Jasný názor má JUDr. Emil Ščuka, podle kterého by volby neměli organizovat Romové, ale jednotlivé národní státy: *„Jestliže má být [ERF] reprezentativní, má být politické. (...) Nic jiného nevidíme než demokratické volby v jednotlivých zemích. To je náš politický program a technika voleb nás přece nemusí zajímat. Technické problémy? (...) To je věc státu a vlády, ale každý má právo jako občan, aby se těch voleb mohl účastnit, a aby mu vláda včas dala vědět.“* S podobným stanoviskem se setkáváme i u Ivan Veselého: *„(...) podle mého názoru měli [Romové] trvat - a dosti důrazně - na tom, aby toto těleso vzniklo na základě romských voleb. (...) Pro mě je důležité to, že by byla dána možnost obyčejným lidem v rámci těchto voleb, a jestli by jich přišlo v rámci České republiky pět tisíc nebo deset tisíc, to není důležité.“*

Ivan Veselý současně upozorňuje na to, že pokud nebudou posty v rámci Evropského romského fóra Romů obsazovány podle výsledků romských demokratických voleb v jednotlivých zemích, bude mandát Evropského romského fóra zpochybňovat. A to i v případě, že Evropské romské fórum bude mít pouze poradní hlas. *„Možná, že tam*

budou jmenovat i nějaké romské nevládní organizace. Nevím o způsobu nominace nebo o způsobu volby. Osobně říkám, že nepřipustím nějaký větší vliv této skupiny na život Romů v Čechách a na Slovensku. (...) Já budu zpochybňovat, aby rozhodovali o určitých věcech týkajících se Romů. ¹⁸³

Shrnutí

Evropské romské fórum, jeho funkce a uspořádání není řídicím tématem diskusí uvnitř romského hnutí v ČR, ačkoliv hlavní představitelé romského hnutí uznávají potřebu mezinárodní romské reprezentace. Při diskusích o tělesu pro mezinárodní romskou reprezentaci, dotazovaní Romové vždy upozorňovali na nutnost existence platformy pro romské reprezentace na úrovni národních států. Vytvoření jakéhokoliv romského reprezentativního tělesa podmiňují romští představitelé v ČR vypsáním voleb s účastí romské veřejnosti. Přitom poslední vývoj jednání o Evropském romském fóru nasvědčuje tomu, že romští zástupci v Evropském romském fóru z voleb nevzejdou. Z vedených rozhovorů vyplývá, že podle názorů romských představitelů, vzniká v podobě Evropského romského fóra jen další byrokratický orgán, který Romové nepřijmou v širším měřítku za vlastní.

Je na místě očekávat, že představitelé romského hnutí v ČR budou práci Evropského romského fóra a jeho mandát k reprezentování Romů zpochybňovat. Vzhledem k tomu, že počet delegátů Evropského romského fóra bude nižší, než počet všech romských představitelů, kteří by se i přes kritiku nově vytvářeného tělesa delegáty rádi stali, bude kritika Evropského romského fóra bude uvnitř mezinárodního romského hnutí dříve či později vyslyšena.

Autor textu doporučuje síly věnované na sledování dění okolo Evropského romského fóra, které v Čechách podporuje jen omezená skupina okolo Ondřeje Giňi, spíše směřovat k přímé podpoře romského hnutí v rámci České republiky.

Natáčené rozhovory

---

¹⁸³ Ivan Veselý, 18. 1. 2004: Osobní rozhovor, natočeno, přepsáno a redigováno autorem

- **JUDr. Emil Ščuka**, prezident Mezinárodní romské unie (IRU)
- **Ivan Veselý**, předseda o. s. Dženo

Neformální rozhovory:

- **Ondřej Giňa**, předseda Grémia romských reigonálních představitelů
- **Milan Kováč**, pracovník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy
- **Martina Horváthová**, studentka a aktivistka romské ženské sekce Manushe při o. s. Slovo 21
- **Gabriela Hrabáňová**, studentka a předsedkyně o. s. Athinganoi – sdružení romských studentů
- **Mgr. Marcel Cichý**, kooridnátor projektu Společná jízda 2003
- **Darina Batyiová**, kooridnátorka projektu Romaverzitas CZ realizovaného v roce 2003 o. s. Athinganoi

Další kontaktované osoby

- **Eva Bajgerová**, romská koordinátorka Ústeckého kraje
- **Ladislav Bílý**, předseda o. s. Romské občanské sdružení Karlovy Vary
- **Jiří Daniel**, romský koordinátor Jihomoravského kraje
- **Karel Holomek**, předseda Společenství Romů na Moravě
- **Cyril Koky**, romský koordinátor středočeského kraje
- **František Kotlár**, romský koordinátor královéhradeckého kraje

Prostudovaný národnostní tisk

Amaro gendalos 2001 – 2003

Romano hangos 2003

Doporučené zdroje k situaci uvnitř romského hnutí

Krčík, J.: Romské politické hnutí v České republice v letech 1989 – 1992, diplomová práce, Indologický ústav FF UK 2002

Mareš, M. (ed.): Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989, Centrum demokracie a kultury, Brno 2003

12. Seznam rozhovorů a korespondence, dokumenty a použitá literatura

Použitá primární literatura:

Baršová, Andrea, Comments and Questions related to the project of establishing the European Roma Fórum, Conflict in Identities, Identities in Conflict, Conference presentation, Brno, 23-25 October 2003.

E mail communication from Andrzej Mirga to multiple receiver, dated 5 June 2003, subject: re: Mirgas comments on the Memorandum.

Gheorghe Nicoale, Towards a European working group on Roma, The Roma in Europe, Štiřín castle, December 10-13, 1998, Praha: Institute of International Affairs, 91-97.

Kdo řídí Skiny? *Fórum*, 1990, 15, May 8, 1990.

Klímová, Ilona. Nепublikované poznámky o II Romském kongresu, 2001.

Kovats, Martin, The Politics of Roma Identity: between nationalism and destruction, Open Democracy, 30 July, 2003.

Malenovský, Jiří, The main aspects of the European dimension of the Roma issues, in The Roma in Europe, Štiřín castle, December 10-13, 1998, Praha: Institute of International Affairs, 135-141.

Memorandum of the first constitutional meeting of the European Roma Fórum, Budapest 31st May – 1st June 2003.

Miller, Lyn H., Global Order: Values and Power in International Relations, San Francisco: Westview Press, 1994

Mirga, Andrzej and Nicolae Gheorghe. *The Roma in the Twenty-First Century*. Princeton: Project on Ethnic Relations, 1997.

Mirga, Andrzej, Draft Opinion on Parliamentary Assembly Recommendation 1557 (2002) on the legal situation of Roma in Europe

Mirga, Andrzej, Roma Assembly in Europe: models to follow, Unpublished paper, 2001? CHECK

Mirga, Andrzej, Some Remarks on the ways to establish a pan-European Romani advisory body, Unpublished paper.

Mirga, Andrzej, International Cooperation of Roma, Paper from October 22, 2001 presented in Helsinki, Finland.

Mirga, Andrzej, The legal status of the Roma in member states of the Council of Europe, Statement for the hearing on the legal situation of the Roma in Europe of the Council of Europe Parliamentary Assemblys Committee on Legal Affairs and Human Rights, Paris, March 4, 2002.

Mirga, Andrzej, Comments on the Non-Paper/ 5.3.2002 on composition, size and selection procedures of the pan-European Romani body, Helsinki, Finland, 11-12 March 2002.

Napětí v ulicích Děčína, *Lidová Demokracie*, 82, April 6, 1990.

Neklid na severu Čech *Lidové Noviny*, 48, April 28, 1990.

Roma and the Question of Self-Determination: Fiction and Reality, Jadwisin: PER, 2002
OSCE Suppelentary Implementation Meeting, Vienna, 10-11 April 2003, Report.

Sobotka, Eva. Mobilising International Norms: Issue Actors, Roma and the State. PhD dizertace. Lancaster University, Lancaster, UK, 2003.

Válka na severu Čech, *Svobodné Slovo*, 97, April 25, 1990.

Dokumenty:

Aims and Objective of the European Roma Fórum, Recommendations of the Exploratory Group on the European Roma Fórum, 19 September 2002.

GT-ROMS(2003)CB6 (restricted) 16 December 2003 Working Party with the task of examining the question of a possible fórum for Roma and Travellers.

GT-ROMS(2003)15 (restricted) 11 December 2003, Composition of a possible European Fórum for Roma and Travellers.

GT-ROMS(2003)16 (restricted) 10 December 2003, Functions of the European Fórum for Roma and Travellers.

GT-ROMS(2003)9 (restricted) 27 November 2003, Preliminary analysis of the replies to the questionnaire on forms of participation of Roma/Travellers and related groups¹ in decision-making processes.

GT-ROMS(2003)13 (restricted) 24 November 2003, NON-PAPER Draft example of an agreement between the Council of Europe and the “European Fórum for Roma and Travellers”.

GT-ROMS(2003)CB5 (restricted) 17 November 2003, Synopsis Meeting of 23 October 2003

GT-ROMS(2003)CB4 (restricted) 23 October 2003, Synopsis Meeting of 18 September 2003.

GT-ROMS(2003)CB3 (restricted) 23 October 2003, Working Party with the task of examining the question of a possible fórum for Roma and Travellers.

GT-ROMS(2003)CB2 (restricted) 5 September 2003, Working Party with the task of examining the question of a possible fórum for Roma and Travellers.

GT-ROMS(2003)6 (restricted) 3 July 2003, Joint French and Finnish contribution on the European Fórum of Roma and Travellers.

Recommendations of the Exploratory Group, September 19, 2002.

Věc: Evropské romské fórum – současný stav jednání, SM- Štrasburk, Č.j. 2123/2003 z 3. listopadu 2003.

EP DOC 1994 A3-0124/94 Resolution on the Situation of Gypsies in the Community (1994)

EC REP 1996 European Commission (1996), Brussels Declaration: The Roma – A Truly European People, Roma Roundtable, Brussels adopted on July 12, 1996.

Resolution (93) 38, On Relations between the Council of Europe and International non-governmental organizations, available: available:
[http://www.coe.int/T/E/NGO/public/Consultative_status/Resolution_\(93\)38/Resolution\(93\)38.asp#TopOfPage](http://www.coe.int/T/E/NGO/public/Consultative_status/Resolution_(93)38/Resolution(93)38.asp#TopOfPage)

Dopis od Mirandy Vuolasraty z 18. prosince 2003 adresovaný Evě Sobotce

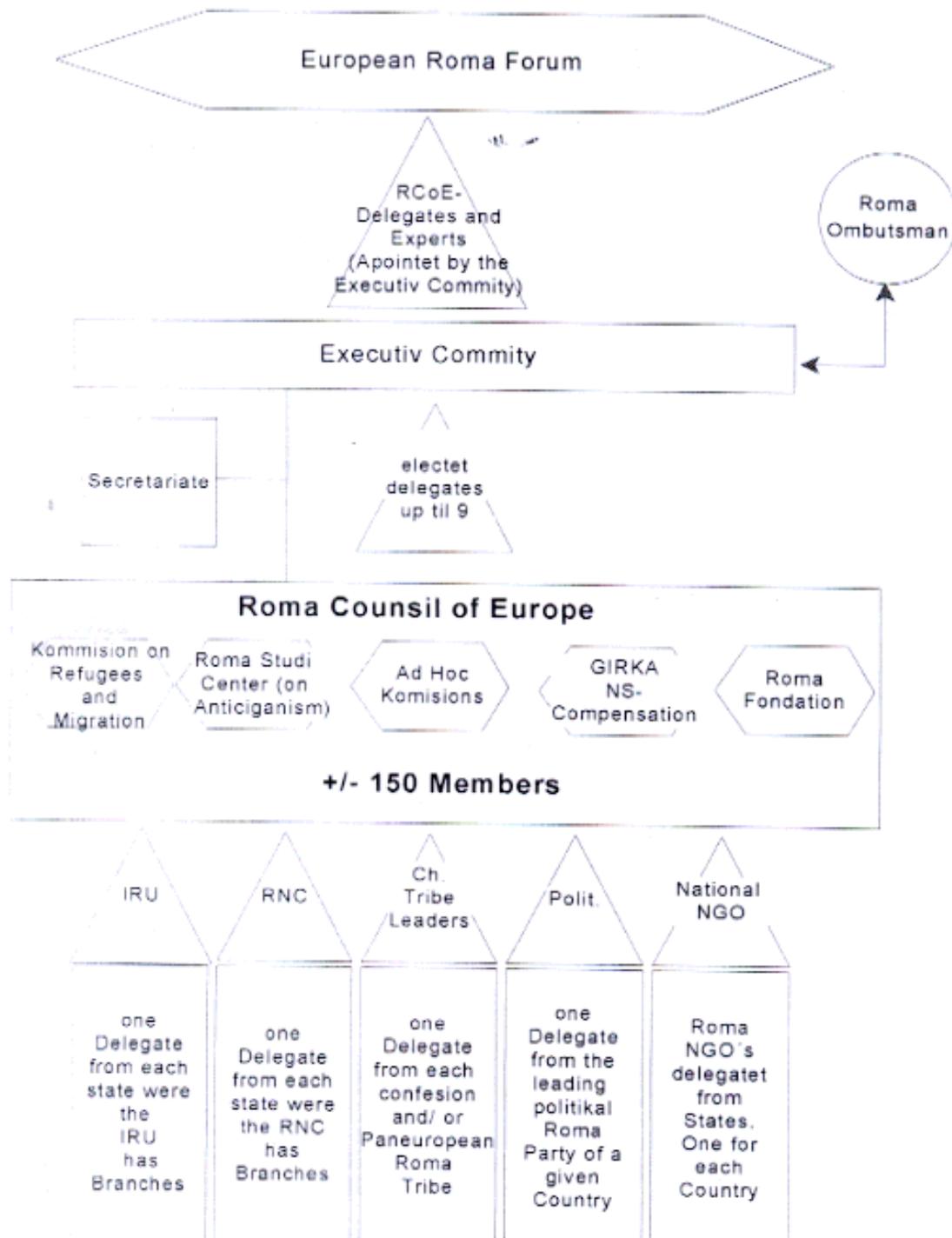
Dopis od Dr. Csaby Tabadjiho z 14. ledna 2004, adresovaný Evě Sobotce

Dopis od Alvara Gil-Roblese z 11. prosince 2003, adresovaný Romanu Křištofovi

Rozhovory:

Andrzej Mirga, 21. října, 2003
Miranda Vuolasranta, 18. prosince, 2003
Dr. Csaba Tabadji, 14. ledna, 2004
Ing. Karel Holomek, 11. ledna, 2004
Elvis Ali, říjen 2003
Refika Mustafič, říjen 2003
Martin Demirovski, říjen 2003
Dragan Jevremovič, listopad 2003
Ivan Veselý, říjen 2003
Neždet Mustafa, prosinec 2003
Gyula Vamosi, říjen 2003
Paolo Pietrosanti, červenec 2003
Rumyan Russinov, září, říjen 2003
Valeriu Nicolae, srpen 2003, prosinec 2003
Paolo Pietrosanti, prosinec 2003

Přílohy:

Kawczinského návrh struktury Evropského Romského Fóra a jeho propojení s Radou Evropy předložený na II Romském světovém kongresu v Lodzi v roce 2001. Zdroj: Klímová 2001.

Použitá sekundární literatura:

- Deuider Gergely, Roma and the Council of Europe's Framework Convention for the Protection of National Minorities, Romani Criss, 2002
- Zoltan Barany, The East European Gypsies, Cambridge University Press, 2002
- Ernest Gellner, Nacionalismus, CDK, 2003
- Thomas Acton, ed., Gypsy politics and Traveller identity, University of Hertfordshire Press, 1997
- The Roma and Europe, Štiřín, 1993
- Miroslav Hroch, ed., Pohledy na národ a nacionalismus, Praha 2003
- Ian Hancock, Země utrpení, Signeta, Praha, 2001
- Národnostně menšinová politika České republiky, Základní dokumenty, Úřad vlády ČR, Praha 2003
- Miloš Rezník, Formování moderního národa, Triton, 2003
- Ortega y Gasset, Evropa a idea Národa, Mladá fronta, 1993
- Čačipen pal o Roma, Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku, Michal Všečka, ed., Inštitút pre verejné otázky, Bratislava, 2002
- Břetislav Horyna, Idea Rvropy, Argo, 2001
- Seyla Benhabib, The Claims of Culture, Princeton University Press, 2002
- Roger Sendall, The culture cult, Westview press, 2001
- The Gypsies of Eastern Europe, David Crow and John Kolsti, ed., M.E. Sharpe, Inc. 2001

Použité sekundární dokumenty a publikace:

- Secretariat General –dopis od Gabriella Battaini-Dragon, Director general of Social Cohesion, adresován Vlastě Štěpové, Ambassador Extraordinary, Strasbourg, 31.7.2003
- Legal situation of the Roma in Europe, Csaba Tabajdi, Hungary, Socialist Group, doc.9397, 26.3. 2002
- SM Štrasburk , Č.j. 1984/2002, J.Mucha, Zamini Praha, adresováno : Rada vlády pro lidská práva, Rada vlády pro národnostní menšiny, Vládní zmocněnec pro zastupování ČR před ESLP, Věc : Evropské romské fórum- prezentace finské iniciativy, 16.10.2002
- SM Štrasburk Č.j. 2123/2003, Vlasta Štěpová , Zamini Praha, Věc : Evropské romské fórum- současný stav jednání, 3.11.2003
- Dopis od R. Křištofa adresován Karlu Hejči, Odbor lidských práv, Praha, 25.2.2002
- Záznam o rozhovoru v ústředí MZV ČR, přítomni : JUDR.Pavel Vošalík, NMMV, JUDR.Emil Ščuka, president IRU, JUDR.Věra Jeřábková, CSc, Ř OLP, 2.10.2003
- Zpráva ze služební cesty do zahraničí, Štrasburk 15.-17.9.2003, Průběh mimořádného zasedání expertní skupiny pro Romy(MG-S-ROM) a předchozího semináře o kulturní identitě Romů a ohrožených skupin, Seminář

o kulturní identitě Romů a ohrožených skupin („Roma related groups“), Jan Jařab, 18.9.2003

- Council of Europe Roma, Gypsies and Travellers Division, Calendar of Activities for 2003
- Draft Opinion on Parliamentary Assembly Recommendation 1557 (2002) on the legal situation of the Roma in Europe
- Open Society Institute, EU Accession Monitoring Program, Seminar on Decentralisation Processes in the Czech Republic and Slovakia : Where do Roma Stand ?, Open Society Fund – Praha , Open Society Foundation – Bratislava , Prague, 23 June 2003, Report
- International Romani Union The office of the IRU Commissioner for Medial Affairs, Ivan Veselý, dopis adresován, Martinu Paloušovi , náměstek ministra zahraničí ČR, Loretánské nám. 5, Praha 1, 118 00, Věc : neuhrazená faktura konferenčnímu centru Štířín, Praha , 8.12.2000
- Open Society Institute, EU Accession Monitoring Program, Seminář na téma: Decentralizační procesy v ČR a na Slovensku : Jaké je postavení ? Program monitorování vstupu do EU (EUMAP), Institut pro evropskou politiku EUROPEUM, Zpráva, Praha , 23.6.2003
- Prečo sú európski Rómovia doležití , James D. Wolfensohn a George Soros, www.hnonlin.sk, 1.7.2003
- UNHCR dopis od Jean- Claude Concolate, ředitel UNHCR Praha, adresován Emilu Ščukovi, Prezident International Romani Union , Praha, 7.7. 2003
- Draft report of Granada Conference on Roma Policies in Europe, To be submitted for the World Bank / Soros Conference, 19.-20.5.2003, WB –draft report, Ina Zoon – version 1, 30 May 2002
- National democratic institute , 2030 M St, N.W., Fifth Floor Washington D.C. 20036-3306 , Politická participácia Romóv na Slovensku, Národný demokratický inštitút pre medzinárodné záležitosti , Hodnotiaca misia, 2-8 marec 2003
- Romani Origins and Romani Identiti : A Reassessment of the Arguments, Ian Hancock, The Romani Archives and Documentation Center
- Seminar on cultural identities of Roma , Gypsies, Travellers and related Groups, Strasbourg, Palais de l'Europe, Room 5, 15-16 September 2003, Agenda
- Stálá mise ČR při OSN, OBSE a ostatních mezinárodních organizacích, Vídeň , Pavel Vacek, vedoucí stálé mise, fax : adresován MZV : LP, OBP, k rukám p. Křištofa, 10.3.2003.
- Zpráva ze služební cesty do zahraničí, Hamburk , 17.-19.11. 2001, Jan Jařab
- Rómska samospráva jako súčasť reformy verejnej správy ? Muránský Martin, Britské listy, 9.10.2003
- Katedra mezinárodního a evropského práva Právnické fakulty Masarykovy Univerzity v Brně, Dalibor Jílek, adresováno JUDr. Pavlu Rychetskému, Brno 27.9.2000
- Traveling Criminals, Take the Money and Run, Gary L. Mazzone, FBI Report, July 1994
- Fax : Delegation of Romania to the OSCE, Chairman of the Working Group on Roma and Sinti , Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE , 12 July 2003

- The ODIHR Contact Point for Roma and Sinti Issues, An overview OSCE,ODIHR
- OSCE Commitments and Recommendations relating to Roma and Sinti,OSCE , ODIHR, Warsaw 2003
- Cikánský problém ve světě a u nás, Státní pedagogické nakladatelství,1982
- Breaking the Barriers – Romani Women and Access to Public Health Care,European Communities,2003,Luxembourg
- Biannual Report 2001-2002, European Roma Rights Center, Budapest
- Nový dům – Nevo kher; Kraus, Pavel; 2001; texty: Pavel Krchovský; Česká Lípa, edice: studio Eastern
- Vzdělávání dětí romského etnika; Švarcová, Iva; 1999; Speciálně pedagogické centrum Černovice ve spolupráci s OV SPMP Pelhřimov
- Úvod do terénní sociální práce, kolektiv autorů, Drom , Brno 2002, 4 ks.
- Zpráva Českého Helsinského výboru o stavu lidských práv v České republice v roce 2000 a v roce 2001, ČHV, Praha 2001, Praha 2002, 2 ks
- Romové ve městě, Autorský kolektiv, SOCIOKLUB, Praha 2002
- Róm znamená: člověk, Friedrich Ebert Stiftung, 1999, 2 ks
- První ústava České Republiky, 1993
- Čo sa osvedčilo? Výber z romských projektov v strednej a východnej Európe, Partners Hungary Foundation, 2003
- Romové mezi gádži, gádžové mezi Romy, Biograf-časopis pro biografickou a reflexní sociologii, 23 číslo, Listopad 2000
- Základní práva a svobody v České republice, JUDr. Vladimír Zoubek, CSc., LAIWA PRESS, Plzeň 1997
- Romové a česká společnost, PhDr. Eva Davidová, CSc., červen 2001
- Romipen, Program Evropské komise Socrates, hana Danihelková, Bohuslav Žárský 2002
- Romano Džaniben, časopis romistických studií, 1-2 2001, 3-4 2001, 2 ks
- Bulletin Muzea romské kultury č. 8/ 1999, č. 9/2000, č. 10/2001, Brno, 3 ks.
- Nadace OPEN SOCIETY FUND Praha, výroční zpráva 2000
- Osobitný predferendový občasník programu TVOJ SPIŠ, Apríl 2003, 4 ks
- Překročit zdi, lidé ze Stolpinova si berou na starost svou komunitu, OSMIUM, Praha 1998
- Mezinárodní den Romů, SLOVO 21, 2001
- Lundská doporučení týkající se účinné účasti národních menšin na veřejném životě a vysvětlující zpráva, září 1999, 2 ks
- Informace pro rodiče a romská sdružení, MŠMT, 1997
- Lidé v naší společnosti, Společnost tolerance, o.p.s., 2001
- MA BISTEREN nezapomeňme, Muzeum Romské kultury v Brně, Praha 1997
- Práce s romskou mládeží, odborný seminář, 23-25. 11. 2001 , Salesiánská provincie Praha-Odbor pastorační mládeže
- Než předstoupíte před děti, Metodický materiál pro romské asistenty, Pedagogicko-psychologická poradna Teplice, 1999
- Zásada nediskriminace v právu Evropské unie, MPSV, Praha 2001
- Vychovatel-asistent učitele, Nová škola o.p.s.,
- Rozvoj měst a obcí, programy a dotační tituly MMR, 2003
- Romská matka, Karol Seman, Bohuslava Vargová, Ján Berky, Katarána Patočková, PRES a PŘES, 1991

- Národní menšiny v Brně, odbor sociální péče, duben 2001
- Multikulturní Brno, 26.4.-20.5. 2001, Mládež pro interkulturní porozumění
- Rom k Romovi cestu najde, povídky a sny, Helena Demetrová, Praha 1994
- Člověk v tísní, 1999, výroční zpráva
- Aktivity ve prospěch romské komunity v ČR k 31. 8.1996, R-mosty, 29. 11. 1996
- Integrace menšin, cizinců a uprchlíků v ČR-praktický přístup v kontextu místní správy, informace o projektu, VCVS ČR o.p.s., Praha 2002
- Romové a sociální pedagogika, Jaroslav Balvín, Július Tancoš a kolektiv, Hnutí R, Ústí nad Labem 2001
- Co se osvěčilo, úspěšné romské projekty ve střední a východní Evropě, Partners Hungary Foundation, 2003
- Vzdělávání romů - druhé rozšířené vydání, Eva Šotolová, Grada, 2001
- Informace o poskytování dotací nestátním neziskovým organizacím v roce 2003 z vybraných veřejných rozpočtů a grantové programy nadací, Úřad vlády ČR, Praha 2002
- Klub hurá kamarád, výroční zpráva 1998, Občanské sdružení pro práci s dětmi v obtížných životních situacích, 1999
- Klub hurá kamarád, výroční zpráva 2000, 2001
- o.s. NADĚJE, výroční zpráva 2000 a 2001, Naděje 2001 a 2002
- Sdružení Česká katolická charita, výroční zpráva 2000, 2001
- AGNES 2000 výroční zpráva, Praha 2001
- Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, výroční finanční zpráva 2000, Praha 2001
- Společenství Romů na Moravě, výroční zpráva 2001, Brno 2002
- Člověk v tísní, výroční zpráva za rok 2001, Praha 2002
- Muzeum Romské Kultury, výroční zpráva za rok 2002, Brno 2003
- NROS, výroční zpráva za 2001, NROS Praha 2002
- Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice 2001, DOM Praha 2002
- Zpráva o realizaci projektu „Začleňování romských vyučenců do firem-zařazení do prac. procesu ve šk. roce 2001/2002, Petrovice u Karviné 2002. A 2000/2001 Petrovice u Karviné 2001. A za šk. rok 1998 – 1999, Petrovice u Karviné 1999.
3 ks
- Prevence drogových závislostí a dalších sociálně patologických jevů u sociálně handicapovaných učňů, závěrečná zpráva, Mgr. Jaroslav Dadok, Mgr. Vladimír Kolder, Karviná 2000
- Prevence sociálně patologických jevů, zaměřeno na mladistvé s neukončeným středním vzděláním, závěrečná zpráva, Vzdělávací středisko Belscholae, Praha 2000
- Zvláštní náprava: Romové a školy pro mentálně postižené děti v ČR., ERRC, Série zpráv o Romech v jednotlivých zemích, č. 8, červen 1999
- Mezinárodní konference INTEGRACE MENŠIN V EVROPĚ Zaměřeno na Romy, Praha 11. – 12. 2002, vzdělávací centrum pro veřejnou správu ČR
- Člověk v tísní, VARIANTY, tisková zpráva 24. 5. 2001

- Analýza vzniku aktuální situace a možností řešení problémů obyvatel Matiční ulice, socioklub, závěrečná zpráva projektu, Praha, Ústí nad Labem 30. dubna 1999
- Generální model organizace ministerstev v ČR a akční plán jeho realizace na třech ministerstvech, Phare, návrh zprávy
- Závěrečná zpráva ze školení terénních sociálních pracovníků, rom, 19-22.6. 2002
- Zpráva ze zahraniční služební cesty, David Beňák, 2. 4.-24.4. 2002
- Zpráva o situaci národnostních menšin v ČR za rok 2001, ÚV ČR 2002
- Zápis z jednání o „Nouzovém sociálním fondu“ 13. května 2002, UNGCR
- Zápis z 2. jednání Rady ROI – ČR, 4.10.2001
- Zápis z jednání dotačního výboru ze dne 14.3. 2003
- Cikáni v průmyslovém městě /problematika adaptace a asimilace/, sborník příspěvků ze semináře k tomu tématu, část 1. Praha 1986
- Cikáni v průmyslovém městě, sborník příspěvků z interní porady ke stejnojmennému tématu, část 1. 2. a 3., Praha 1988
- Školní úspěšnost romských dětí, projekt Step by Step Romská iniciativa, průběžná zpráva prosinec 2001
- Náklady a efekt programu Step by Step Romská iniciativa, Zpráva vypracována pro OSI, Benjamin Levin, PhD., listopad 2001
- Step by Step Romská iniciativa, výzkumná zpráva z druhého roku šetření, M. Novotná, M Vaňurová, T. Osecká, M.Pilát, ČR, Brno 2001
- Schol success for Roma Children, Step by Step, Special Schools initiative, interim report, OSI, 2001, New York
- Costs and Effects of the Step by Step Roma Special Schools Initiative, Report prepared for the OSI, November, 2001
- Žadost o dotaci na učebnice a školní pomůcky romské střední školy sociální v Kolíně, Nadace Dr. Rajka Djuriče, datum?, 2 ks
- MSMT ČR, Holocaust, info-materiál pro učitele k výuce ZŠ a SŠ, Praha 2000
- Manuál pro romské pedagogické asistenty, Humanitas-Profes, o.p.s., datum?
- Fenomén Holocaust, sborník mezinárodní vědecké konference, Praha-Tereziín, 6.-8. října 1999
- Romské politické hnutí v ČR v letech 1989-1992, diplomová práce, FFUK, Jakub Krčík, 2002
- Romská metodika, mgr. Robert Oláh, Jana Hejkrliková, Margita Lakatošová, ?
- Gramatika a cvičenia z romského jazyka, Stanislav Cina, Vedecko-výzkumné a poradenské centrum PF UKF v Spišskej novej Vsi, 2001
- Determinanty zdraví romské populace v ČR, 3 lékařská fakulta UK, kolektiv autorů, Praha 2000
- Základní komun. A soc. dovednosti pro práci v rom. komunitě, závěrečná zpráva pro meziřesortní komisi pro zal. rom. komunity při UV ČR, Praha 15. 12. 2000
- Romská otázka-překážka vstupu ČR do EU? Daniela Kozlíková, Praha 2001
- Národní akční plány boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení členských zemí EU, Doc. Ing. Magdalena Kotýnková, CSc., Štěpán Laňka, VÚPSV, červen 2002
- Úvod do práva ES, JUDr. Lenka Pítrová, přednáška, 15. června 2000

- Politiky Evropských společenství, přednášky pro školení v záležitostech EU na UV, 2. června 2000
- Analýza migračního klimatu a migračních tendencí do západoevrops. Zemí v rom. komunitách ve vybraných městech ČR, výzkumná zpráva pro IOM Prague, Gabal Analysis, Praha květen 2000
- Nová koncepce systému péče a podpory pro rodinu a dítě v ČR, DOM, ČR 2002
- Informace o analýze důvodů vedoucích příslušníky romské komunity k emigraci z ČR, materiál pro informaci členů vlády, Praha 31. 10. 2002
- Standardy kvality soc. služeb, MPSV, 2002
- Standarts for Quality in Social Services, MPSV ČR, 2002
- 1. Analýza možností zintenzivnění práce v zájmu předcházení soc. vyloučení v rom. komunitách a odstraňování jeho důsledků prostřednictvím k tomu určené agentury. 2. Analýza důvodů vedoucí příslušníky rom. komunity k emigraci z ČR, listopad 2002
- MPSV- příprava semináře ČR-EU-memorandum o soc. začleňování-červen 2002,
- MPSV- operační program rozvoj lidských zdrojů, listopad 2002
- Monitorování procesu vstupu do EU: Ochrana menšin; I. díl, Vyhodnocení vybraných koncepčních opatření v kandidátských zemích- 2002, ČR, 2 ks
- Monitorovanie prístupového procesu do EU: Ochrana menšin, OSI/EU 2002
- Monitoring procesu vstupu do EU: Ochrana menšin 2001, OSI/EU 2001
- Monitoring the EU accession process: Minority protection, volume 1-2, Budapest, 2002
- Monitoring the EU Accession Process : Judicial Independence, 2001
- Kacířská esej o romských kulturách; Jakoubek, Marek
- Broňa Podlaha-Lácis khére/Lád'a je doma (fragmenty z terénního deníku Rosti Brožíka)
- IOM- Sociálna a ekonomická situácia potenciálnych žiadateľov o azyl zo Slovenskej republiky, Jún 2000; Program "Pomoc při návrate a poradenstvo..." (taktéž v angličtině)
- Romství jako znevýhodňující faktor, Viktor Sekyt, 2003, Socioklub (in print)
- E-mail: Od Andrzej Mirga, R. Krištofovi; Extraordinary Specialist Group meeting; 21.8.2003
- Battaini-Dragoni-Štěpové Vlastě, 31/7 2003
- Program výstavby podporovaných bytů pro rok 2003; Mgr. Pavel Němec
- Moraváci útočí, V Ústí n.L. se rozběhl sociální experiment proměny chudé čtvrti v peklo; Respekt, duben 2003
- Vláda ČR, 5.8.2002; Usnesení o omezení žádostí Romů o azyl v zemích EU
- Programové prohlášení vlády V. Špidly-Lidská práva
- Amaro Gendalos : Příspěvek k diskusi o emancipaci Romů, Veselý, Ivan
Project on Ethnic Relations, Princetown US, Mirga, Andrzej
- Roma migration as an integral part of „international Roma politics“ in Europe, Krištof, Roman
- The Czech Republic and Roma Migration after 1989, Uherek, Zdeněk, Academy of Sciences of the Czech Republic, Institute of Ethnology
- Frame statute (moral charter) of the Romani people in European Union
- Kultura chudoby, Lewis, Oskar

- Minority rights for the Roma and the political conditionality of European Union accession: the case of Slovakia; Vermeersch Peter
- Nie je to nevinná ani poctivá politická hra, Kusý Miroslav, deník SME, 31/1 2001
- UNDP Regional Support Centre, Bratislava, Slovakia- Project Summary- Middle Spiš
- Rómský dejepis pravdepodobne stiahnu z predaja, SITA, ČTK, deník SME, 26/1 2001
- Dopis Špidlovi- Problém zvýšeného počtu žadatelů o azyl v UK, záznam z jednání s velvyslankyní UK (9.7.2002)
- Conclusions of the Chair of the EU Odysseus Conference on Current Irregular Roma Migration, organised by ICMPD in Bratislava on 18-19/12, 2000
- Report on the Condition of the Roma in Europe, OSCE, October, 2000
- VISA versus VISION : A Survey of Roma Asylum Seeking in Finland and in Poland, 1999-2000, An informal working paper, Gheorge, Nicolae, Hedman, Henry
- ANO- polit. strana: Stratégia riešenia rómskej problematiky na Slovensku
- Socioklub- Výzkumný projekt MPSV ZVZ 57- „Analýza sociálně ekonomické situace romské populace“ I. Etapa rok 2002. Možnosti statistiky a demografie při studiu romské populace na příkladu evropských zemí a ČR; Kalibová, Květa; Praha, říjen 2002
- Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v ČR, Projekt Proměna, OS DOM, leden 2002
- Zpráva ze služební zahraniční cesty MUDr. Jana Jařaba do Bruselu dne 4.11.2002
- Projev: Laszlo, Teleki, State Secretary Responsible for Romany Issues at the Prime Minister's office of Hungary
- Information about the policy of the government of Bulgaria on improving the situation of the Roma population in Bulgaria /Executive Summary/
- Report on implementation of national strategy for improvement of Roma situation in Romania (April 2001- April 2002)
- Otazníky nad historií, Jařab J.
- **Minutes of the meeting on the „Emergency Social Fund“**, UNHCR, Praha 2002
- **Dopis**, UNHCR Jean –Claude Concolato, adresován R. Křištofovi, 29.6.2001
- **Občanské sdružení Vzájemné soužití**, Schůzka k problematice lichvy, Ostrava, 12.6.2002
- **DanChurchAid, OSCE**, Statement on Roma and Sinti, Warsaw, 9-19.9.2002
- **OSCE**, Statement to the 2002 OSCE Implementation Meeting, Working Session 4 on Tolerance and non-discrimination I, 10.9.2002
- **US Delegation Recommendations**, 10.9.2002
- **Zápis z porady romských členů Rady vlády ČR pro rom. komunitu**, 29.4. 2003
- **Genetic studies of the Roma (Gypsies): a review**, www.biomedcentral.com, 23.5. 2003
- **ETERIA, s.r.o.**, Průběžná zpráva, Praha 1996
- **PROMĚNA**, Projekt pro proměnu ústavní a náhradní péče, Zpráva o stávajícím stavu, leden 2002
- **Romská „azylová“ migrace**, ThDr. Jozef Murín, září 2002

- **The Association for Human Rights in CR**, Tiskové prohlášení –Exodus Romů v ČR stoupá, Balog Josef ,Turnov 1.7.2002
  - **IOM- posílení romsko-českých vztahů kooperativním řešením problémů v Rokycanech**,Praha ,11.3.2002
  - **Úloha vlády při řešení rómskej otázky**,Kviečinská Jana, Miklušáková Marta
  - **Komise pro rasovou rovnost**, R.Krištof
  - **Socioklub UNHCR,Mikrofinance a snižování chudoby,Nouzový sociální fond**,Praha 29.8.2002
  - **Bývanie Rómov a rómské osady** , Prešov ,6.-8.6.2002
  - **IOM-Migration Strategies of Roma living in Hungary**, Kováts András, Budapest , March-May 2000
  - **Medzinárodné hodnotenie migrácie Rómov z Maďarska**, Kov áts András, (2Ks)
  - **Roma Settlements in Slovakia –Policy Report**, Prešov,June 6-8 2002
  - **Program workshopu- Projekty sociálního bydlení**, Praha ,6.6.2003
  - **Written presentation to the International Conference, The Romani Language and Identity**, Portoro, 16.17.March 2000
  - **Česká republika a romské migrace po roce 1989**, Uherek Zdeněk,Etnologický ústav Akademie věd ČR
  - **ČLOVĚK V TÍSNI** , Zpráva o situaci romských reemigrantů v ČR
  - **Preparatory Meeting held in the framework of the Odysseus project**,Vienna , 12.10.2000, General Observations by the Participants
  - **GABAL – Analýza migračního klimatu a migračních tendencí do západoevropských zemí v romských komunitách ve vybraných městech ČR(výzkumná zpráva) pro IOM**, Praha , květen 2000
  - **Second Slovakia Roundtable**, Casta-Papiernicka, Slovakia, May 5-7, 1996
  - **The Roma in the twenty-first century: A policy paper**, May 1997,(2KS)
  - **Images and issues: Coverage of the Roma in the mass media in Romania**, Sinaia, Romania, June 27-28,1997
  - **PER-about the mission and strategies etc.**,1997
-
- **Self-government in Hungary: The Gypsy/Romani experience and prospects for the future**, Budapest,May 9-11,1997(2 ks)
  - **Interethnic relations in the Balkans:New generation,new politics**, Sofia, Nov.7-9,1997(2 ks)
  - **Schools,language and interethnic relations in Romania:The debate continues**,Cluj-Napoca, Romania, Nov.14-15,1997
  - **Political leaders on interethnic relations and regional security in Central Europe: A roundtable**, Baden,Austria, Dec.19-21,1997
  - **The Roma in Bulgaria: Collaborative efforts between local authorities and nongovernmental organizations**,Lom,Bulgaria, April 24-25,1998
  - **Montenegro on the Brink:Avoiding another yugoslav war**,Budva,Yugoslavia,Dec.3-4,1999
  - **The Roma in Hungary: Government policies,minority expectations,and the international community**,Budapest,Dec. 6,1999,(2 ks)
  - **Roma and the Law : Demythologizing the Gypsy criminality, Stereotype**,Paris, France , October 7-8,1999

- Parliamentary representation of minorities in Hungary: Legal and political issues, Budapest, May 25, 2000, (2 ks)
- Roma and the government in Slovakia: The debate over migration, Bratislava, March 13-14, 2000, (2Ks)
- Roma and statistics, Strasbourg, France, May 22-23, 2000, (2 Ks)
- Albanians and their neighbors: Unfinished business, Budapest, April 7-8, 2000
- The year 2000 elections in Romania: Interethnic relations and European integration, Poiana Brasov, Romania, Feb. 11-12, 2000
- Leadership, representation and the status of the Roma, Krakow, March 9-10, 2001, (2 KS)
- Political will: Romania's path to ethnic accommodation, Predal, Romania, Feb. 22-24, 2001
- The Bulgarian ethnic experience, Sofia, June 29-30 and Dec. 18, 2001
- Yugoslavia at the crossroads, Belgrade, Dec. 14-15, 2001
- Political extremism and interethnic relations in the new millennium, Budapest, Feb. 15-16, 2002
- Roma and the question of self-determination: Fiction and reality, Jadvisin, Poland, April 15-16, 2002,
- The Romani „Mahalas“ (neighborhoods) of Southeastern Europe: Politics, poverty and ethnic unrest, Skopje, Macedonia, Dec. 13-14, 2002,
- Time of the Skinheads, Denial and Exclusion of Roma in Slovakia, January 1997
- A Special Remedy, Roma and Schools for the mentally handicapped in the Czech Republic, June 1999
- Campland, Racial Segregation of Roma in Italy, October 2000
- The Limits of Solidarity, Roma in Poland after 1989, September 2002
- What Roma want survey- An analysis of Roma...; Koulish, Robert E., Ph.D.; April 2001
- Roma minority self-governments in local communities, Budapest, January 26-27, 2001
- The Hague Recommendations regarding the education rights of national minorities and Explanatory note, October 1996
- The Oslo Recommendations regarding the linguistic rights of national minorities and Explanatory note, February 1998
- Bilateral Agreements in Central and Eastern Europe: A New Inter-State Framework for Minority Protection?, Gál, Kinga, May 1999
- The Council of Europe's Frameworks Convention for the Protection of National Minorities Revisited, Troebst, Stefan, December 1998
- Implementing the framework convention for the protection of national minorities, Flensburg, Germany, June 12-14, 1998, Gál K., Estébanes M.A.M.
- Evaluating policy measures for minority languages in Europe: Towards effective, cost-effective and democratic implementation, Flensburg, Germany, June 23-24, 2000; Grin, F.
- Inter-ethnic relations in Transcarpathian Ukraine, Uzhorod, Ukraine, Sept. 4-7, 1998; Trier, T
- Books for social policy; Romany in the town, Socioklub UNHCR; Prague 2003, (3 ks)

- Your Spiš; Sustainable community development in middle Spiš;ETP Slovakia
- Breaking the vicious circle; SPOLU International Foundation,Sofia 2000
- National minorities in the Czech Republic,Overview, Prague 1998
- Annual report on ecri's activities,period 2002,ECRI, Strasbourg, 20 March 2003
- European Commission against Racism and Intolerance, ECRI, April 2000
- The council of Europe and the independence of the Judiciary,Thematic Report, Warsaw, September 1998
- Law and Practice of Central European Countries in the field of national minorities protection after 1989,Kranz, Jerzy, Center for International Relations, Warszawa 1998
- Local development programs in Roma communities from Romania, April-May 2000
- Political Participation and Democracy in Europe: A Short Guide For Romani Activist,Europien Roma Rights Center,Budapest 2001
- International dialogue on migration, International legal norms and migration: An Analysis; Aleinikoff, T. Alexander;Switzerland 2002
- The Holocaust phenomen, Education ofn the holocaust; Prague-Terezín,6-á October 1999
- The Roma minority in Romania, History and present day condition; Foundation for recovery,integration and social promotion
- Roma and the Council of Europe's Framework,Convention for the Protection of National Minorities, Gergely,Dezideriu;December 2002
- Roma and Statistics;Stasbourg,22-23 May 2000; Council of Europe
- Roma in Ireland-An anitial needs analysis; Research report, March 2002
- Best Practices in Rroma Comunities, Mariea Ionescu, Sorin Cace, impreuna, Bucharest 2000
- Integration Rights and Practices with Regard to Recognised Refugees in the Central European Countries, UNHCR, Geneva, 2000
- Cambridge Review of International Affairs, spring, summer 2000
- Social and Economic Situation of Potential Asylum Seekers from the Slovak Republik, IOM, June 2000
- Implementaton of the European Charter for Regional or Minority Languages, Council of Europe, September 1999
- EU support for Roma communities in central and eastern Europe, Summary of contents, December 1999
- Assimilation of the Roma community in the Swietokrzyski region, Dr. Lech Zakrzewski-project author and team leader
- Roma and the Transition in Central and Eastern Europe, Trends and Challenges, Dena Ringold, The World Bank, 2000
- Roma Rights, Segregation and Desegregation, Numbers 3 and 4, ER-RC, 2002
- OSCE, Summary : Seminar on Roma in the OSCE Area, 14-15 June 2000,Bratislava, The Hague , October 2000
- What Roma Want Survey: Roma Civic Attitudes inHungary, Robert E. Koulis Ph.D., January 2001
- Final Report, Towards the Eliminations of Social Exklusion Arion special study visit and seminar, Budapest, May 2001

- Report on Situation of National Minorities in the Czech Republik in 2001, June 2001
- Europe Conference on Policies for Roma and Travellers, Granada, 19-20 May 2003
- Conference on Hungary's Roma Policy, Complementary documents, Budapest, 26 January 2002
- Meetings of: National Consultative Bodies Between Roma / Gypsies and Governments, Ms Maria Rooker, Ms Angele Postolle, Strasbourg 27. Oktober 1998
- Annual Report 2000, CO-Operating Netherlands Foundation for Central and Eastern Europe, Hilversum, 1 April 2001
- Annual Report 2002, Utrecht, The Netherlands, 25. March 2003, SPOLU, International Foundation
- ASGG. Activity Report 2001. Table of contents
- Avoiding the Dependency Trap, A Regional Human Development Report, UNDP, Bratislava 200
- International Migration and Ethnik relations, Imer, Malmo university, 1999 ?
- ROMANIES – In Search of Lost Security?, / An Ethnological Probe in Prague 5 /, Renata Weinerová, Prague Occasional Papers in Ethnology – No. 3, Institute of Ethnology and Journal Český lid, 1994
- Ethnic Studies and the Urbanized Space in Social Antropological Reflections, Zdeněk Uherek, Prague Occasional Papers in Ethnology – No. 5, Institute of Ethnology of the Academy of Sciences of the Czech Republic, 1998
- Romové a Charta 77, Šiklová, Jiřina
- Komplexný rozvojový program rómskych osád- Stratégia vlády SR
- INFOSTAT- Projection of Roma population in Slovakia until 2002, Bratislava, November 2002
- MPSV-analýza dopadu migrace slovenských Romů na sociální politiku ČR
- Kultura chudoby, Lewis, Oscar
- Informace o výsledku jednání ředitelky OPK s ředitelem OŘ PČR v Rychno v ě nad Kněžnou a se statutárními zástupci města v Kostelci nad Orlicí dne 24.7.2003
- Migrace Romů ze SR do ČR-specifika a příčiny, Topinka, Daniel
- IOM, Spies and Migrant Hunters(www stránky)
- Sociálne fondy, Nástroj rozvoja sociálne slabších komunit
- Roma migration as an itegral part of „international Roma politics“in Europe, Krištof, Roman
- Generální konzulát ČR Košice, Stanislava Bartošová- Wanatowiczová, dopis Mgr. Viktoru Sekytovi, 8.6.1998
- Žadatelky o azyl a obchod s lidmi, Výzkumná zpráva pro úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, oddělení pro ČR, Uherek, Zdeněk; Skřivánková, Klára; Weinerová, Renata
- Spoločná informácia ministra vnútra, zahraničných vecí SR, riaditeľa SIS a podpredsedu vlády SR P. Csákyho o Opatreniach proti obmedzeniu odchodu Romov do zahraničia
- IOM - Závěrečná zpráva k projektu : Asistence a poradenství při návratech žadatelů o azyl z ČR, Slovenska a Rumunska žijících v současné době v Belgii, Holandsku a Finsku; Leden 2001- Únor 2002

- Pro schůzi vlády ČR- Věc : Návrh akčního plánu k omezení žádostí příslušníků rom. komunity z ČR o azyl v zemích EU a Norsku;JUDr.Pavel Rychetský, MUDr. Jan Jařab;Praha 2/8 2002
- Úřad vlády ČR,dopis od Uhla,Petra pro Gheorghe Nicolae;19/7 1999
- E-mail: od Caughey Alan pro Jařaba Jana a Krištofa Romana;EU1-Slovakia-Czech-Roma, 7.4.2003
- Warsaw declaration , Concerning the international migration of Roms and the fight against the smuggling of human beings, OSCE, 19/9 2002
- Sdružení DŽENO- Analýza mediální prezentace romské problematiky;1.9.1996- 31.12.2002
- Česká republika a romské migrace po roce 1989,Uherek,Zdeněk;Etnologický ústav Akademie věd ČR
- The final report of the Project : „The Report on the Reasons of the Migration of the Roma in the SR“,Červeňák,Jozef
- Lichva v romské komunitě, Ministerstvo vnitra ČR,Odbor prevence kriminality,Praha 2002
- Academic contributions to the current political debate on Romani refugees and asylum seekers,for OSCE ODIHR CPRSI, Klímová Ilona,PhD, Warsaw,23 October 2000
- Dopis od Ing. Bratinky Pavla pro JUDr.Výborného Miloslava(ministr obrany ČR)
- Zdravotní, psychologické a sociální aspekty migrace-determinanty zdraví romské populace- pilotní studie,MUDr.Libuše Nesvadbová,CSc., MUDr. Jan Rutsch,Mgr.Aleš Kroupa, PhDr.Ivana Vajnarová, ing.Stanislav Sojka, 1998
- Ministerstvo pro místní rozvoj- Odbor koncepce bytové politiky: Situace romské komunity v ČR-bydlení;zpráva pro Meziresortní komisi,Prosinec 1997
- Ministerstvo pro místní rozvoj-Odbor územního plánování: Návrh metodického pokynu k územnímu plánování na úrovni obcí s ohledem na sociokulturní podmínky jejich obyvatel,materiál pro Meziresortní komisi,prosinec 1997
- Programy pro děti; Zpráva o projektu „Poradenské centrum pro mladé homosexuální prostitutky“ Praha- ČR,Mjaavatn Per-Egil,Rada Evropy 2002
- Ženská práva v praxi – prevence obchodu se ženami v romské komunitě;La Strada,o.p.s.,leden 2003
- **Romové a nacionalismus**, Raichová Irena a kol., Brno 2001
- **Romské osady v kulturologické perspektivě** , Jakoubek Marek, Poduška Ondřej, Doplněk , Brno 2003
- **Between past and future**,the Roma of Central and Eastern Europe , Guy Will, University of Hertfordshire Press 2001
- **Čhajori Romaňi** , Romská dívenko , Davidová Eva, Holub Karel, Ars Bohemica ,Praha 1999Imanence a sociální pouto , Barša Pavel , Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2001
- **Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou** , Lacková Elena , Triáda ,Praha 2002
- **Demokracie a ústavnost** , uspořádal Jiří Kunc , Vydavatelství Univerzity Karlovy ,Praha 1996
- **Co mi doma vyprávěli** , Rodinné příběhy Romů z 2.světové války vyprávěné romskými dětmi , Občanské sdružení R-MOST Y,2001
- **Od prvotního jazyka k rase** , Budil Ivo,T.Academia , Praha 2002

- **Vládní politika a Rómovia 1948 – 2002** , Kotvanová Alena , Szép Attila , Šebesta Michal , Slovenský inštitút medzinárodných štúdií,2003
- **Ludské práva** , Výber dokumentov OSN, Archa , Bratislava 1991
- **Cikáni** , Fraser Angus, Nakladatelství Lidových novin , Praha 2002
- **Sborník příspěvků ze seminářů sekce sociální patologie** , Masarykova česká sociologická společnost sekce sociální patologie, Praha 2002
- **Pal oda ,so kerenas le devleskere bičhade, Skutky apoštolů** , G plus G ,Praha 2000
- **Romské pohádky** ,Hübschmannová Milena ,Fortuna , Praha 1999
- **Romové- O Roma**, Tradice a současnost,kolektiv Muzea romské kultury, SVAN , Moravské zemské muzeum, Brno 1999
- **Romové v České Republice** , Socioklub 1999
- **Romové v České Republice včera a dnes** , Nečas Ctibor , Univerzita Palackého , Olomouc 2002
- **Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit** , Hübschmannová Milena , Univerzita Palackého , Olomouc 1998
- **Menšiny a marginalizované skupiny v ČR** , Sirovátka Tomáš, Masarykova Univerzita , Fakulta sociálních studií , Brno 2002
- **Kapitoly z dějin Romů** , Horváthová Jana ,Člověk v tísni při ČT, 2002
- **Grantis – Měsíčník pro neziskový sektor 03/2003**
- **„Romské pohádky“** , Hübschmannová Milena, PhDr., CSc.,Praha , říjen 1997
- **Tabu v sociálních vědách**, Bakalář Petr , Votobia Praha ,2003
- **Rómovia cigáni kočovníci** , Liégeois , Jean-Pierre , Charis s.r.o. , Bratislava,1997
- **Romské pohádky – Romane paramisa** , Lacková Elena , Radix Praha, 1999
- **Gypsies in the locality**, proceedings, council of Europe Press, 1994
- **Menšiny a migranti v ČR**, My a oni v multikulturní společnosti 21.století, Šišková Tatjana , Portál ,Praha 2001
- **Cigáni v Uhorsku 1775**, Samuel Augustini ab Hortis , Štúdio-dd-, Bratislava ,1995
- **Trafficking in Human Beings for Sexual Exploitation** ,Seminar , November 2001, Ministerstvo vnitra ČR, odbor prevence kriminality , Praha 2001
- **Body and soul**, Sterilisation of Romani women in Slovakia, Center for Reproductive Rights , 2003
- **Príručka objavovateľa stratených území**, Nadácia Milana Šimečku , Bratislava 2003
- **Migration in an Enlarged Europe**, Prague Castle Conference , 12.-14.9.2002,česko-anglické vydání
- **Čačipen pal o Roma**, Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku , Vašečka Michal, Inštitút pre verejné otázky , Bratislava 2002
- **Jazyk a identita etnických menšin** , Šatava Leoš, edice Mikros, Cargo Publishers o.s., Praha 2001
- **Romové ve městě** , Autorský kolektiv, Socioklub , Praha 2002
- **Politická teorie multikulturalismu** , Barša Pavel , Centrum pro studium demokracie a kultury , Brno 1999
- **Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenost**, Tomeš Igor , Socioklub , Praha 1996

- **O Romech(na co jste se chtěli zeptat)**, manuál pro obce, Frištenská Hana, Víšek Petr , Vzdělávací centrum pro veřejnou správu ČR, Praha 2002,(2 KS)
- **Národní stát a etnický konflikt** , politologická perspektiva , Barša Pavel, Strmiska Maxmilián, Centrum pro studium demokracie a kultury , Brno 1999
- **Současná filosofie sociálních věd**, Multikulturní přístup , Fay Brian, Sociologické nakladatelství SLON, Praha 2002
- **Gypsies**, The hidden Americans, Sutherland Anne, Macalester College , Waveland press, Illinois
- **Rómska komunita v Španielsku a na Slovensku**, Postupy a stratégie činnosti, Slovensko-anglicko-španělské vydání, Asociación Secretariado General gitano, Madrid ,2001
- **Společné pohledy na Evropu** , Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách, Cahiers du CEFRES n.14 , Praha 1998
- **Integration Rights and Practices** with Regard to Recognised Refugees in the Central European Countries, UNHCR, Geneva, 2000
- **The future of multi-ethnic Britain**, Report , Parekh Bhikhu , The Runnymede Trust , 2000
- **Nationalism**, Hutchinson John, Smith D. Anthony, Oxford University Press, NY, 1994
- **On the Margins** , Roma and Public Services in Romania, Bulgaria and Macedonia, Zoon Ina , Open Society Institut , NY ,2001
- **The Roma and Europe-** Romové a Evropa , Konference Štířín 1998
- **Slovaks and Magyars**, Slovak-Magyar Relations in Central Europe, Správa kultúrnych zariadení MK SR , Bratislava 1995
- **Crossing**, A journal of survival and resistance in World War II, Yoors Jan , Waveland Press, Illinois, 1988
- **Life in Black and White** , Gallery, Praha 2000
- **Evropa a osvícenství** , Ulrich im Hof, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001
- **Stručné dějiny Evropy**, Idea Evropy a její proměny, Boer , Pim den, Edice Vize Evropy, Barrister and Principal, 2003
- **The Time of the Gypsies**, Stewart Michael , Westview Press , 1997
- **Sociologické školy, směry, paradigmata** , Petrušek Miloslav , Sociologické nakladatelství SLON , Praha 1994
- **Národy , rasy , kultury**, Čeboksarov N.N., Čeboksarová I.A., Mladá fronta, 1978
- **Final Report**, Swiss Fund for Needy Victims of the Holocaust/Shoa , Ekwall Barbara , Switzerland 2002, first part
- **Stories and Faces of Victims of the Holocaust**, Swiss Fund for Needy Victims of the Holocaust/Shoa , Ekwall Barbara , Switzerland 2002 , second part
- **Průvodce právy příslušníků národnostních menšin v ČR**, Frištenská Hana, Sulitka Andrej , Demokratická aliancia Slovákov v ČR , Praha 1995
- **Národnostní menšiny v Evropě** , Šatava Leoš , nakl. Ivo Železný , Praha 1994
- **Bída malých národů východní Evropy** , Bibó István, Doplněk-Kalligram, Brno- Bratislava, 1997

- **Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945** , Pasák Tomáš , Práh , Praha 1999
- **Estetika - Střety národních a univerzálních modelů v české kultuře 1800-1918** , Academia , Praha 2002
- **Spor o smysl českých dějin 1895-1938** , Havelka Miloš, Torst , Praha 1995
- **Sociologie** , Giddens Anthony , Argo , Praha 2003
- **Mýtus, jazyk a kulturní antropologie** , Budil T.Ivo , Triton , Praha 1992
- **Mýtus, jazyk a kulturní antropologie** , Budil T.Ivo , Triton , Praha 2003
- **Zlo na každý den – Život s deprivanty I** , Koukolík František, Drtilová Jana , Galén , Praha 2001
- **Základy stupidologie – Život s deprivanty II** , Koukolík Frant. , Drtilová Jana , Galén , Praha 2002
- **Bezectní lidé – O katech, děvkách a mlynářích**, van Dülmen , Richard , Dokořán , Praha 2003
- **Moderný sociální konflikt – Esej o politice slobody** , Dahrendorf Ralf , Archa , Bratislava 1991
- **Kurs křesťanské státovědy** , Fuchs Alfred , Dr , Propaganda , Praha 1938
- **Národnost její vznik a vývoj** , Miljukov , P.N., Orbis , Praha 1930
- **Dějiny teorií o státu** , Gumpłowicz Ludwig , Karel Stan.Sokol , Praha 1911
- **Hledání dokonalého jazyka** , Eco Umberto , Nakladatelství Lidové noviny , Praha 2001
- **Dílo národů – Příprava na kapitalismus 21. století** , Reich B. Robert , Prostor , Praha 2002
- **O původu nerovnosti mezi lidmi** , Rousseau Jean-Jacques , Svoboda , Praha 1994
- **The Culture of Narcissism** , Lasch Christopher , Abacus , Great Britain , 1982
- **Autorita , etika a společnost** , Weber Max , Mladá fronta , Praha 1997
- **Evropa a idea Národa** , Y Gasset Ortega , Mladá fronta , Praha 1993
- **John Ruskin – apoštol pravdy a lásky** , Seifert Miloš , Josef Svoboda , Praha 1937
- **Theories of History** , Gardiner Patrick , The Free Press Glencoe , Illinois 1960

Zprávy ze služebních cest do zahraničí :

- Irsko, Dublin ,14.-16.10.2002,zasedání expertní skupiny pro Romy/Cikány (MG-S-ROM Rady Evropy,R.Křištof,Praha ,28.10.2002
- Francie,Štrasburk,zasedání migračního výboru Rady Evropy (CDMG),16.-18.4.2002,R.Křištof
- Francie, Štrasburk, Rada Evropy , Evaluační konference „Romové v rámci Paktu stability“ , 30.7.- 1.8.2002, R. Křištof , Praha, 8. 8. 2002
- Francie, Štrasburk , Rada Evropy , 13. zasedání expertní skupiny Romy/Cikány (MG-S-ROM), 25.-26.3. 2002
- Francie, Štrasburk, 20.- 22.10. 2002 , Seminář o romské participaci v Evropě – cesta kupředu, R. Kryštof, Praha 28.10.2002
- Španělsko , Madrid ,7.-12. 5. 2002, Jan Jařab

- Španělsko , Madridský region ,3. studijní cesta ptwinningového projektu ČR a Velké Británie : „Poskytování služeb španělským Romům“, 6.-13.4. 2002, R. Krištof
- Maďarsko , Budapešť , Multilaterální zasedání romskými záležitostmi se zabývajícími poradními orgány vlád zemí Paktu stability pro jihovýchodní Evropu – Rada Evropy, OBSE-ODIHR, 17.-18. 3.2002, R. Krištof , Praha , 3.4. 2002